

Koi Gyula

ÉVSZÁZADOK MEZSGYÉJÉN

Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája

(üres)

Koi Gyula

ÉVSZÁZADOK MEZSGYÉJÉN

Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája

Zsoldos Ignác (1803-1885)

Récsi Emil (1822-1864)

Concha Győző (1846-1933)

Magyary Zoltán (1888-1945)

Budapest, 2013

..... Kiadó

(üres)

Lektorálta: Dr. habil. Schweitzer Gábor PhD., az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet Közigazgatási és Bűnügyi Tudományok Osztálya tudományos főmunkatársa, az ELTE Állam-és Jogtudományi Kar Egyetemes Jogtörténeti Tanszék egyetemi adjunktusa; valamint Prof. em. Dr. Tamás András DSc., a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Kar emeritus professzora

Olvasószerkesztő (nyelvi lektor):

Copyright

ISBN

Áttekintő tartalomjegyzék

Előszó

Bevezetés: lectori salutem – üdv az olvasónak

Zsoldos Ignác

Récsi Emil

Concha Győző

Magyary Zoltán

Befejezés: vale, lectorem – búcsú az olvasótól

Rövidítésjegyzék (és egyéb jelölések)

Forrásjegyzék

Névmutató

Tárgymutató

Címmutató

Jogforrásmutató

(üres)

Részletes tartalomjegyzék

Előszó

Bevezetés: lectori salutem – üdv az olvasónak

Zsoldos Ignác

- I.Bevezető gondolatok
- II.Életpályája
- III.Tudományos pályája
- IV.A szolgabírói hivatalról írott kötetének jelentősége
- V.Zárógondolatok

Récsi Emil

- I.Bevezető gondolatok
- II.Életpályája
- III.Tudományos pályája
- IV.Közigazgatási törvénytudományi kézikönyvének jelentősége
- V.Zárógondolatok

Concha Győző

- I.Bevezető gondolatok
- II.Életpályája
- III.Tudományos pályája
- IV.Politika/Közigazgatástan című munkájának jelentősége
- V.Zárógondolatok

Magyary Zoltán

- I.Bevezető gondolatok
- II.Életpályája
- III.Tudományos pályája
- IV.Egyes tudományos monográfiáinak jelentősége
- IV.1.Magyar közigazgatás
- IV.2.A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból
- IV.3.Amerikai államélet
- IV.4.A magyar állam költségvetési joga
- IV.5.Magyar pénzügyi jog
- V.Zárógondolatok

Befejezés: vale, lectorem – búcsú az olvasótól

Rövidítésjegyzék (és egyéb jelölések)

Forrásjegyzék

I.Zsoldos Ignác

I.1.Élete (és a róla szóló irodalom)

I.2.Egyes művei

I.3.Egyéb irodalom

II.Récsi Emil

II.1.Élete (és a róla szóló irodalom)

II.2.Egyes művei

II.3.Egyéb irodalom

III.Concha Győző

III.1.Élete (és a róla szóló irodalom)

III.2.Egyes művei

III.3.Egyéb irodalom

IV.Magyary Zoltán

IV.1.Élete (és a róla szóló irodalom)

IV.2.Egyes művei

IV.3.Egyéb irodalom

Névmutató

I.Személynév-mutató

II.Szervezeti névmutató

Tárgymutató

Címmutató

Jogforrásmutató

I.Amerikai Egyesült Államok

II.Ausztria

III.Lengyelország

IV.Magyarország

V.Római Birodalom

(üres)

Előszó

Prof. Dr. Patyi András PhD., egyetemi tanár
A Nemzeti Közsolgálati Egyetem rektora

(üres)

Bevezetés: lectori salutem – üdv az olvasónak

Az olvasó olyan kötetet vehet a kezébe mely kétféle forrásvidékről merítkezik. Egyfelől hű tükre kíván lenni négy magyar közigazgatás-tudósunk élettörténetének. Másfelől e munka nem elégedhetik meg a krónikás szereppel: az életrajzi elemeken túl teret szentel az egyes szerzők tudományos pályája bemutatásának is. Mindezen felül az első három tudományművelő esetében elemzésre kerül az adott alkotó fő (közigazgatási tárgyú) műve (Concha esetében ez kiegészül az életmű más darabjainak rövid ismertetésével), míg a negyedik professzor, Magyary Zoltán esetében öt munkájának olvashatjuk foglalatait.

Miért e négy szerző került kiválasztásra? Mindannyian útkereső életpéldát mutattak fel a történelem viharai közepette, ahogy erre kismonográfiánk alcíme is utal. Zsoldos Ignácra és Récsi Emilre is el lehet mondani, hogy még tudományos körökben sem közismertek, noha a magyar közigazgatási jog legkorábbi magyar nyelven író művelői közé tartoznak. Mindketten a Magyar Tudományos Akadémia tagjai voltak a reformkor időszakában, és bár több jogág művelőiként is feltűntek, de mind Zsoldos, mind Récsi *opus magnuma* nyilvánvalóan közigazgatási jogi munka (mindkettőt Lorenz Stein fellépése előtt írták). E két szerző esetében nem titkolt célunk az, hogy életpályájuk folyását és fő művük ismeretét a tudományos köztudatba bevigyük. Concha és Magyary esetében két ismert névről van szó. Mégis, mai közigazgatási és jogi felsőoktatásunk nem adja meg a kellő teret arra, hogy az igazgatásszervező-, a közigazgatási menedzser-, és a jogázhallgatók kellően elmélyülhessenek közigazgatás-tudósaink életművében, és továbbgondolási igénnyel olvashassák az erre érdemes munkákat. A közigazgatástörténettel foglalkozó stúdium esetében inkább egyrészt a köztörténet, másrészt az állam-és kormányzattörténet (intézménytörténet) áll előtérben, míg alapszakon a Közigazgatás-tudományi alapok közös modul tantárgy, illetőleg mesterszakon a Közigazgatáselmélet tantárgy feszített tempója ugyancsak nem ad lehetőséget arra, amire e kötetet szántuk: az egyetemi hallgatóság, és a művelt szakközönség elmélyülését az életpályák folyásában és a művek tartalmi megismerésében (olvasásra serkentő célzattal).

Nem tagadható az sem, hogy mind a két XIX. században élt reformkori közigazgatás-tudós, Zsoldos és Récsi, mind a XIX. század és a XX. század mezsgyéin pátriárkakort megélt Concha, mind és az idős kort éppen csak megélő Magyary életművében lehetnek, és vannak is

vitatható elemek. A könyvnek célja is, hogy a magyar közigazgatás tudományos műveléséből hiányzó vitának egyfajta kovászául szolgálhasson.

E munka időhorizontja kétféleképpen is értelmezhető. Legkorábbi vizsgált szerzőnk, Zsoldos Ignác 1803-ban született, a legkésőbb elhunyt szerző, Magyary Zoltán 1945-ig élt. A vizsgált művek közül Zsoldos *Szolgabírói hivatala* 1842-ben, Magyary *Magyar közigazgatása* 1942-ben, száz évre rá jelent meg. Zsoldos három évvel előbb halt meg, mint ahogy Magyary született. Concha a harmincas években tanúja Magyary tudományos pályája felívelésének. Ugyanő Récsi halálakor 19 esztendő, Zsoldos elhunytakor 39 éves, Magyary születésekor pedig a férfikor delén áll.

Az írás során az a cél lebegett a szemem előtt, hogy a forrásokat lehetőség szerint a lehető leghívebben összefoglaljam, és ahol helyesnek láttam, saját véleményemnek is hangot adjak. Fontos a kontinuitás és diszkontinuitás kérdéséről is nyilatkozni a négy szerző vonatkozásában. Tagadhatatlan, hogy ez a kifejtő életrajzzal vegyes tudományos műelemzés egyelőre nem gyakori műfaj tudományunkban, így az úttörés nehéz kötelemét magamra vállalva kívánom az olvasónak, hogy a kötet meglegedésére és épülésére szolgáljon.

Budapest, 2013. március 15.

dr. Koi Gyula

Egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közjogi Intézet, Európai és Összehasonlító Közjogi Tanszék

Tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet Közigazgatási és Bűnügyi Tudományok Osztálya

(üres)

Zsoldos Ignác (1803-1885)

(üres)

I.Bevezető gondolatok

Zsoldos Ignác akadémikus volt az első magyar jogtudós, aki közigazgatással, azon belül is helyi igazgatással (valamint rendészeti igazgatással) érdemben foglalkozónak tekinthető. Emlékét az utókor kevésbé őrizte meg, noha az első olyan jogtudós, aki a közigazgatási jog résztémáit monografikus igényű művekben magyarul dolgozta fel, bár egyetemen nem oktatott tudományos pályája során.

II.Életpályája

A református vallású Zsoldos Ignác (1803. július 24, Pápa /Veszprém vármegye)/¹ - 1885. szeptember 24., Pápa /Veszprém vármegye/) a magyar közigazgatás jelentős elméleti művelője volt. Szerteágazó tehetségű jogtudóst tisztelhetünk benne (a helyi önkormányzatokkal foglalkozó közigazgatási tudományos irodalom egyik korai megalapozója, de emellett váltó-és csődjogász), aki (nem professzionális szinten de) számos egyéb területtel is foglalkozott a törvénytudományon túl, mind elméletben (fordítástudomány, latin filológia, pszichológia), mind a gyakorlat terén (rajzolás, festészet, kalligráfia, pecsétnyomó-metszés, tánc, zongorázás). Különösen fordításai és a korban „bölcseleti” kifejezéssel jellemzett pszichológiai-nevelélméleti munkássága azonban szakértői szinten álltak. A jogi munkák írásához a kellő alapot gyakorlati pályája adta (szolgabíró, táblabíró,

¹ Születésének időpontjával kapcsolatban különféle vélekedések olvashatóak. A helyes időpontot közli: Tóth Lőrinc: *Emlékezés Zsoldos Ignác a M. T. Akadémia rendes tagja felett*. Budapest, 1886. 4. MTA. Ennek nyomán: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* XIV. Telgárti-Zsutai. Budapest, 1914. 1952-1953. Hornyánszky. URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/z/z31363.htm>, illetőleg lásd még: Kenyeres Ágnes (ed.): *Magyar életrajzi lexikon* II. L-Z. Budapest, 1969. 1097. Akadémiai. URL: <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC17155/17423.htm>. Július 2-i téves dátummal Markó László hozza az MTA-t III. 1443. oldalán az adatot, ezt követi a magyar Wikipédia címszava is: *Zsoldos Ignác - Wikipédia* URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/Zsoldos_Ignác. Markó címszavára: Markó László: *Zsoldos Ignác*. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diana-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002* III. (ed.: Glatz Ferenc). Budapest, 2003. 1443. MTA Társadalomkutató Központ-Tudománytár. (Szinnyei műve esetében szükséges megjegyezni, hogy nem oldalszámokra, hanem hasábszámokra oszlik, tehát az utalás ezekre történik. Ki kell emelni azt a tényt is, hogy a Zichy Antal címszó utáni életrajzokat –így tehát a Zsoldos életrajzot is- Szinnyei József sajnálatos halála miatt fia, Szinnyei Ferenc akadémikus, egyetemi tanár írta meg (fejezte be), azonban a hazai tudós hagyomány erre a tényre nem szokott a XIV. kötet vonatkozásában bibliográfiailag utalni.) Zsoldos életét, mint katedrán kívüli tudományművelőét röviden ismerteti: Szaniszló József: *A közigazgatás-tudomány oktatásának és tanszékeinek története az ELTE Jog- és Államtudományi Karán 1777–1977 között* I. Budapest, 1977. 146-147. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Államigazgatási Jogi Tanszéke. Zsoldos Szamel Lajos hazai közigazgatás-tudományunk történetét feltáró monográfiájában csak a *Szolgabírói hivatal* című kötete olyatén említésével van jelen, hogy a Robert von Mohl szellemében megjelent egy-két (1867 előtti) hazai munka egyike. Erre lásd: Szamel Lajos: *A magyar közigazgatás-tudomány*. Budapest, 1977. 36., illetve 36. 2. lábjegyzet KJK.

megyei főjegyző, felsőbbírási bíró /legfelsőbb semmitőszéki udvari tanácsos, hétszemélyes táblai tanácselnök, kúriai legfőbb ítéltőszéki tanácselnök/).

Édesapja Zsoldos János², Veszprém vármegye első kinevezett tisztí főorvosa volt, az első hazai egészségügyi jogszabálygyűjtemény szerzője (műve 1656-tól 1818-ig terjedően foglalta össze a joganyagot). Számos dietetikai mű írójaként is ismeretes.³ Az atya maga is tudománykedvelő és tudományművelő ember volt, a lázat csillapító kinin olcsóbb szerekkel történő helyettesítésében ért el eredményeket. Anyja Eöry Terézia, Eöry János megyei főbíró és Torkos Julianna leánya. Zsoldosnak két öccse és két nővére is volt, ők azonban nem a tudományokkal foglalatostkodtak, ámde fivéreik pályájuk során a megyei táblabíró világ haladó, pozitív hagyományait testesítették meg.⁴

Zsoldos Ignác alsó fokú tanulmányait szülővárosában, Pápán, valamint Sopronban végezte.⁵ Ez a rövidke mondat a tudós szellemi alaptanulmányainak, pallérozódásának változatos színtereit foglalja magában. Tanulmányai kezdőévére nem találtunk adatot sehol sem, de 1809 vagy 1810 valószínűsíthető ekként. *Stúdiumait* a pápai Református Kollégiumban kezdte meg, az akkor *grammatikai* tanfolyamnak nevezett elemi ismereteket adó oktatási forma keretei között. 1814 és 1816 között a *syntaxis* tanfolyamot Sopronban hallgatta, már 11 esztendőskorától fogva. Feljegyezték róla, hogy a *syntaxis*on már első éves (*novitius*) korában a másodéves (*veteranus*) diákok előlölői között foglalhatott helyet. Az alsó fokú iskoláztatása során a későbbi akadémikus a diákok között többnyire első *eminensként* foglalt helyet a rangsorban, de negyedik helyezéskor rosszabbat soha nem ért el. Kiemelkedett a latin és a görög nyelvben, valamint rajzból. (Előbbi elégséges alapot adott ahhoz, hogy Seneca-fordításokat jelentethessen meg 1858-ban és 1861-ben, azaz a kor színvonalán közel klasszikus filológusnak tekinthető magyar viszonyok között). Iskolatársa volt a később szintén

² Színnyeből azonosítottuk a Tóth Lőrinc által név szerint nem említett édesapa nevét: MIE XIV. 1953-1954. URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/z/31364.htm> Tóth Lőrinc, a legjelentősebb Zsoldos-curriculum vitae szerzője távoli rokona volt Zsoldosnak (az emlékbeszéd 3. lapján maga írja „csak távolabbi sógorságban álltam vele”) ezen felül az Akadémián tagtársa, a Kúrián bírótársa volt. Az életrajzban a maga korában kiemelkedő büntetőjogász Tóth akadémikus megjegyzi, hogy Zsoldossal részben levelezésben állott, részben „[...] ősi magyar szokás szerint [...] öccsének hívott, s én őt bátyámnak.” Erre: Tóth 1886 3. A levelezés (és a rokonság ténye) abban is segítette az életrajzíró, hogy mélyebben megismerhesse Zsoldost.

³ Színnyei Zsoldos János életrajzát lásd forrásként: MIE XIV. 1953-1954. Lásd továbbá: a MIE II. 1097. -ben: URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/ABC17155/17425.htm>.

⁴ Lásd: Tóth 1886 5.

⁵ Lásd az egymondatos megfogalmazást: MIE XIV. 1952.

jogász (valamint történész) Zsivora György⁶, aki az Akadémián Zsoldos tagtársa volt. Zsoldos és fiútestvérei barátságot ápoltak édesapjuk egykori hallgatótársa, a szintén orvos Id. Benedek Lajos fiaival, köztük az ifjabb Benedek Lajossal, a későbbi neves táborszernaggyal, aki az 1866-os porosz-osztrák háborúban az osztrák hadak főparancsnoka volt, gyakorlatilag a magyar hadtörténet egyik legnagyobb karrierjét befutott, nemzetközileg is ismert tábornoka lett később, a fiatalon még hegedűjátékának nagyszerűségéről ismert fiú. A kis Ignác az idegen városban erős némettudást szerzett. A poétai osztályt már Sopronból való visszatértét követően szülővárosában, Pápán, a Református Kollégiumban végezte. Itt tovább erősödött a görög és római klasszikusok iránti érdeklődése, és külön örömet okozott számára, hogy az úgynevezett poétai évfolyam lényege éppen a klasszikusok megismerésében, valamint (kötött versmértékű latin és ógörög) költemények írásában állott. A költészet iránti fellángoló szenvedélyét azonban elfojtotta magában, és a realitás talajához jobban kötődő természet-és történettudományok felé fordult. Tette mindezt második atyjaként tisztelt tudós rokona, Márton István⁷ pápai bölcselőtanár tanácsára, akinek neje Zsoldos lány volt. A némileg szertelen fiatalember felhagyott a költészet és a festészet művelésével, és magát a „reáliák” tanulmányozására adta. Feljegyezték róla azonban, hogy még idős fővel is teljes latin Horatius ódákat idézett fejből, akárcsak Anglia nagybírái.⁸

Az oktatási rendszer kialakulatlan volta miatt⁹ 1819-ben lehetősége nyílt arra, hogy felsőbb tanulmányokba kezdjen. Ekkor a Pozsonyi Akadémián filozófiát (korabeli szóval: bölcséletet) hallgatott, az első évben logikát. A bölcséleti képzés második évét Pápán abszolválta 1820-ban.¹⁰ Eközben arab nyelvleckéket is vett, tanúságot téve összehasonlító hajlandóságról (állítólag később a *Corpus Juris Civilis* latin szövegét vetette egybe a *Korán* arab szövegével, főként a törvények hasonlóságait és különbségeit vizsgálva gyakorló

⁶ Zsivora tudományos működést alig fejtett ki, az Országbírói Értekezleten mutatott tevékenysége okán vélelmezhető csak, hogy a polgári jog állott hozzá közel (váltójogi bíró volt). Besorolására lásd az alábbi világhálós címszó-forrást: [Koi Gyula] Legislator (összeáll.): *Magyar jogász akademikusok listája-Wikipédia* http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_jogász_akadémikusok_listája. Budapest, 2011. Wikipédia.

⁷ Mándi Márton István életére lásd Szinnyi címszavát: MIE VIII. Löbl-Minnich. Budapest, 1902. 734-735. Hornyánszky. <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/m/m15354.htm>. Márton számos tankönyvet írt főként a református teológiáról valamint a latin és német nyelvről. Figyelemreméltó az 1819-ből egy neki tulajdonított névtelenül megjelent antikantiánus munka: Márton István: *A pap s a doktor a sinlődő Kánt körül*. h.n., 1819. 53. k.n. (A művet Rozgonyi Józsefnek is szokás tulajdonítani.)

⁸ Az alsó fokú oktatásban eltöltött éveire vonatkozó egyetlen életrajzi forrás: Tóth 1886 5-8.

⁹ Zsoldos egy 1805-ben Pápán végbement helyi reform folytán a korábbi három évfolyamos gimnáziumi képzés helyett hat évfolyamos képzésbe került (erre épült volna egy négy esztendő református lelkész képzés). Az gimnázium igazgatója egyébként Márton István volt. Erre lásd a fentebb már idézett életrajzi forrást: MIE VIII. i.m. uo.

¹⁰ A protestáns főiskolai bölcsészeti tanulmányokat csak egyedül Tóth Lőrinc említi meg. Ez a korban részben afféle egyetemi előkészítőként is funkcionált.

bíróként). 1821-ben a filozófiai tanfolyam harmadik évét is Pápán végezte, Tóth szerint Pápán végezte jogi tanulmányai első évét ugyanekkor (véltetően a Pápai Jogakadémián),¹¹ majd a második évet 1822-től a Pozsonyi Jogakadémián, főként Szlemenics Pálnál hallgatta.¹² Ez évben az évfolyamon az ifjú Ignác második *eminens*ként végezte a jogi stúdiumokat. A korszakban az egyetemeken és az akadémiákon szokásban volt minden év végén az úgynevezett vitatkozás¹³ (*defensio*), amikor egy tetszés szerint kiválasztott tételt vagy állítást egy tetszés szerint meghívott idegen bíráló (*oppugnans*) ellenvetéseivel szemben.¹⁴ Az ifjú Zsoldos és Tarnóczy Kázmér¹⁵ nevű hallgatótársa azzal adták jelét nagy felkészültségüknek, hogy nem választottak ki külön tételeket, hanem az esztergomi bíboros érsek, hercegprímás¹⁶ könyvtárait, Bencsik Józsefet,¹⁷ több latin nyelvű jogi munka, és egy német erkölcsan szerzőjét, esztergomi áldozópapot (*presbyter*) kérték fel *oppugnans*nak. Ekkoriban a későbbi jogtudós szabadidejében egyebek mellett a francia nyelv tanulásával is foglalkozott. Véltetően 1823-ban¹⁸ a gondos édesapa jónak látja joghallgató gyermekét további német nyelvi és külföldi jogi képzésre a Bécsi Egyetemre küldeni egy esztendő időtartamban. Itt

¹¹ Az egyéb életrajzi források a Pápán kezdett jogi tanulmányok tényéről hallgatnak.

¹² Tóth 1886 8. Jogi tanulmányaira egyértelmű évszámok egyik forrásban sem szerepelnek a kezdőév vonatkozásában. A legtöbb életrajzi adattár csak a jogi diploma szerzésének évét adja meg: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

¹³ Tóth a magyar kifejezést nem adja meg.

¹⁴ Tóth rosszallólag jegyzi meg, hogy ezek többnyire betanult dolgok, előre megírt forgatókönyv szerint zajló számadások voltak, és a vagyonosabb hallgatóktól 50 forintnyi díjat is követelhetek az alulfizetett jogász oktatók, akik a vitatkozás meg nem történte hivatkozva megtagadhatták a kitűnő kalkuláció megadását. Erre: Tóth 1886 9-10. Az nem világos, hogy a Tóth által írtak mennyire voltak minden jogi felsőoktatási intézményben jellemzőek, és a keserű kritikát mennyiben ihlette esetleges személyes sértettség. Az biztos, hogy a XVII. század végétől 1873-ig volt a jogi karokon egy ehhez hasonló vitatkozás, *defensio* (többnyire a *doctor iuris* cím elnyerésére irányult, a hallgatók egyedileg összeállított, mindenki esetében részben eltérő vizsgatéziseket, több tárgyat átfogó korabeli tételsort kaptak, melyet általában a *defensio*t vezető jogtanár inspirált). Ezeket, és magát a doktori értekezést szokás volt kinyomtatni. A mai ELTE ÁJK könyvészetileg ismeretlen vizsgatézis-nyomtatványainak ismertetéséről két munka: Koi Gyula: Egyetemi jogirodalmi könyvkiadás 1775-1800. 66 könyvészetileg ismeretlen nyomtatvány az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában. *Jogtörténeti Szemle* VII. évf. (2005) 2. sz. 81-93. (Ez a tanulmány a doktori vitatkozások forgatókönyvét is ismerteti.) A későbbi korszak ismeretlen vizsgatézis nyomtatványaira: Koi Gyula: Adatok 1800 utáni jogirodalmi könyvkiadásunkhoz. Könyvészetileg ismeretlen nyomtatványok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában, valamint az ELTE Egyetemi Levéltárában. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae* Tom. XLVII. (2005) 241-280. Pedagógiaiilag azonban még a „betanult” álvitáknak is lehet haszna, mert a jogászoknak minden időben ismerni kell a helyes fogalmazásmódot, és fejleszteni kell az emlékezetet. Természetesen a maguktól kibontakozó, random-jellegű szemináriumi tudományos viták a leghasznosabbak. A korai doktori vitatkozásokra a Nagyszombati Egyetemen és utódintézményeiben (1777-ig), valamint a korai korszak jogtudományi doktori címszerzések alacsony számáról: Bognár Krisztina–Kiss József Mihály–Varga Júlia: *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635-1777*. Budapest, 2002. 417. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára.

¹⁵ Tarnóczy Kázmér (1804-1884) felvidéki birtokos, országgyűlési követ (Bars vm.), alispán (Nyitra vm.), főispán (Bars vm.). 1848. március 25-én kiegészítő javaslatot készített az úrbéri törvény mérséklésére, melyet az egzáltált Széchenyi szétlőtt, hogy nyoma sem maradjon az országgyűlési iratok között. Lásd életére: MÉL II. 825. <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC15363/15508.htm>

¹⁶ 1822-ben a szlovák eredetű Rudnay Sándor volt a hazai Római Katolikus egyház első számú főpapja.

¹⁷ A keresztnevet Tóth Lőrinc nem adja meg.

¹⁸ „Az új iskolaév kezdetén”-írja Tóth Lőrinc, ez 1822-höz képest 1823 kell, hogy legyen. Lásd: Tóth 1886 11.

római jogot és egyházi jogot hallgatott Dollinernél,¹⁹ és e jogi tantárgyakból kitűnőre vizsgázott, mégpedig több mint száz ívet kitevő német nyelvű tananyagból.²⁰ Egyéb jogi tantárgyakkal kapcsolatos ismeretsajátításával összefüggésbe hozható más emlék nem maradt fenn, így az sem, hogy kapcsolatba került-e a közigazgatási joggal (vagyis annak valaminő korábbi megjelenési formájával). Ez nem zárható ki, de a kutatás jelen állása szerint meg sem erősíthető. Afféle reneszánsz, minden iránt érdeklődő emberként már-már extrémnek minősülő tárgyakat is hallgatott (ásványtan, kőbonctan, nemzetgazdaságtan, vegytan), állítólag az egyetem valamennyi tárgyát és valamennyi tanárát legalább egyszer hallotta (beleértve a bábaságra és a csillagvizsgálásra vonatkozó ismereteket is).²¹ Ebből az következik, hogyha az „egyebekre” ilyen figyelmet fordított, akkor a korban oktatott jogi tárgyakat is kiemelkedő szinten ismerhette. A Stubenrauch²² előtti közigazgatásra vonatkozó ismeretek azonban közelebb állhattak a kameralisztikához, semmint a későbbi *Verwaltungsgesetzkunde*hez. A bécsi esztendők fizikailag megviselték az ifjút, de ismeretbővítést illetően igen eredményes tanulmányi évet hagyott maga mögött.²³

Logikusan adódott a fiatal, de igen képzett Zsoldos számára, hogy az elméletben megszerzett tudást a gyakorlatban is kamatoztassa. A joggyakorlat (*patvaria*) intézménye ekkor ismeretes volt. Ezt Veszprém megye tiszti ügyészénél, Szép Ábrahámnál tette le (1824-ben), aki történetesen a szépreményű joggyakornok nagybátyja volt.²⁴ Itt a büntetőperekben, a polgári perekben, és az úrbéri perekben egyaránt jártasságra tett szert. Ugyanebben az évben francia és német irodalmi művek részleteit fordította, és az eredetiből könyv nélkül tanult meg részeket.²⁵ A megyei egyéves törvénygyakorlat után a királyi táblai jegyzőség következett, melyet a kortárs Tóth akadémikus sikamlós élményekről, durva szilajságokról

¹⁹ Dolliner, Thomas (1760-1839) osztrák római jogász és történész, tanulmányait Bécsben és Ljubljanában végezte, majd a római jog oktatását megelőzően elsősorban egyházjogot, de pályája legelején államjogot, magánjogot, és nemzetközi jogot is tanított. 1801-től Prágában volt egyházjog-professzor, 1805-től pedig Bécsben a római jog tanára. Tudományos munka közben érte a halál. Ötkötetes polgári jogi kézikönyvet, valamint két kötetes, a hatályos öröklési jogra vonatkozó nagymonográfiát írt.

²⁰ Tóth 1886 11-12.

²¹ Tóth 1886 11.

²² Stubenrauch, Moritz (1811-1865) osztrák jogtudós, 1838 és 1839 között a Lembergi (Lvivi) Egyetemen a régi lengyel jog és a kereskedelmi és váltójog tanára. 1839-től a Bécsi Egyetemen a polgári jog professzora. 1850-től a Bécsi Egyetemen az osztrák alkotmányjogi és az osztrák közigazgatási törvénytudomány azaz a nálunk kameralisztika néven ismert *Policeywissenschaft*ot felváltó közigazgatási jogi katedrát nyerte el. 1851-ben megjelent közigazgatási jogi kézikönyve mellett jelentősek polgári joggal és kereskedelmi joggal foglalkozó monográfiái. Több jogi folyóirat megindítása is a nevéhez fűződik, többek között a közigazgatási tárgyú *Österreichische Zeitschrift für inneren Verwaltung*é is.

²³ Pozsonyi jogi tanulmányaival együtt az összes életrajzi forrás említi a bécsi *peregrinatio academicat*: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

²⁴ A joggyakorlat részleteire: Tóth 1886. 12.

²⁵ A fordítási ténykedéseiről és egyéb szabadidőben üzött tevékenységeiről: Tóth 1886. 12-13.

nevezetes életszakaszként jellemez a jogvégzett személyek életében általánosságban. Azonban a komoly, erkölcsiben szilárd Ignác „mondhatni, mint Szent József, minden aljasságtól s kicsapongástól menten élte át e válságos éveket”-tudósít minket a legteljesebb Zsoldos-életrajz szerzője.²⁶ 1825-ben Zsoldos már Szentkirályi László nádori ítélőmester mellett folytatja joggyakorlatát (nála is lakik és étkezik hat másik joggyakornokkal). Itt a fiatal joggyakornok a távollévő főrendek egyikét, gróf Somogyi Józsefet helyettesíti, így *absentius ablegatus*ként a *diéta* törvényes tagja 14 hónapon át. A bécsi kormány „szűkagyu korlátozottsága” (Tóth) volt az oka, hogy az országgyűlési irományokat nem lehetett kinyomtatni („a...nyomdát...hiába találta fel Fust és Gutenberg”). Ezért az írásos feljegyzés helyszíni tollbamondás (*dictatura*) útján történt, melyet Tóth Lőrinc szemléletesen leír. Zsoldos neves ítélőmester *principális*ának *jurátus*aként mondta tollba²⁷ az elhangzó beszédeket az írnokok számára „az országgyűlési fiatalság füttyöngve és harsogva viharzó hullámozása közt”. Ez is azt bizonyítja, hogy a legkeményebb diktatúra közepette is szükséges némi jótékony *dictatura*, még ha a *dictator*²⁸ olyan szelíd is, mint Zsoldos. A szelíd *dictator* az országgyűlés üléseiről naplót vezetett, ezt 1884-ben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ajándékozta. Az országgyűlésen ismerte meg politikai eszményképét, a néhány társával már magyarul felszólaló fiatal gróf Széchenyi István kapitányt, aki iránt már ekkor

²⁶ Tóth 1886. 13.

²⁷ Ugyan csak távoli párhuzam, de egyáltalán nem nevezhető még szakmai körökben sem ismert ténynek, hogy példának okáért a XVIII. század végén Habsburg Sándor Lipót főherceg nádor, a Habsburg-Lotharingiai uralkodóház magyarbarát tagjait jelző úgynevezett „magyar ágának” képviselője ugyan kivételszámba menően, de udvari konferenciái és koronatanácsi (szó szerinti) jegyzőkönyveket is (igen nagy pontossággal) saját kezűleg vezetett (mint nádorispán). Egyebekben a legtöbbször a jegyzőkönyveket Ferenc főherceg, a későbbi I. Ferenc császár készítette el. E fentebb jelzett nádorispáni jegyzőkönyvvezetés olyan, mintha ma a miniszterelnök maga vezetné a kormányülés jegyzőkönyveit. Sándor Lipót nádor saját maga vezette legkorábbi udvari konferencia jegyzőkönyvének (1790. december 24., Bécs) német nyelvű szövegkiadására lásd: Mályusz Elemér: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790-1795*. Budapest, 1926. 286-319. (14. számon). Magyar Történelmi Társulat. Magyarország újabb kori történetének forrásai - Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris, Kormányzat- és közigazgatás-történeti iratok (1.) Mályusz a XX. század egyik legkitűnőbb és legsokoldalúbb hazai történésze és forráskutatója volt, aki a fentebb említett művében alapos, monográfia méretű forrástanulmányban tárta fel a korszak köz - és kormányzattörténetét: Mályusz 1926 1-239.

²⁸ Az országgyűlési tollbamondó forrásszerű latin megnevezése a *dictator*.

tiszteletet érzett.²⁹ 1826-ban Pozsonyban kitűnő minősítéssel (*praeclare calculus*) nyerte el az ügyvédi oklevelet.³⁰

Innentől hivatali pályája nyomban felíveléssel indult meg. 1826-ban visszatért szűkebb pátriájába, Veszprém Vármegyébe, ahol gróf Eszterházy János megyei főispán tiszteletbeli aljegyzővé nevezte ki.³¹ Ekkoriban Pápán, a büntető törvényszéken járt el, a Veszprémben végzett jegyzői tevékenység mellett. 1827. november 12-én szolgabíróvá választották a megyei tisztújításon, a 21 helységről és pusztákból álló felsőpápai járás tartozott hozzá. Tóth külön is kiemeli Zsoldossal kapcsolatban, hogy szolgabíróként –abban az időben szokatlanul– a főszolgabírótól függetlenül működött „fényes tanúságul felismert kötelességérzetének, ügyességének, és becsületességének.”³² Úgy mondhatnánk, hogy a *ius vitae necisque* megtapasztalása ellenére is erkölcsös és példaadó hivatalnokká lett. Szolgabírósága éveiben lépett boldog házasságra sárbogárdi Soós Erzsébettel, egy vagyonos földbirtokos nemes család leányával.³³

Öt esztendőnyi szolgabírói ténykedést követően, napra pontosan fél évtizeddel előző kinevezését követően, 1832. november 12-én gróf Zichy István megyei főispán azzal méltányolta Zsoldos tevékenységét, hogy főszolgabíróvá nevezte ki.³⁴ A korábban említett járás mellé Pápa mezővárosa tartozott még főszolgabírói joghatósága alá. Tevékenységéről megemlézték, hogy előtte folyt a legtöbb per,³⁵ azaz jogban *verzátus*, az *úzus*ban tehetséges gyakorlati jogásznak bizonyult az elméletek embere. 1834. szeptember 15-től megyei főjegyző.³⁶ 1837 előtt Veszprém, Győr, Komárom, és Somogy megyék táblabírája, valamint a

²⁹ Királyi táblai jegyzőségére és országgyűlési távollévő követi szereplésére: Tóth 1886 13-14. egyébként érdekesség, hogy Zsoldos Ignác volt, aki a Magyar Tudományos Akadémia alapítójának, Széchenyi István grófnak emlékét megőrkítő törvény kezdeményezője volt. Önmagában ezért is megérdemelné, hogy legalább a középiskolai történelemoktatás körében említsék Zsoldos nevét. Tudomásunk szerint a javaslat nem lett törvénnyé, mivel a Széchenyiről szóló emléktörvény, vagy jogforrástanilag pontosabb kifejezéssel élve: tiszta deklaráció a Széchenyi István gróf, a legnagyobb magyar emlékéiről szóló 1925. évi XLV. tc. elnevezéssel ismeretes, s ez 2007 óta –érthetetlen módon– már nem hatályos. Zsoldos és Széchenyi kapcsolatára: Mészöly Gedeon: Zsoldos Ignác és gróf Széchenyi István. *Akadémiai Értesítő* LXVII. évf. (1917) 1-10.

³⁰ Az ügyvédi oklevél elnyerésének körülményeire: Tóth 1886 15., illetve csak az ügyvédi oklevél elnyerésének pusztá tényére és időpontjára: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., MTA III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

³¹ Tóth 1886 i.m., uo. mellett csak egy további forrás (Szinnyei) említi ezt a tényt: MIE XIV. i.m. uo., Markó László csak annyit ír, hogy „1826-ban Veszprém vm. tisztségviselője lett”, erre: MTA III. i.m. uo., a tényről a többi életrajzi forrás hallgat.

³² A részletekre: Tóth 1886 i.m., uo., a pusztá tényt csak egy másodlagos életrajzi forrás említi: Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

³³ Tóth 1886 16. ezen unikális adat egyetlen közlöje. A pontosabb évszám nem volt megismerhető.

³⁴ A pontosabb ismertetés forrása: Tóth 1886 15-16. A főszolgabíróvá választás pusztá említése a másodlagos életrajzi forrásokban: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo. Említi a tényt Szaniszló pár mondatos életrajzi vázlata is: Szaniszló 1977 I. 146.

³⁵ Tóth 1886 17. az egyedüli forrás a tényre.

³⁶ Tóth 1886 18., MIE XIV. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 147.

Dunántúli Református Egyházkerület főjegyzője.³⁷ 1843. április 24-ig töltötte be hivatalát, mikor is országgyűlési követé választották,³⁸ így a megyei hivatalnokságról le kellett mondania. Országgyűlési követként (ma képviselőt mondanánk) Veszprém vármegye követutasítással látta el őt, ez reformszellemű volt, de sok vonatkozásban konzervatívabb a Széchenyi-féle ún. Reformpárténál, melyhez Zsoldos is csatlakozott. Zsoldos helyesen látta meg, hogy a törvényhozási kérdések első tárgyalása a megyei kerületi üléseken történik, és ezeknek nem lévén naplója, az itt elhangzott beszédek mind feledésbe mentek. Ezért javasolta a beszédek rögzítését, sőt Pest Megye vonatkozásában a rögzítését gyakorlott jegyzőként maga végezte.³⁹

Korábban is érdekelte a jeles jogtudóst és gyakorlati embert a váltójog⁴⁰ nem könnyű tudománya. Az 1841-ben hatályba lépett váltótörvény (1840. évi XV. tc.) kijavítása tárgyában kiküldött kerületi választmány tagja lett. Itt ismertté lett nagy váltójogi jártasságáról. Ezért 1845. február 27-én (vagy ahogy a korszakban mondták, böjtelő hó 27. napján) a magyar királyi Váltófeltörvényszék, azaz a váltójogi (felső)bíróság bírójává nevezték ki.⁴¹ István főherceg, nádor, és királyi helytartó a kitűnően bíraskodó *iudexet* 1848. június 7-én (már a forradalom idején járunk!) Deák Ferenc igazságügyi miniszter előterjesztésére a pesti Váltófeltörvényszék alelnökévé nevezi ki (az elnök Gosztonyi Miklós).⁴² A másodlagos források többsége kifejezetten tévesen utal arra, hogy 1848 elején nevezték volna ki alelnökké.⁴³ Egyetlen *szekunder* forrás van, amely 1848-at említ, közelebbi megjelölés nélkül, és egyetlen másik akad csupán, amely a nádort, mint kinevezőt szóba hozza.⁴⁴ Zsoldos 1841-ben és 1845-ben két váltótörvénnyel foglalkozó monografikus törvényt magyarázatot is publikált (az egyikbe számos táblázatot is illesztett), részben ezek alapján lett váltójogi bíró, de ezekkel, mint tárgyunkhoz nem tartozó anyagokkal, külön nem foglalkozunk.

³⁷ Erre a két újabb *stallumra* csupán Tóth Lőrinc egy félmondata utal. Tóth 1886 22.

³⁸ Az időpont és a tény puszta közlése: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo. A részletekre: Tóth 1886 i.m. uo. Szinnyei tévesen közli, hogy a megyei főjegyzőséggel azonos évben választották volna országgyűlési követé.

³⁹ Az érdekes tény egyedüli közléte: Tóth 1886 40-41.

⁴⁰ A hazai váltójog vázlatos áttekintésére lásd: Leszkoven László: *Váltójogunk fejlődésének rövid áttekintése*. In: Leszkoven László: *A váltó, mint kötelelem*. Miskolc, 1999. 72-74. Novotny Kiadó.

⁴¹ Az alábbi másodlagos források tévesen 1843-at jelölik meg a váltófeltörvényszéki bírói széken való törvényt ülése kezdő időpontjául: MÉL II. i.m. uo., MTAt III. i.m. uo. Az egyéb másodlagos források közül a tény időpontját helyesen adja meg: MIE XIV. i.m. uo. A helyes adatok kútfeje ismét csak Tóth Lőrinc: Tóth 1886 41., aki ugyane helyen közli a váltófeltörvényszéki bírói kinevezés indokolásának részletét: „A kinevező legfelsőbb oklevél szavai szerint: 'Az irodalmi pályán s részint a megyében 1827 óta viselt szolgabírói és főjegyzői hivatalában, közhasznú munkák kiadásával s tiszti kötelességének mindenkor buzgó teljesítésével kitüntetett alapos jogtudománya s hű és hasznos szolgálatai' vétettek tekintetbe.”

⁴² Tóth 1886 41.

⁴³ MÉL II. i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

⁴⁴ 1848. év említése: MIE XIV. i.m. uo., a nádor, mint kinevező feltüntetése: Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

Zsoldos életpályájának következő állomása a bécsi évek korszaka. Zsoldos 1849. szeptember végén Gosztonyi Miklós volt váltófeltörvényszéki elnök által Bécsben működtetett Jogi Bizottsághoz történő csatlakozásra kapott felhívást (amely akkoriban parancsként volt értelmezendő Tóth Lőrinc szerint).⁴⁵ Engedett a parancsnak. Ezt a lépést többen többféleképpen interpretálták. A másodlagos életrajzi irodalomban a következő kitételeket olvashatjuk: Szinnyei: „1848 végén Bécsbe hívták fel, mint bizalmi férfiút” [...];⁴⁶ „[...] az 1849-i függetlenségi nyilatkozatot követően *aulikus* érzelmei miatt Bécsbe ment” [...];⁴⁷ „A függetlenségi nyilatkozat 1849. áprilisi megjelenése után Zsoldos, aki mindig *aulikus* érzelmű volt, állásáról lemondott, Bécsbe költözött [...];”⁴⁸ Markó: „A függetlenségi nyilatkozat elfogadása (1849. április) után állásáról lemondott, és 1849. őszén Bécsbe költözött [...];”⁴⁹ Őszintén szólva, Markó László semleges hangvétele mondható a legkorrektebbnek, míg a Wikipédiáé, melyet létrehozói nem új ismeretek közzétételére, hanem csupán már publikált források összegyűjtésére szántak, igencsak bántó azzal a megállapításával, mely szerint Zsoldos Ignác ’mindig’ *aulikus* érzelmű volt. Szinnyei sem bánik éppen kesztyűs kézzel vele, mikor is bécsi bizalmi férfiúként írja le. Tóth még kevésbé hízegő képet örökít meg Zsoldossal kapcsolatosan, mikor egy közelebbről meg nem jelölt, feltehetőleg hírlapi nekrológból idéz: „Zsoldost azért, mert az osztrák kormány meghívását elfogadta, és évekig állott annak szolgálatában, kortársai, sőt legbensőbb barátai közül is sokan elítélték, és kétségbe vonták hazafiságát.”⁵⁰ Kérdés, hogy mit hoz fel ezek után védelmére atyafija, a távoli rokon, szintén akadémikus, őt elparentáló Tóth Lőrinc? Először is elvi alapvetésként a következőket: „A szigorú közvélemény általában kárhóztató ítéletet mondott azon férfiak felett, kik a bécsi kormánytól s annak hazánk nyakára küldött vagy itt talált közegeitől bárminő hivatal vagy alkalmazást elfogadtak; s én bizonyítom távol vagyok attól, hogy ama magyarokat, kik az alkotmánytípró rendszernek saját nemzetük törvényei s hagyományai kiirtására vagy legalább gyengítésére s megnyirbálására munkás segédkezet nyújtottak, vagy éppen a bakók szolgálatába pecérekül szegődtek, mentegetni akarnám. De különböztessünk jól, hogy jól okoskodhassunk.”⁵¹

És mit szegez szembe a hazafiatlanság vádját tartalmazó nekrológgal szemben? „Kortársai közül többen, megengedem; ugyanazok, kik elítélték Zádort, Fogarasit, és

⁴⁵ Tóth 1886 45-46.

⁴⁶ MIE XIV. i.m. uo.

⁴⁷ MIE II. i.m. uo.

⁴⁸ Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

⁴⁹ MTA III. i.m. uo.

⁵⁰ A közelebbről nem *perszonalizált* nekrológrészletet idézi: Tóth 1886 42.

⁵¹ Tóth 1886 uo.

Noszlopyt is, mert szintén bírói hivatalt vállaltak, kik elítélték a többiek során ama férfiakat is, kik bujdosó s üldözött hazafiakat rejtegettek – mint ezt saját legközelebbi barátaim s rokonaim elbeszélése után tudom – s láttak el útlevéllal, figyelmeztettek a rájuk váró veszélyre, a csak azért viselték az alkotmányellenes kinevezés bélyegét, hogy a kínos állapotokat lehetőleg enyhítsék, mérsékelve hassanak s egyesekre nézve mennykőhárítók lehessenek. De nem ítélték ám el a bírói hivatalban maradtakat azok, kik a felfüggesztett magyar törvények templomának romjai közt is, peres ügyeikben, magánviszonyaikban igazságot és annak keresése közben jó tanácsot, szíves látást, rokoni részvétet szomjazva, mindezt feltalálták a Bécsben székelő magyar bírák egy részénél, Zsoldosnál és társainál. Nem ítélte el őket Deák Ferenc, az igazságos, de szelíd bíró, s nem ítélte el őket egyetlenegy belső barátjuk sem; ki őket lelkük fenekéig ismerte.”⁵² Nehéz az ügyben igazságot tenni. Mindenesetre érdemes az alábbiakban arra figyelni, hogy miben is állt Zsoldos bécsi tevékenysége? Báró Schmerling igazságügyminiszter arra szólította fel,⁵³ hogy vegyen részt az *Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv* (Optk.) magyarra fordításában⁵⁴ a jogakadémiai tanár Zádor (Stettner) György váltójogász akadémikussal együtt. Zsoldos, ekkora maga is akadémikus (és szintén váltójogász is) rendelkezett a feladathoz szükséges kellő nyelvi jártassággal. E munkát a két magyar jogtudós minden díjazás nélkül végezte.

Ugyan 1849 végén Zsoldos Ignác különvéleményt nyújtott be báró Schmerlinghez az ügyben, hogy a magyar országgyűlés összehívásáig a törvénykezési szervezeti jogban változtatások ne történjenek, ezen egyenes és nyílt kiállítás ellenére diktatórikus viszonyok mellett is a Legfőbb Törvényszék ideiglenesen létrehozott Magyar Osztályára nevezte ki udvari tanácsosi címmel és ranggal az az igazságügyi miniszter, akivel pontosan a bírói szervezet megváltoztatása tárgyában került elvi összeütközésbe.⁵⁵ Kinevezése 1850-ben történt.⁵⁶ Másik fellépése vallásához kötődik. A „buzgó protestáns” a korábbi hazai református egyházközségi világi főjegyzőségéhez hasonlóan elvállalta a bécsi református

⁵² Tóth 1886 42-43.

⁵³ Tóth 1886 46. A tényt a szekunder életrajzi irodalomból csupán Szinnyei említi: MIE XIV. i.m. uo.

⁵⁴ Végeredménye: *Ausztiai általános polgári törvénykönyv: kihirdettetett az 1852. november 29. nyílt paranccsal Magyar-, Horvát- és Tótországban, a Szerbvajdaságban és a Temesi Bánságban, az ezen törvénykönyvre vonatkozó, a függelékben foglalt utólagos rendeletekkel együtt. Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch: kundgemacht mit dem Patente vom 29. November 1852 in den Königreichen Ungarn, Croatien und Slavonien, der serbischen Woiwodschaft und dem Temeser Banate, sammt den auf dieses Gesetzbuch sich beziehenden in dem Anhang enthaltenen nachträglichen Verordnungen* I.-III. Bécs-Wien, 1853. XXI., (4) XXI., (4) 110., 110.; 395., 395.; 56., 56., CLXXV., 122., 122. Cs. Kir. Udvari és Állami Nyomda – K. und K. Hof- und Staatsdruckerei.

⁵⁵ Tóth 1886 uo. A kinevezésnek csak a tényét említik: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

⁵⁶ Az évszámot Tóth nem említi, ellenben – ritka példaként – a másodlagos források egyöntetűen hozzák: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

gyülekezet gondnokságát, erre a tisztségre a szerv meg is választotta. (A hazai református életben betöltött szerepéről bécsi udvari tanácsossága és Bécsbe költözése miatt kellett lemondania.)

Érdekes vonása a kornak, hogy kormányhivatalnokként (forrásszerű kifejezés!) nem volt jogi akadály a egyházi élet irányításában történő világi köntösbeni részvételnek. Később a bécsi Református Egyházközségnek (ez nyilván döntően helyi magyarokból állott) nemcsak tagja, de elnöke is lett. Itt érdemes kiemelni e buzgó protestáns jogtudósunk azon szerepét, amelyet a protestáns vallásszabadságot támadó Thun-féle nyílt parancs ellenében fejtett ki. Tóth rámutat, hogy ez a szerep nem lehetett egy kormánytisztviselő esetében annyira nyíltan vállalt, mint a politikusok (íj. Ráday Gedeon gróf, Teleki Sándor gróf, az igen ifjú Tisza Kálmán gróf – hogy csak a legtekintélyesebb református politikusainkat említsük) esetében. Zsoldos szerepe mégis kulcsszerep: ugyanis ő fogalmazza azt a felterjesztést, amelyet az uralkodóhoz, I. Ferenc Józsefhez az a protestáns Benedek Lajos táborszernagy nyújtott be, akinek igen nagy hatalma volt, és az udvar legmagasabb kegyét élvezte.⁵⁷ (Továbbá, mint korábban írtuk volt, Zsoldos gyermekkori játszótársa.) Nyilvánvaló, hogy egy kormánytisztviselő (egy, a legfelsőbb törvényszéken bíraskodó bíró) saját nevében nem fordulhatott egy ilyen kérdésben az uralkodóhoz. De egy ilyen kérvény megfogalmazása, és a Schmerlinggel szembeni elvi ellenállás nem egy megalázkodó osztrákbarát *aulikus* képét festi elénk, hanem egy olyan *top level* jogi szakértőét, aki hazafiként tevékenykedett egy elnyomó rendszerben. Ezt támasztják alá Szinnyi alábbi szavai is: „1849 után [Noszlopy] elfogadta a bécsi Legfelsőbb Törvényszéknél az egyik bírói széket, mely magyar bírák számára volt fenntartva, de Zádor Györggyel és Zsoldos Ignáccal együtt csak azért, hogy a magyar perekben vezérszerepet viselve, a magyar nyelvet, amennyire s a meddig lehetett, és a magyar jogelveket megmentésük és fenntartsák.”⁵⁸

Az összbirodalmi Legfőbb Ítélő- és Semmítőszék (*Oberster Gerichts- und Kassationshof*) ideiglenes Magyar Osztálya⁵⁹ esetében ígéret volt, hogy önálló osztállyá lesz szervezve. Ehelyett a túlzott központosítási törekvéstől vezérelt osztrák adminisztráció az

⁵⁷ A bécsi gyülekezeti szerepre és a Thun-féle protestánsellenes nyílt parancs elleni felterjesztés megfogalmazására: Tóth 1886 47.

⁵⁸ Noszlopy Ignác életére: MIE IX. Mircse-Ostvaldt. Budapest, 1903. 1093. Hornyánszky.

URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/n/n18032.htm>

⁵⁹ A kérdés feldolgozatlansága okán érdemes közzétenni az ideiglenes Magyar Osztály bíráinak neveit: az elnök Szerencsy István, korábbi királyi személynök, Tóth szerint 'vastag nyakú magyar ember'. A tagok: gr. Cziráky János; Markovics János; Noszlopy Ignác; br. Remekházy József; Steinbach Antal(?); Széll Imre; Torkos Sándor(?); Zádor György, Zsoldos Ignác. Tóth több esetben csak családnevet adott meg, (és Zádort nem is említette meg, továbbá néhol elhagyta a főnemesi *predikátumot*); a kiegészítéseket Szinnyi alapján végeztük, amennyiben lehetséges volt. Lásd: Tóth 1886 46.

ideiglenes osztályt beolvasztotta. Jelentősége abban állt, hogy a magyar nyelven folyó felsőbbírási perekben Bécs biztosította, hogy az érdekeltek anyanyelvükön pereskedhessenek. Ehhez képest a beolvasztás után is magyarul folytak a perek mindaddig, amíg ezt meg nem tiltották (gr. Nádasdy Ferenc 1857 és 1860 között császári igazságügyminiszter, a *Reichsrath* élethossziglani tagjának köszönhetően, akit Tóth tüntetően és joggal nevez „magyarból lett német igazságügyminiszternek”).⁶⁰ A magyar bírák tevékenysége egyre okafogyottabbá vált. Ekkor, 1861-ben állították vissza a magyar királyi Hétszemélyes Táblát, ahová a bécsi magyar bírakat közbírákként nevezték ki.⁶¹

1861. március 30-án az újra felállított Váltófeltörvényszék elnöki posztját kínálták fel számára, melyet elutasított.⁶² 1865-től Zsoldos hétszemélyes táblai tanácselnök volt.⁶³ Ezt a posztot 1869. május 1-jéig töltötte be, mikor is az átalakított és újjászervezett magyar királyi Kúria Legfőbb Ítélszéki Osztályához nevezték ki tanácselnökké⁶⁴, ahol a Váltó-, Csőd-, és Bányaügyek Szakosztályát (tanácsát) vezette 1875-ig, mikor saját kérésére nyugállományba helyezték. 1874. június 19-én a Szent István Rend (a legmagasabb magyar állami kitüntetés) kiskeresztjét kapta meg, az indokolás szerint „48 éves közhasznú és kitűnő szolgálatai elismerésül”. (Minderről pöstyéni hévízi kúrája időtartama alatt értesült.)⁶⁵

Nyugalmazását követően veszprémi és sárbogárdi birtokain gazdálkodott.⁶⁶ Hogy ilyen idősön szükséges volt birtokait kormányoznia, arra jól mutat rá az –elnézést a kifejezésért– „a suszternek lukas a cipője” mondásunk jelentéskörében fogalmazódott 1881. november 19-én kelt magánlevél-részlet, melyet Tóth Lőrincnek, ’kedves öccsének’ írt: „Előbb, míg mások milliói felett ítéltam, és mások uradalmait osztogattam, a magam néhány szilvafája és kis birtoka tájára sem mehettem. Most kötelességemnek tartom magam és barátaim által mindent elkövetni, hogy ennek értékét növeljem.”⁶⁷ Zsoldos jellemét az fejezi ki legjobban, hogy nemcsak belsőleg volt bíró, de ezt a külsőségekben, életmódjában is érzékeltette, amikor az angol értelemben vett *judge* módjára csupán rokonaival és belső

⁶⁰ Tóth 1886 uo.

⁶¹ Tóth 1886 48. Akad forrás, amely tévesen közli, hogy Zsoldos már ekkor bírósági tanácselnök lett volna: MIE XIV. i.m. uo. Ugyanakkor lényegében valamennyi másodlagos forrás hallgat Zsoldos 1861 és 1865 közötti időszakáról.

⁶² Tóth 1886 uo.

⁶³ Az évszám forrása: MTA III. i.m. uo.

⁶⁴ A kúriai tanácselnökség rövid említése: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., MTA III. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo. A MÉL, az MTA III. és a Wikipédia az eseményt tévesen 1867-re teszi.

⁶⁵ Tóth 1886 49. Röviden említi a kitüntetés tényét: MIE XIV. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo. Zsoldos 1825-ben már országgyűlési *ablegatus* volt. Az országgyűlés 1825. szeptember 11-én ült össze. 1874. június 19-én valóban 48 éve szolgált, de 1874. szeptember 11-én ez már a 49. év volt. Ennek fényében Tóth helyesen mutat rá, hogy 50 évnyi pályát futott be 1875-ös nyugdíjazásakor.

⁶⁶ A részletekre: Tóth 1886 50. skk., a tény egyszerű említése csak Szinnyeinél olvasható: MIE XIV. i.m. uo.

⁶⁷ Tóth 1886 uo.

barátaival érintkezett, társaságban nem forgott. Ahogy Tóth Lőrinc írja róla: „[...] tőle soha egy illetlen kifejezést, káromlást, haragos szót hallani nem lehetett.”⁶⁸ Elmélyült jogtudós és valódi bíró volt. A Magyar Tudományos Akadémia legrégebbi rendes tagjaként (*doyen*) ragadta el a halál 82 esztendősen az agg *iurisperitust*, korábbi levelező tagsága ekkor közel volt ahhoz a fél évszázados jubileumhoz, amely közigazgatási pályáját jellemezte.

III. Tudományos pályája

Tevékenységének egy kisebb szeletét fedi le a tudományos pálya. Zsoldos sosem kapott katedrát, ellenben viszonylag termékenynek mondható jogi író volt, bár legtöbb megjelent műve kívül esett a jogi nézőpontra [itt a tizenöttnél több megjelent munkái közül a következő tárgykörök említendőek: erkölcsstan/etika (három mű: két magyar és egy német nyelvű), pedagógia (két mű), általános politika (közbátorság és örökváltság témakörében egy-egy mű), továbbá latin filológia (Seneca-fordítások-két mű), valamint egy korai református kollégiumi évfolyami búcsúbeszéd (egy latin nyelvű mű) említendő]. Azaz tíz önállóan megjelent nem jogi mű áll szemben öt önállóan közzétett jogi *opusszal*.

A jogi munkák között két hazai nyelven írt váltójogi kötet van, ezekkel nekünk nem tisztünk itt foglalkozni. Minket azok a magyar nyelvű közigazgatási írások izgatnak, melyek a legkorábbi, tudományosnak mondható magyar közigazgatási kiadványokként jellemezhetők; azon kötetek tehát, melyeket a háládatlan utókor figyelmen kívül hagyott. A fő mű a helyi önkormányzatok tárgykörébe vágó monográfia a szolgabírói hivatalról, amely azonban a szolgabírák szerteágazó feladatai miatt a hazai szakigazgatásokra történő legkorábbi magyar nyelvű tudományos rávilágítás.⁶⁹ Jelentős a mezei rendőrségről írt magyar⁷⁰ kis kötetecske, ez a hazai rendészeti igazgatás egy részterületének legkorábbi (bár csupán népszerűsítő jellegű) magyar nyelvű feldolgozása, továbbá a biográfiai irodalom adatszerűen említ német,⁷¹ vélhetően horvát,⁷² valamint egyértelműen szerb⁷³ párhuzamokat, illetve felleltünk

⁶⁸ Tóth 1886 52.

⁶⁹ Zsoldos Ignác: *A szolgabírói hivatal* I. Törvénykezési rész. II. Közrendtartási rész. Pápa, 1842. XVIII, 401; 528. Pápai Református Kollégium.

⁷⁰ Zsoldos Ignác: *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840: IX. törvénycikkely nyomán*. Pápa, 1843². 48. Pápai Református Kollégium. (Az első kiadás 1842-ben jelent meg ugyanott. Ebből az OSZK-ban nincs példány.)

⁷¹ A német adatra: „[Hoblik Márton] Zsoldos Ignác, Mezei rendőrség (Pápa, 1842 és 1843) c. munkáját németre s illyre fordította.” A forrás: MIE IV. Gyalai-Hyrtl. Budapest, 1896. 924. Hornyánszky. Hoblik Márton filozófiai doktor, táblabíró, bölcsész akadémikus életrajzához lásd az említett mű 921-924. hasábszámain. Életére egyéb forrás: Péterfi Mária: *Hoblik Márton élete és munkássága*. Budapest, 1937. 58. s.n. A lentebb elemzett magyar-szerb kiadásvárián nem tünteti fel a fordító személyét, de az vélhetően Hoblik Márton.

A német nyelvű párhuzamos címre utalás az alábbi világhálós linken olvasható:

URL: https://play.google.com/store/books/details/Ignacz_Zsoldos_A_mezei_rendorseg_fobb_szabalyai

olyan kiadást, melyben a (cirill betűs) román párhuzamos cím fel van tüntetve.⁷⁴ Világossá kell tennünk, hogy egy ilyen korai népszerűsítő munka esetében ezek az idegen nyelvi párhuzamok igen jelentősek nemcsak a közigazgatás-tudomány, hanem a kelet-közép-európai általános komparatistikai tudomány szempontjából is. Tény, hogy magyar-német, magyar-román, továbbá magyar-szerb kétnyelvű kiadása is volt a kis kötetnek. (A magyar-német kiadásvariáns nem volt fellelhető.) Ugyan a vizsgálatok többsége a magyar közigazgatást ért külföldi hatásokra irányul, de a fordított irányú –elenyészően kevés- példára is szükséges

A német párhuzamos cím (az 1843-as pápai kiadás egyes példányaiban) *Die vorzüglichsten und hauptsächlichsten der Feldpolizei*. Ilyen variánssal példány formában nem találoztunk, adatunk forrása a világhálós címjelzés, de a lapolvasó berendezéssel rögzített könyv nem érhető el Magyarországról. Elvileg nem zárható ki, hogy a kiadásvariáns magyar-német kétnyelvű (a lentebbi lábjegyzetben is olvasható, hogy Hoblik Márton készített német fordítást). Megjegyzendő, hogy Zsoldos erkölcsstana megjelent német nyelven is, azonban az akadémiai levelező tag Frankenburg Adolf (szabad) fordításában: Zsoldos Ignác: *Volkstümliche Sittenlehre. Aus dem Ungarischen frei übersetzt von A. Frankenburg*. Bécs, 1854¹. 52.; Leipzig-Pest-Wien, 1873². VIII, 52. Zilahy-Wodianer. (Erről az etikai munkáról írja Tóth, hogy „német nyelven is több ezer példányban volt elterjedve”. Fájdalmas, hogy –legalábbis az ismertebb adatbázisok adatai alapján- nem található az első német kiadásból hazai *exemplum*. A megjegyzés forrása: Tóth 1886 47.). Ugyanakkor katartikus erejű volt szembesülni a ténnyel, hogy az OSZK tulajdonában álló 1873. évi második német nyelvű kiadást (OSZK 284.646) a szerző, Zsoldos Ignác nemcsak kezébe fogta egykor, de a nemzeti könyvtárunk jogelődje számára (Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára) dedikálta is 1873. március 2-án. Ugyanezen az úton jutott hozzá a nemzet bibliotékája az 1872. évi második magyar nyelvű kiadáshoz, ezt 1872. október 15-én dedikálta a könyvtár számára az ajándékozó *auctor* (OSZK 829.606). Ezek a nyomtatványok kis alakú, viszonylag kevésbé jó minőségű papírra nyomott füzetek, melyek nagy példányszámuk ellenére, mint úgynevezett használati nyomtatványok, hamar elenyészhettek (hasonlóan a korban népszerű ponyvakiadványokhoz). Így lehet, hogy az erkölcsstan 1840-es első magyar nyelvű kiadásából ma mindössze néhány közgyűjteményi példány ismeretes, és 1854-es első német kiadásából az OSZK sem őriz példányt, csak az MTA. Előbbiből a szülőváros, Pápa református könyvtára őrzött meg egyet. A fentebb említett, közelebről le nem írt nyomtatványok adatai: Zsoldos Ignác: *Népszerű erkölcsstudomány*. Buda, 1840.¹ 54. MTA. Zsoldos Ignác: *Népszerű erkölcsstan*. Pest, 1872.² 54. Eggenberger-Athenaeum.

⁷² A horvát adata: „[Hoblik Márton] Zsoldos Ignác, Mezei rendőrség (Pápa, 1842 és 1843) c. munkáját németre s illyrre fordította.” (Az illír horvátot jelent alapvetően, de nem kizárt, hogy ez esetben a kifejezés maga a szerb nyelvre utal. A XIX. században ingadozott a szóhasználat. Hoblik szerbül, és horvátul is tudott, vélhetően maga is szláv eredetű volt.) A lentebb elemzett magyar-szerb kiadásvariáns nem tünteti fel a fordító személyét, de az vélhetően Hoblik Márton.

⁷³ A szerb adata: „Olvasó könyvecske (sic!). A mezei rendőrség főbb szabályai. Buda, 1844. (magyar és szerb címmel és szöveggel) [jelent meg-K.Gy.]” Forrás: MIE XIV. i.m. uo. A bibliográfiailag pontos leírás: Zsoldos Ignác: *Olvasó könyvecske (sic!). A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840-ik IX. törvénycikkely nyomán. Книжица чтения главна правила полског редохренителства...* (Knižica čtenia glavna pravila polskog redohrenitelstva...). Buda, 1844.³ 71. Egyetemi Nyomda.

⁷⁴ Zsoldos Ignác: *Olvasó könyvecske (sic!). A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840-ik IX. törvénycikkely nyomán. Regulele maj de kepetenije a policiej de kamp. Preint. de Alexie Popoviči*. Buda, 1844.⁴ 77. Egyetemi Nyomda. A pontos címleírásból világos, hogy itt a román nyelvűség vetődik fel Alex Popoviči révén, aki nem volt beazonosítható, párhuzamként szóba jövő nevű személyek időben később éltek. Tény, hogy a Popovič(i) szerb név, de többnyire ezt azok a Popescu családnevű románok vették fel, akik a görögkeleti román egyház szerb patriarchatus alá tartozása idején születtek. (Az információra: MIE XI. Ótocska-Poppea 18., Popovics Sándor címszó.) Egyébként az Egyetemi Nyomda 1777 és 1848 között számos bolgár, héber, horvát, német, román, ruszin, szerb, szlovák, újböög nyelvű nyomtatványt is megjelentetett, erről egy többnyelvű tanulmánykötet is ékesen tanuskodik: *Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848* (ed.: Király Péter). Budapest, 1983. 503. Akadémiai Kiadó. Az egyes műveket (beleértve a magyar nyelvűeket is) fel is sorolják, azonban Zsoldos munkái nem szerepelnek. A művek felsorolására: Király 1983 479-497. Világos ugyanakkor, hogy a román verzió cirill betűs átírásban szerepel, de olyan írásjegyek is voltak a cirill román ábécében, melyet a mai számítógépek nem tudnak reprodukálni, ezért csak a latin betűs átírású szöveget adjuk meg. (Már az írásképből is első pillantásra világos, hogy nem szláv nyelvű a szöveg.)

utalni, főleg, ha ezek a példák szinte a hazai közigazgatás-tudomány bölcsőjénél vannak jelen.⁷⁵

Zsoldos tudományos pályájához kötődő életeseményei néhány ecsetvonással felvázolhatóak. Azt kell mondani, hogy tudományos pályája a csúcson, a Tudós Társaság nagy és megelőlegezett bizalmával indult. Ennek folytán 1837. szeptember 7-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta.⁷⁶ Tóth a hivatalos indokolást ekképpen idézi: „Még csak e kisebb műve [az 1836-os, 85 lapra terjedő *Nemzeti nevelésünk hiányai* című neveléstani munkájáról van szó-K.Gy.]⁷⁷ s folyóiratokban közlött cikkei láttak napvilágot, de nagyobb munkákhoz szolgáló szorgalmas előkészülete ismeretes, s ő maga, mint Veszprém megye s a dunántúli reformált egyházkerület főjegyzője, Veszprém, Győr, Komárom, és Somogy megyék táblabírája, tekintélyes és tisztelt hivatalos állásban volt, midőn már szerzett érdemei elismerésül, s a még szerzendőkre buzdító foglalkól,⁷⁸ a M. Akadémia 1837. szept. 7-én levelező tagjává választotta [...].”⁷⁹ Gyorsan megtörtént rendes taggá választása is. „[A]z igazgatótanács pedig 1838. szept. 8-án a törvénytudományi osztály

⁷⁵ Hogy általában a magyar közigazgatási nyelv nem volt hatástalan a szomszédos népekre, arra két példát hoznék. Nyomárkay István szlavista, filológus, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja székfoglaló értekezésében mutatott rá arra a folyamatra, hogy a X.-XI. században jellemző szláv=>magyar nyelvi hatás iránya megváltozott a XIII-XIV. századtól, és ez a hatás egészen a XIX. század közepéig tartott. Ez a hatás a horvátban, a szerbben, és a szlovákban figyelhető meg. Mindez Werbőczy Tripartitumának Ivan Pergošić Varasd megye főjegyzőjének 1574-ben megjelentetett horvát fordításában érhető leginkább tetten, amely a Veres Balázs-féle 1565-ös magyar fordítást is figyelembe vette az 1517-es latin eredeti mellett az utószó tanúsága szerint. Hűsz jogi *terminus technicus* visszaadása csak magyar, vagy magyarból képzett szóval volt lehetséges, melyek 150 alkalommal fordultak elő a szövegben. A szavak egy része a XIX. század közepéig élt a horvát nyelvben, bár az ezt követő horvát nyelvújításban a német minták mellett magyar példákkal is találkozhatni. Az említett Hármaskönyv-fordítás két közigazgatási kifejezést is hoz: *biršag* (magyar: bírság), *varmeda* (magyar: vármegye). A horvát-magyar közigazgatási nyelvi kapcsolatokra lásd: Nyomárkay István: *Filológia – a nyelvi kapcsolatok kutatásának tudománya. (Magyar hatás a XVI. századi horvát jogi terminológiában.) Székfoglaló előadás.* Budapest, 2010. MTA. Ismertetése az MTA honlapján: http://mta.hu/i_osztaly_cikkek/szekfoglalok-127204 Hogy a román is érte magyar hatás a közigazgatási műnyelvet illetően, arra csak egy példát hoznék fel. A román *oraș* (magyar: város, korábbi forrásszerű kifejezéssel: váras) szó ma is használatos. Gáldi László: *Magyar-román szellemi kapcsolatok.* Budapest, 1942. 79. Magyar Szemle Társaság. A Magyar Szemle Társaság Kis Könyvtára (!) 126.

⁷⁶ Tóth 1886 22., valamint a pontos évszámot közölve: MTAt III. i.m. uo., illetőleg a tényt és az évet említve csupán: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

⁷⁷ Illetve volt egy korábban már említett pápai református kollégiumi latin búcsúbeszéde 1821-ben, amely szintén megjelent ugyanaz évben, Győrben.

⁷⁸ A Magyar Tudományos Akadémia tagjaival kapcsolatos statisztika világosan kimutatta (főként a biztos bázis, az MTAt három kötetének megjelenését követően), hogy ez a bizalom nem volt kivételes. Példának okáért a 25 év alatti életkorban megválasztott akadémikusok száma 12, a választásokra 1835 és 1890 között került sor, nyolc esetben ez 1835 és 1845 között következett be. A jogászakadémikusok (vagy jogásként is működő akadémikusok) száma e tizenketek körében magas: Eötvös József, Pulszky Ferenc, Szalay László, Tóth Lőrinc, és Trefort Ágoston (azaz közel kivétel nélkül a centrista nagyok). Érdekes, hogy a forrás egyedül Tóth Lőrincet tekinti jogásznak, holott Eötvös jogfilozófiai és Szalay büntető- és vegyes jogi munkássága sem volt jelentéktelen, mindketten írtak jogi monográfiákat. A legfiatalabb akadémikus, Habsburg Rudolf trónörökös 20 évesen lett tiszteleti tag, mindenki más levelező tag volt e körben. A 25 év alatti életkorban megválasztott akadémikusokról: Tigyi József: Hol teremnek az akadémikusok? *Magyar Tudomány* CLXVI. évf. (2006) 3. sz. 344-355.

⁷⁹ Tóth 1886 22. valamint a pontos évszámot közölve: MTAt III. i.m. uo., illetőleg a tényt és az évet említve csupán: MIE XIV. i.m. uo., MÉL II. i.m. uo., Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

vidéki rendes tagjává nevezte ki [...] az akkorig üresen álló negyedik helyre [...].⁸⁰ Csak rendes tagi székfoglaló értekezése ismeretes előttünk. Ez 1839. november 17-én hangzott el.⁸¹ *A bírákról s bíraskodásról általában*⁸² című írásról van tehát szó, amely *A szolgabírói hivatal* című fő műben is megtalálható szövegszerűen.

Kiemelkedő pont volt tudományos pályáján a lentebb elemezendő *A szolgabírói hivatal* című *magnum opus*, melyért 1843-ban a Magyar Tudományos Akadémia nagyjutalmával tüntették ki.⁸³ (Ez a megtiszteltetés Tóth szerint akkoriban 200 arannyal járt együtt.)⁸⁴

Fontos tény volt külföldi elismertségét illetően, hogy 1867. október 20-án német nyelvű erkölcstanáért a párizsi *Institut pour l'abolition de l'Esclavage en Afrique* tiszteletbeli elnökévé (*membre président d'honneur*) választotta.⁸⁵ Azaz Zsoldos erős szabadságszeretete, és rabszolgaság-ellenessége inspirálta a francia társaság (intézet) tagjait arra, hogy ily' módon tüntessék őt ki.

A tudományos pálya lezárását az 1880 májusában a Budapesti Királyi Tudományegyetem által adományozott díszdoktorátus ('tiszteletbeli jogtudori cím') elnyerése jelentette.⁸⁶ Elmondható, hogy Zsoldos Ignác mindenképpen rászolgált valamennyi kitüntetésre, amelyet életében kapott. Sajnálatos, hogy e jeles (közigazgatási) jogtudós életművét eleddig a feledés homálya övezte.

IV.A szolgabírói hivatalról írott kötetének jelentősége

Fentebb már utaltunk rá, hogy Zsoldos legjelentősebb munkája (és egyben fő közigazgatási jogtudományi műve) *A szolgabírói hivatal*⁸⁷. Gyakorlatilag (kivéve talán a párhuzamként említendő bizáki Puky Károly kevésbé tudományos munkáját)⁸⁸ a legkorábbi

⁸⁰ Tóth 1886 uo. Jogászakadémikus volt ekkor még: Stettner György, Szász Károly, Szlemenics Pál (Zsoldos korábbi professzora), valamint Zádor György.

⁸¹ MTAt III. i.m. uo., az adatot más forrás nem hozza.

⁸² MTAt III. i.m. uo. közli a teljes címet, Tóth 1886 28. 'Birákról s bíraskodásról' alakban hozza a művet. A pontos bibliográfiai leírás: Zsoldos Ignác: *A bírákról s bíraskodásról általában*. In: *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei V. 1838-1840*. Buda, 1842. 353-375. Egyetemi Nyomda. A tárgyra vonatkozó modern munka: Tamás András: *Bíró és társadalom. A jogtudat és a jogérvényesülés dialektikája*. Budapest, 1977. 469. KJK.

⁸³ Tóth 1886 24-25., 28., valamint 1842-es évszámmal említi a tény Markó László: MTAt III. i.m. uo.

⁸⁴ Tóth 1886 25., emellett említi Szaniszló 1977 I. 146. is.

⁸⁵ Tóth 1886 47-48. Csupán rövidke adatként: Zsoldos Ignác-Wikipédia i.m. uo.

⁸⁶ Tóth 1886 50.

⁸⁷ Zsoldos Ignác: *A szolgabírói hivatal* I. Törvénykezési rész. II. Közrendtartási rész. Pápa, 1842. XVIII, 401; 528. Pápai Református Kollégium.

⁸⁸ Bizáki Puky Károly: *Politikai igazgatás, avagy a magyarországi tekintetes vármegyék politikai szerkesztetéseknek és igazgatások módjainak, úgy nemkülönben azon nemes megyék, mely politikai igazgató székek által, és miképpen való kormányoztatásoknak rövid leírása*. Pest, 1828. VI, 112. Trattner-Károlyi.

magyar nyelvű tudományos igényű önkormányzati jogi tárgyú mű (amely számos közigazgatási jog különös részi kérdést feldolgoz, és e területek egy részén is első).

Zsoldos ezt a művet 1838 őszén kezdte el írni,⁸⁹ ennek (is) köszönhető a megelőlegezett jellegű akadémiai tagságot. A nagymonográfia négy esztendő alatt készült el. A kérdés jelentőségét emeli, hogy maga Zsoldos is „első jégtörésnek” tekinti munkáját, mivel „nem talált előmunkálatot” ezért „saját tapasztalatai nyomán írta az egészet.”⁹⁰ Ha a műfaji kérdéseket vizsgáljuk, a kötetről megállapítható, hogy nem tankönyv,⁹¹ hanem egy elméleti igényrel írt gyakorlati kézikönyv, melyet nem szántak oktatás céljára, mi több, Zsoldos maga nem tanított egyetemen soha.⁹²

A művet két kötete osztja két, fundálásában önálló, de mégis összefüggő világra. A négy kiadást (1842⁹³, 1844, 1861, 1866) is megért ’*Törvénykezési rész*’ mely a *forum juridicumot*, a szolgabíró (a vármegye és a járás) bírói feladatait vizsgálja⁹⁴ az *Előszóval*⁹⁵ indul, a *Tartalomjegyzék*⁹⁶ valamint a történeti bevezető⁹⁷ után a szolgabíró⁹⁸ bíraskodási

⁸⁹ Tóth 1886 26. Tóth Lőrinc a 24-28. lapokon foglalkozik a művel többségében a keletkezési körülményekre, a tartalom rövid vázolására, és a mű lakonikus értékelésére térve ki csupán.

⁹⁰ Lásd: Zsoldos 1842 I. VII. lapon (az előszóban) írtakat, illetve idézi: Szaniszló 1977 I. 147.

⁹¹ A közigazgatás-tudomány művelése (a forrászerűen *Policeywissenschaft* néven ismert XVIII. századi diszciplína idején is már) főként tankönyvek formájában öltött testet. Tény, hogy Karvasy 1843-as műve (közigazgatástant is tartalmazó munkája) tankönyv, Récsi 1854-1855-ös műve is annak lett szánva, Kautz közigazgatástant is tartalmazó 1862-es munkája szintén tankönyv, ugyanakkor Grünwald 1876-ban két közigazgatási művet ír, melyek a Magyarhonban oly’ divatos politikai pamfletekkel mutatnak rokonságot. Boncz és Fésüs a kegyes hagyomány által 1876-hoz kötött műveik is tankönyvek, de nemcsak az egyetemi, hanem a gyakorlati vizsgákra is felkészítenek. (Fésüs /példány hiányában vélhetően már/1868-ban, és példányokkal bizonyíthatóan 1874-ben is kiadott az 1876-ossal rokon közigazgatási munkát.) 1877-ben kisebb közigazgatási bíraskodást tárgyaló értekezéssel már jelentkezik Concha, de 1880-ban Grünwald is ír egy háromkötetes, gyakorlati használatra szánt közigazgatási jogszabálygyűjteményt (Boncz és Fésüs hasonló hozzá ebben). Kibédi Biasini Domokos 1881-es joghallgatók, szigorlati jelöltek, és tisztviselők használatára szánt munkája még átmenet az 1888-ban biztosabb vizeken evező Csiky Kálmán tankönyvéig. (Idáig és innen is érezhető a politika címet viselő /a hasonló nevű tárgy/ oktatására szánt, közigazgatástant is tartalmazó kötetek, és a közigazgatási jogot ismertetni szándékozó tankönyvek és gyakorlatinak szánt kézikönyvek, valamint az önálló közigazgatási tárgyakat kifejteni szándékozó monográfiák különbözősége.) Fésüs 1868-as munkájának említése a bibliográfiai irodalomban: Kiss Albert (összeáll.): A kassai kir. Állami Jogakadémia könyvtárának szakkatalógusa. Kassa, 1917. (2), 582. (2). Szent Erzsébet Nyomda. A tétel a 279. lapon olvasható.

⁹² „...[N]eki nem szándéka oktatni, professzoroskodni, az adott tanácsok senkit se köteleznek, csak azok használják, akik éppen akarják.” – fejt ki Zsoldos alapállását önnön könyvéről, *A szolgabírói hivatal*-ról Tóth akadémikus. Erre: Tóth 1886 26.

⁹³ Tóth tévesen 1840-et említ az első kiadás éveként: Tóth 1886 24.

⁹⁴ A *forum juridicum* kihangsúlyozása: Szaniszló 1977 I. 147.

⁹⁵ Zsoldos 1842 I. VII-XIV.

⁹⁶ Zsoldos 1842 I. XV-XVIII.

⁹⁷ Zsoldos 1842 I. 1-9.

⁹⁸ A szolgabíró (lat. *judex nobilium*, összevonva: *judlium*; ang. *noble judge*; ném. *Stuhlrichter*) a nemesi (majd a polgári) vármegye önkormányzatának előbb tisztán bíraskodási, utóbb elsősorban igazgatási funkciókat ellátó tisztviselője járási szinten a XIII. század (1268) és 1945 között. (A főszolgabíró, a *supremus judlium* megyei szinten felügyelte és irányította a községek ügyeit, számos ügyben akár döntési joga is volt.) Egyes korszakokban a járásokat alkotó kerületekben alszolgabíró (*vicejudlium*) is szolgált. Ezeket a személyeket a nemesek közül választották. 1849 és 1870 között a szolgabíró helyét császári hivatalnok töltötte be (járási biztos néven). Lásd általában: Pomogyi László: Szolgabíró. In: Pomogyi László (összeáll.): *Magyar alkotmány- és*

jellegű feladatait veszi sorra. Ide tartoznak első szakaszként a *Polgári keresetek*,⁹⁹ ugyanebben a szakaszban tárgyalja a szolgabíróságnak ügynevezett mellékes tagképpeni foglalatosságait, azaz mai kifejezéssel a járulékos feladatokat (pl.: jelenlét a főítélőszék ítéletei végrehajtásánál; úriszéken való jelenlét; választottbíróági eljárás; határjárás; végrendeleti ügyek).¹⁰⁰ A második szakaszt képezik az *Úrbéri tárgyak*,¹⁰¹ azaz az úrbéri törvény szolgabírákra vonatkozó rendelkezései. A harmadik szakasz, az ügynevezett *Bűnhesztési*¹⁰² *tárgyakbani eljárás*, azaz mai szóval közigazgatási büntetőjogi (szabálysértési jogi) kérdések¹⁰³. A negyedik szakasz a váltójogász Zsoldos szívének oly’ kedves *Váltótörvénykezési feladatok*¹⁰⁴.

Az érdemi részeket az első kötetben törvénykezési irománypéldák (mai szóval: iratmintatár) követi, élén mottóként „*Nem példányok, csak példák.*” jelszóban megnyilvánuló igen elmés figyelmeztetéssel (azaz hogy kellő kritikával szükséges minden iratmintatárat kezelnünk, és hogy akár másként is lehet, vagy kell is az életben egyes helyzetekben eljárni); maga az iratmintatár több, mint 115 oldal.¹⁰⁵ A kötetet az irománypéldák tartalomjegyzéke¹⁰⁶

jogtörténeti kézikönyvtár. Budapest, 2008. 1082-1083. Mérték. Barta László: A szolgabírói tisztség eredete és hatásköre. In: Barta László: *A községjegyzői intézmény története Magyarországon, tekintettel hazánk helyhatóságainak szervezetére* I. Budapest, 1882. 35-48. Szerző – Wilckens és Waidl. (Nagy részben Zsoldosra támaszkodik.) A korai korszakra: Béli Gábor: *A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268-1351*. Budapest-Pécs, 2009. 208. Dialóg Campus. Doktori értekezések a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán 1. A járási biztosra: Concha Győző: A municipális rendszer jelen állása Európában (1869). In: Concha Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálatai*. Budapest, 1928 - 1935. 293.; 317. MTA. A művet lásd az I. kötet 8-62. lapjain. Az angol és német elnevezésekre: Koi Gyula: *Scholars and Community. Foreign Influences in Hungarian Administrative Sciences with Regard to Municipality*. In: *COFOLA 2012. The Conference Proceedings*. [Compact Disc] (ed.: Vojtech Vomacka). Brno, 2012. 425-434. Masaryk University Faculty of Law. Lásd különösen a 425. lapot.

⁹⁹ Zsoldos 1842 I. 10-181.

¹⁰⁰ Zsoldos 1842 I. 182-207.

¹⁰¹ Zsoldos 1842 I. 208-223.

¹⁰² Tóth szerint a „bűnhesztés” elnevezés hibás és szokatlan. A *Közrendtartási rész* 191. lap 2. lábjegyzetéből derül ki, hogy Zsoldos ezt a szót a „*criminalis*” kifejezés magyarításaként használja. A *Törvénykezési rész*-ben (224. oldal) is olvasható, hogy a bűnhesztési eljárás a „*procedura criminalis*” szókapcsolattal azonos. Ugyanakkor világosan kell látni, hogy a korszakban a magyar jogi műnyelv (szaknyelv), de különösen a közigazgatási jog nyelve messze nem volt kialakultnak tekinthető. Tóth 1886 27. Továbbá: Mészöly Gedeon: Zsoldos Ignác jogi műszavai. (Emlék Szily Kálmánnak). Budapest, 1918. 10. K.n. Mészöly életművének részletesebb tanulmányozása során jutott tudomásunkra három, Zsoldossal kapcsolatos kéziratnak a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára számára 1915-ben történt ajándékozás ténye. Eszerint Koller Sándorné úrnő az alábbi Zsoldos kéziratokat ajándékozta az Akadémiának: Zsoldos Ignác: *Egy elhunynak levelei*. Zsoldos Ignác: *Töredékek magam és kortársaimnak életéből*. Továbbá: *Adalékok Zsoldos Ignác élettöredékeihez*. A fentebbi tényekre forrás: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára az 1915-1917. évben. *Magyar Könyvszemle* LIII. évf. (1919) 1-4. sz. 145-149.

(Különösen lásd: 146.). <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00171/pdf/139-157.pdf>

¹⁰³ Zsoldos 1842 I. 224-266.

¹⁰⁴ Zsoldos 1842 I. 267-280.

¹⁰⁵ Zsoldos 1842 I. 283-398.

¹⁰⁶ Zsoldos 1842 I. 399-401.

zárja.¹⁰⁷ Ez a kötet bennünket kevésbé, zömmel csak a történeti rész vonatkozásában érdekel. Az azonban világos, hogy a szolgabíró számos feladata közül a bíró tevékenységet (döntést, peres eljárást) kívánóak (mai szóval): a szolgabíróra tartozó polgári eljárás, szabálysértési eljárás, úrbéri ügyek, és váltóügyek foglalata a könyv első része. Ezek természetesen nem érdektelenek ma sem, noha ilyen mértékben számos és szerteágazó feladatkörök egy személyre testálása ma kevésbé jellemző.

A 'Közrendtartási rész' címet viselő második kötet az elsőnél is terjedelmesebb, 528 oldalt foglal magában, azaz a 947 oldalas¹⁰⁸ összerjedelem 55,7%-a, nagyobb fele található itt. A közrendtartási rész kifejezés már előzetesen is magyarázatra szorul, mivel a ma emberének nem mond valami sokat. A jelentést illetően Zsoldos eligazít bennünket: „Ami már a szolgabírói hivatalnak valóságos feladatait, vagyis ennek körét illeti: ez (A.) törvénykezési (*juridica*) és (B.) közrendtartási (*politica*) tárgyakra terjedvén: próbáljuk mindkét rendbelieket külön-külön; jelesen az első ezen első, a másodikat egy második kötetben fejtegetni.¹⁰⁹ A közrendtartás az *administratio politicat*, azaz a közigazgatást jelenti,¹¹⁰ melyet a korban (és még inkább a hazai latin nyelvű *Policeywissenschaft* irodalomban is *politica* névvel illettek.¹¹¹ Megjegyzésre méltó, hogy: „Mindezen külön ágak, más, fejlettebb alkotmányú nemzeteknél, megannyi külön szak' embereire bízva lévén, azt – mit a jó rend és a dolgok gyorsabb menetele megkíván – hogy tudniillik a *politicum* a *juridicum*tól elválasztassék, - nálunk is annál inkább kell óhajtani; mivelhogy a dolgok mostani állása szerint, a törvénykezési tárgyoknak a *politicum*ok által való elnyomatását, nem

¹⁰⁷ Tóth tévesen említi az első kötet kollációját: „Egyik kötet, az első, 427 lapon a törvénykezési részt foglalja magában, melyből a 77 irománypélda 115 lapot foglal el.” Az első kötet 18 oldal előzményt és 401 oldal lényegi kifejtést foglal magában, ez eleve „csupán” 419 oldal. A többi megállapítás azonban helytálló.

¹⁰⁸ A magyar közigazgatási jog irodalmán (a monográfiákon és tankönyveken) végigtekintve látható, hogy ez a terjedelem nagynak számít. A legterjedelmesebb hazai köteteket felsorolva: Récsi négy kötetes kézikönyve 1854-1855-ből 1542 oldal. Kmety közigazgatási-és pénzügyi jogi tankönyvének legterjedelmesebb, 1911-es hatodik kiadása 1477 oldal. A Berényi-Szamel-féle *Államigazgatási jog általános rész* legterjedelmesebb *editio*ja az 1984. évi harmadik kiadás, 867 oldal, míg a különös részből a pálmát az 1972. évi első kiadás viszi 392 oldallal. (Illetve, ha az ELTE ÁJK 1989 utáni tankönyveit e tankönyvcsalád továbbéléseként értékeljük, akkor az általános részből a 2005. évi hatodik kiadás 639 oldal, a különös részből az 1999. évi első kiadás 459 oldal (mindkettő közel 15 szerzővel). A Patyi András által szerkesztett 2007-es győri közigazgatási eljárásjogot tárgyaló tankönyv 726 oldal (hat szerző), *A közigazgatási jog nagy kézikönyve* 2008-ból Kilényi Géza szerkesztésében 1832 oldal, de kilenc szerzője van. Egy 2011-ben megjelent kutatászározó nagymonográfia (*Közigazgatás az Európai Unió tagállamaiban*) Balázs István, Gajduschek György, Szamel Katalin, valamint Koi Gyula szerkesztésében 970 oldal terjedelmű (tizenöt szerző).

¹⁰⁹ Zsoldos 1842 I. 9. A közrendtartási részre zárójelben a politika szót használja: Zsoldos 1842 II. 6. is.

¹¹⁰ Szaniszló 1977 I. 147. is felhívja erre a figyelmet.

¹¹¹ Valójában a Politika nevű tantárgy eredetének ez a magyarázata, ennek sem a politika szó mai értelméhez, sem a politikatudományhoz (politológiához) nincs túl sok köze.

lehet szomorúság nélkül tapasztalni.”¹¹² Azaz itt a közrendtartás a politikát, maibb szóval a (tágabb értelemben vett) közigazgatást jelenti.

A közrendtartási rész fentiekben idézett elején a szerző az alábbiakban ad számot a főbb pontokat illetően. A kötet négy nagyobb részre osztható a szolgabírák szinte felleltározhatatlan¹¹³ feladatait illetően (ezek tehát a csomópontok): 1. Törvény vagy törvénnyé vált szokás által a szolgabíróra bízott feladatok; 2. Megyei végzések, meghagyások, utasítások által meghatározott feladatok, ezeket nevezi Zsoldos közigazgatási (*administrativa*) feladatoknak, melyek által általános kiküldetést [felhatalmazást-K.Gy.] nyer a szolgabíró; 3. Különös kiküldetés [felhatalmazás] alapján teljesítendő feladatok; 4. Azok az eljárások, melyek a szolgabírói hivatalhoz ugyan nem kapcsolódó feladatok törvényes természetüknél fogva, de az országos gyakorlat a szolgabírók feladatává teszi azokat.¹¹⁴ Fontos, hogy a második kötetben az egyes feladatok mintegy lexikonszerűen, ábécérendben tárgyaltnak (tehát az egymásutániség előnyben részesítése az egymásból következéssel szemben, ez részben a feladatok nagy számából is ered).

Most tekintsük át, hogy milyen feladatokat, témákat tárgyal a szerző. Számszerűen 53 tárgykört és 115 feladatot találunk, amely négy nagyobb csoportra osztható fel a fentebb már említett elvek mentén. Ez a felosztás normatív, normatartalomra tekintettel lévő jellegű, tehát nem alkalmaz szakigazgatási ágankénti, vagy más egyéb felosztást. Ezáltal némileg dogmatikai ízű, noha emiatt a szerző nem kárhoztatható (nagyjából olyan, mintha ma aszerint osztályoznánk a feladatokat, hogy milyen típusú jogi norma (törvény, rendelet stb.) adja a szabályozás gerincét). A feladatoknak az a közös nevezője, hogy valamennyi a szolgabíróra tartozik, azaz a korszak helyi igazgatását foglalja keretbe.

1) *Törvény vagy törvénnyé vált szokás által a szolgabíróra bízott feladatok* (15 ügycsoport, 45 feladat található itt). Úgy fogalmazhatunk, hogy e körben a közigazgatás két alapvető feladata közül kettő kerül említésre, az adóügy¹¹⁵ és a népösszeírás.¹¹⁶ Nyilvánvaló, hogy az adózás minden állam számára alapvetően jelentős kérdés, amely a megfelelő népösszeírás (azaz a lakosság nyilvántartása, a közigazgatási statisztika) hiányában nem valósítható meg eredményesen. Az adóügyhöz kapcsolódott, hogy a szolgabíróra tartoztak az

¹¹² Zsoldos 1842 I. 9. 1. lábjegyzet (Zsoldos a lábjegyzeteket annyi csillaggal jelölte, amennyi sorszám szerint éppen szükséges volt: az elsőt egy csillaggal, a másodikat kettővel stb.).

¹¹³ „A szolgabírói hivatal közrendtartási (*politikai*) feladatait, melyek egymással össze nem függő csoportozatot képeznek, tökéletes rendszerre vonni, csaknem lehetetlen.” Zsoldos 1842 I. 9. Idézi még részlegesen ezt a passzust: Tóth 1886 27., valamint Barta 1882 36. A közigazgatás felleltározhatatlansága ekkor is tény volt.

¹¹⁴ Zsoldos 1842 I. 9.

¹¹⁵ Zsoldos 1842 II. 5-36.

¹¹⁶ Zsoldos 1842 II. 70-74.

adózó községek bírúira vonatkozó ügyek is.¹¹⁷ Szintén nyilvántartás-vezetéssel kapcsolatos, és a humánigazgatás (szociális-kulturális igazgatás) területére is esik az e körben tárgyalt, és a közigazgatás alapkérdései körébe tartozó anyakönyv,¹¹⁸ amely mára anyakönyvi igazgatássá fejlődött.

Eljárási kérdés a mai jogszemléletben a Zsoldos által tárgyalt meghatalmazott-vallás problematikája,¹¹⁹ amely ma is releváns a közigazgatási joggyakorlat mindennapjaiban modernizált formában. E körben említhető az ügyvédvallás.¹²⁰

Jelentékeny feladat ma is a különféle okiratok kiállítása a közigazgatásban. A ma már nem létező nemességi joggyakorlatról szóló bizonyítmány(!) és tágabb értelemben vetten a ma különálló bírósági igazgatásra tartozó bírói irományok, vagy korabeli latinsággal az *acta judiciaria*ról való gondoskodás tartozik ide.¹²¹ Ma is jelentős az útiokmányok kérdésével foglalkozó útlevelügy,¹²² melynek egyes kérdései a korban a szolgabíróra tartoztak.

Ma a humánigazgatásra, külön gyámügyi igazgatási szervezetre tartozik a törvény vagy szokás folytán szolgabíróra bízott feladatok közül az árvaügy¹²³ és a talált gyermekről való gondoskodás¹²⁴ kérdése is.

Jelenleg a gazdasági igazgatásba tartozónak mondott a vízügyi szakigazgatás körébe tartozó víz-és csatornaügy,¹²⁵ amely már a korszakban is sok problémát okozott.

Napjainkban polgári jogból (Ptk.-ból) eredő igazgatási feladatnak mondanánk a vérek [rokonok] közti osztálytétel [osztályra bocsátás, osztályos egyezség] közigazgatásra tartozó kérdéseit, mely a korban a szolgabíróra tartozott.¹²⁶

A rendészeti igazgatásból a XIX. század negyvenes éveiben törvényi alapon szolgabírói feladatként a mezei rendőrség kérdése volt egyedül nevesítve.¹²⁷ Katonai kérdés volt az újoncállítás.¹²⁸

2) *Megyei végzések, meghagyások, utasítások által meghatározott feladatok, szűkebb értelemben vett közigazgatási (administrativa) feladatok* (35 ügycsoport, 50 feladat). Itt az

¹¹⁷ Zsoldos 1842 II. 50-51.

¹¹⁸ Zsoldos 1842 II. 37-39.

¹¹⁹ Zsoldos 1842 II. 53-54.

¹²⁰ Zsoldos 1842 II. 77-79.

¹²¹ Zsoldos 1842 II. 51-53.

¹²² Zsoldos 1842 II. 92-99.

¹²³ Zsoldos 1842 II. 40-49.

¹²⁴ Zsoldos 1842 II. 75-76.

¹²⁵ Zsoldos 1842 II. 103-106.

¹²⁶ Zsoldos 1842 II. 100-102.

¹²⁷ Zsoldos 1842 II. 54-68.

¹²⁸ Zsoldos 1842 II. 80-91.

egyes feladatokat nem jogszabály belső szabályozások alapozzák meg. Ebben a körben igen vegyes típusú feladatokkal találkozhatunk.

Valamely csoporthoz tartozásból eredő feladatok közé tartozik a nemesi rend,¹²⁹ a cselédügy,¹³⁰ a koldusok,¹³¹ a nemzetiségek,¹³² a vallási alapú összeírás¹³³ és a cigányügy¹³⁴ kérdései. Itt társadalmi csoporthoz tartozás alapoz meg feladatokat a közigazgatás számára, az ilyesfajta felosztás ma már nem jellemző, kivéve azt az esetet, ha valaki társadalmilag hátrányos helyzetű (szociális segélyezett), munkanélküli, vagy nyugdíjas, és ehhez kapcsolódnak különféle közigazgatási ügyek (segélyügy, munkanélküliséggel kapcsolatos közigazgatási feladatok, nyugdíjügyek).

Eljárási jellegű kérdések a körlevelek, hivatalos iratok helyről helyre küldése;¹³⁵ a kíséretlevélre vonatkozó szabályok;¹³⁶ valamint különös hivatalos levélküldés.¹³⁷

A nyilvántartások vezetésének köréből említhető példa a perlajstrom¹³⁸ és a rablajstrom.¹³⁹

A humánigazgatás köréből a korban (a fentebb említett koldusügyön túl) számos egészségügyi igazgatási feladat tartozott a szolgabíróra: ilyenek a például a gyógyszerári kérdések;¹⁴⁰ járványügy;¹⁴¹ kórházak;¹⁴² szegények gyógyíttatása;¹⁴³ tébolydaügy.¹⁴⁴

A gazdasági igazgatáson belül sokat foglalkoztak az élelmiszerekkel kapcsolatos igazgatási kérdésekkel a belső utasításokkal szabályozott tárgykörökön belül (húsmérés, kenyérsütés).

A rendészeti igazgatáson belül kimerítően tárgyalja a kötet a rendőrséggel összefüggő szolgabírói feladatokat.¹⁴⁵

¹²⁹ Zsoldos 1842 II.174-179.

¹³⁰ Zsoldos 1842 II. 107-113.

¹³¹ Zsoldos 1842 II. 143-147.

¹³² Zsoldos 1842 II. 180-181.

¹³³ Zsoldos 1842 II. 214. Az úgynevezett türelmi (tűrödelmi) adóval kapcsolatosan jegyzi meg, -jogosan felháborodva- hogy annak semmi jogszabályi alapja nincsen, és ennek fizettetése „a XIX. században csak megütközéssel hallható”. Az összeírások ennek a beszédését szolgálták, és az izraelita felekezetűekre terjedtek ki.

¹³⁴ Zsoldos 1842 II. 114-116.

¹³⁵ Zsoldos 1842 II. 139-140.

¹³⁶ Zsoldos 1842 II. 140-142.

¹³⁷ Zsoldos 1842 II. 142-143.

¹³⁸ Zsoldos 1842 II. 186.

¹³⁹ Zsoldos 1842 II. uo.

¹⁴⁰ Zsoldos 1842 II. 116-118.

¹⁴¹ Zsoldos 1842 II. 129-132.

¹⁴² Zsoldos 1842 II. 147-148.

¹⁴³ Zsoldos 1842 II. 193-196.

¹⁴⁴ Zsoldos 1842 II. 193-198.

¹⁴⁵ Zsoldos 1842 II. 187-192.

3) *Különös kiküldetés [felhatalmazás] alapján teljesítendő feladatok* (2 ügycsoport, 12 feladat). A kiküldetési szabályok részletes tárgyalása mellett¹⁴⁶ voltak úgynevezett különös jelentések, amely szintén egy igen vegyes ügycsoport volt. Ebbe a kérdéskörbe tartozott a vásári szabadalom kérése,¹⁴⁷ és a ma már sajátosan ható céhkiváltságért esedezés.¹⁴⁸ A mai napig emlegetik a szegénységi bizonyítványt, melyet akkor szegénységrőli bizonyítmánynak neveztek.¹⁴⁹ Volt néhány más, kisebb jelentőségű aleset is.

4) *Azok az eljárások, melyek a szolgabírói hivatalhoz ugyan nem kapcsolódó feladatok törvényes természetüknél fogva, de az országos gyakorlat a szolgabírók feladatává teszi azokat* (1 ügycsoport, 8 feladat). Ez egyszerűen a szokásjogi alapú, szolgabírókra tartozó szabályozásokat jelentette. Ilyen volt a fontosabbak közül a természetbeni adókivetés,¹⁵⁰ az út-és hídépítés,¹⁵¹ és a katonákkal való kapcsolattartás¹⁵² (például beszállások esetén).

Ezt követi a II. kötetben egy belső tartalomjegyzék¹⁵³; majd olvasható az iratmintatár */A szolgabírói hivatal köréhez tartozó közrendtartási irománypéldák és egyéb kapcsolatok*¹⁵⁴; majd *A szolgabírói hivatal köréhez tartozó közrendtartási irománypéldák és egyéb kapcsolatok* című részhez tartozó tartalomjegyzék¹⁵⁵ után a *Tetemesb hibák igazítása* hibajegyzék¹⁵⁶ zárja a kötetet és a művet.

A feladatok számossága annak volt köszönhető, hogy ekkoriban a magyar központi igazgatás (államigazgatás) hiányos szabályozottsága miatt számtalan kérdésben a helyi önkormányzati szint, a helyi igazgatás látta el az állami feladatok jó részét.¹⁵⁷ Mivel a központi igazgatást Bécs képviselte, a magyarság helyi igazgatás iránti ragaszkodása annak helyi voltából sarjadó nemzeti voltával magyarázható.

¹⁴⁶ Zsoldos 1842 II. 215-223.

¹⁴⁷ Zsoldos 1842 II. 224-225.

¹⁴⁸ Zsoldos 1842 II. 224.

¹⁴⁹ Zsoldos 1842 II. 226-227.

¹⁵⁰ Zsoldos 1842 II. 232-234.

¹⁵¹ Zsoldos 1842 II. 250., illetve „technikai függelékként” a jogi szabályokon túl az út-és hídépítésről: Zsoldos 1842 II. 250-265.

¹⁵² Zsoldos 1842 II. 245-249.

¹⁵³ Zsoldos 1842 II. 266-271.

¹⁵⁴ Zsoldos 1842 II. 272-523.

¹⁵⁵ Zsoldos 1842 II. 524-526.

¹⁵⁶ Zsoldos 1842 II. 527-528.

¹⁵⁷ E kérdésről már az 1563. évi LI. tc. is rendelkezett, illetve az 1729. évi XXXI. tc. is, lásd: Zsoldos 1842 II. 226. 1. lábjegyzet.

A monográfia tüzetesebb olvasása éppen azt bizonyítja, hogy *eminenter* közigazgatási munkáról van szó, noha a szolgabírók korszakban fennálló nagyszámú feladatai valóban arra kényszerítik a komoly feldolgozót, hogy anyagi büntetőjogot, alaki büntetőjogot, polgári eljárásjogot, és váltójogot egyaránt ismertessen. A közigazgatás-tudomány ebben a korban még külföldön sem tekinthető világosan fennállónak, pláne nem kifejeződöttnek, így nem téves talán óvatosan megkockáztatni, hogy a korai latin nyelvű, valamelyest közigazgatási irányú munkákhoz képest az első hazai magyar nyelvű tudományos igényű közigazgatási monográfiáról van szó, amely nemzetközi mércével mérve is korai termés.

V. Zárógondolatok

Szükséges e körben arra is kitérni, hogy Zsoldos ezen igen korai magyar nyelvű közigazgatási munkája milyen szép példája annak, amikor „évszázadok mezsgyéjén” a múlt és a jelen kézfogásának lehetünk tanúi. A 2011. évi Alaptörvény¹⁵⁸ hitet tett affelé a történeti alkotmány felé történő visszaforduláshoz,¹⁵⁹ amely kikezdhettelen alapja és védbástyája volt a magyar jogéletnek (1919 kisiklását nem számítva) közel a XX. század második feléig. 1945-től kezdődően a szokásjogi alapú jogi gondolkodást jogpozitivistára cseréltek fel, úgy azonban, hogy az írott tételes jog kizárólagos hangsúlyozása (és a korábbi magyar jogi gondolkodás megtagadása) nem járt együtt a jogbiztonság, a demokrácia, és az alapvető jogok biztosításával.

A Zsoldos által megelevenítő színességgel leírt szolgabírák mai utódai a járási hivatalok vezetői. Az új járási rendszerben 2013-tól a járási hivatalokra¹⁶⁰ és a járási hivatalok vezetőire szintén nem kevés felelősség hárul. Nyilvánvaló, hogy mind a múltban, mind a jelenben igen nagy volt a közigazgatás alsó-és középszintjének a horizontja. E széles hatáskör

¹⁵⁸ Az Országgyűlés 2011. április 18-i ülésnapján 262 igen, 44 nem, 1 tartózkodás szavazataránnyal fogadta el a 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvényt. Kihirdette: Magyar Közlöny LVI. évf. (2011) 43. sz. (2011. április 25.) 10.656-10.682. URL: www.kormany.hu/download/0/d9/30000/Alaptorveny.pdf

¹⁵⁹ „Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, mely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát, és a nemzet egységét.” (Nemzeti hitvallás /számozatlan/ 17. francia bekezdés). „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással, és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.” (Alapvetés fejezet R. cikk (3) bekezdés). Az alkotmány és a közigazgatás összefüggéseinek példaszerű elemzését és feldolgozását lásd az alábbi, könyv alakban megjelent habilitációs értekezés lapjain: Patyi András: *Közigazgatás – alkotmány – bíráskodás*. Győr, 2011. 271. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar – Universitas-Győr Nonprofit Kft.

¹⁶⁰ Az új járási rendszer jogszabályi alapjaihoz lásd: A járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról szóló 2012. évi XCIII. tv. A járási (fővárosi kerületi) hivatalokról szóló 218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet szövegét. (A törvényt a Magyar Közlöny LVII. évf. (2012) 86. sz. (2012. július 5.) 13.131-13.161.; a rendeletet a Magyar Közlöny LVII. évf. (2012) 107. szám (2012. augusztus 13.) 18.287-18.372. hirdette ki.)

kijelölte számos feladatnak mind a régi, mind a mai kor közigazgatási tisztviselői lehetőségeikhez mértén igyekeztek Ez a párhuzam is arra int minket, hogy a jelenben is meg kell látnunk a múlt üzenetét.

(üres)

Récsi Emil (1822-1864)

(üres)

I.Bevezető gondolatok

Récsi Emil a legkorábbi tudományművelők egyike volt a magyar közigazgatási jogászok között. Életműve a bizonyítéka, hogy azon ritka tudósok közé számítható, akiket joggal nevezünk szerteágazó tehetségnek.¹⁶¹

Több diszciplínát művelő egyetemi professzor, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja (a köztestület ekkor Magyar Tudós Társaság néven működik). Récsi tudományos életművének és emlékének a méltatlan elfeledés, sőt, tudatos elhallgatás jutott. E rövid dolgozat valamit megpróbál törleszteni ebből a súlyos adósságból. Szaniszló szerint az utókor Récsit elfeledte munkáival együtt, még Eckhart egyetemtörténete sem emlékezik meg róla egy sornyt sem.¹⁶² (Ebben téved, mert Eckhart Ferenc szól Récsiről).¹⁶³

Récsi Emil a közigazgatási jogot először adta elő hazánkban a Pesti Egyetemen, és négy kötetes közigazgatási jogi tárgyú magyar nyelvű nagymonográfiája is emléket állít neki. Gyakorlatilag őt kell az első olyan magyar közigazgatás-tudósnak tekintenünk, aki elhivatottan művelve tudományszakát, a közigazgatási jogot, annak első hazai egyetemi

¹⁶¹ Récsi életével a szakirodalomban ismereteink szerint csupán néhány forrás foglalkozik, nagy részük csak érintőlegesen: Pauler Tivadar: *Récsi Emil. (Emlékbeszéd)*. In: Pauler Tivadar: *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez*. Budapest, 1878. 257-273. Magyar Tudományos Akadémia. (A többi forrás nagyban erre épít). Sokban máshol fel nem lelhető információkat közöl a másik emlékbeszéd, mely gyakorlatilag ismeretlen maradt, szemben az előbbivel: Wenzel Gusztáv: *Emlékbeszéd, melyet néhai Récsi Emil... felett 1865. évi július hó 13-án az egyetem nagy dísztermében tartott --.* Buda, 1865. 20. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* XI. Popeszkú-Rybay. Budapest, 1906. 646-651. Hornyánszky. URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/r/r21270.htm>. Illetőleg lásd még a modern kori életrajzi lexikonok köréből: Kenyeres Ágnes (ed.): *Magyar életrajzi lexikon* II. L-Z. Budapest, 1969. 493. Akadémiai. URL: <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC12527/12809.htm>. Markó László: *Récsi Emil*. In: Balogh Margit - Burucs Kornélia-Hay Diana - Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002* III. (ed.: Glatz Ferenc). Budapest, 2003. 1062. MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár. Egyéb, Récsit említő szakirodalmi források: Csizmadia Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976. 14. Akadémiai Kiadó. Röviden foglalkozik Récsivel, (mintegy három mondat erejéig); a hazai közigazgatási jog művelésében elsőségét elismeri. Szaniszló 1977 I. 151-165. is tárgyalja Récsi pályáját. Szaniszló az egyetlen modern (1945 utáni) szerző, aki valamelyest érdemben értékeli tehát munkásságát. Működésének jelenkori értékelése: Fazekas Marianna: *A politico-cameralis tudományok oktatásának 225 éve*. In: Takács Péter (ed.): *A jogászképzés múltja, jelene és jövője. Ünnepi tanulmányok, konferencia-előadások, kerekasztal-beszélgetések*. Budapest, 2003. 97-102. ELTE Állam-és Jogtudományi Kar. A 98-99. lapokon említi Récsi közigazgatás-tudományi főművét. Egy rövid életrajz a jelenkorból: Horváth Attila-Kardos Gábor-Kelemen Miklós-Mezey Barna-Siklósi Iván-Varga István: *A Jogi Kar professzorainak hozzájárulása a hazai jogtudomány fejlődéséhez 1667-1948. Könyvkiállítási katalógus. Contributio professorum Facultatis Iuridicae ad Iurisprudentiam Hungariae provehendam. Catalogus ostentationis librorum. Contribution of the professors of the Faculty of Law to the Development of Hungarian Legal Science. Visitors' Guide to a Book Exhibition* (ed.: Földi András). Budapest, 2010. 169. ELTE Eötvös Kiadó. Récsi életpályájának ismertetése a 44. oldalon található. További értékelése: Koi Gyula: Récsi Emil, az első magyar közigazgatási jogtudós. Előtanulmány életművéről, és közigazgatás-tudományi munkássága jelentőségéről. *Közjogi Szemle* II. évf. (2008) 3-4. sz. 159-164.

¹⁶² Szaniszló 1977 I. 151.

¹⁶³ Eckhart Ferenc: *A jog – és államtudományi kar története 1667–1935*. Budapest, 1936. 407. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. E mű említi, hogy Récsi magyarul adott elő.

oktatója volt. (Azaz ő már túlmutat a *Policeywissenschaft* hazai adaptálásán, melynek kései utódai a Politika nevű tantárgy közigazgatástani részének hazai művelői lesznek.) Bekapcsolódott a kor divatos külföldi jogi áramlataiba.

Erről egyik méltatója, Wenzel Gusztáv így emlékezik: „Még ugyan 1850. [évben] egyetemünkön a *positiv*¹⁶⁴ közigazgatási törvényt¹⁶⁵ előbb helyettes, és 1852. [évben] rendes tanárává kineveztetvén, itt tehetségeihez és sokoldalú ismereteihez méltó állást nyert. Ez egészen új tudomány volt akkor nálunk, melyhez ő nem az akkor köztünk túlsúlyra jutott *ephemer* nézetek, hanem valódi belső jelentőségéhez képest fogott [fel]. Tanulmányai, melyeket új szakmája érdekében tett, mind terjedelmökre, mind sokoldalúságuknál fogva bámulatot gerjesztenek. Külföldi íróknak, kik e tárgynak első notabilitásai, munkáit nagy gonddal és roppant költségen gyűjtötte, tanulmányozta, és céljára fordította; emellett pedig mindazt, mit a hazai törvényekből, számos felső és legfelsőbb rendeletekből és az országos municipiumok statutumaiból, mennyiben azokhoz fért, tárgyára nézve találhatott, legnagyobb szorgalommal összeállította.”¹⁶⁶

Mivel önállóan érdemben személyével nem foglalkoztak, ezért a jelen írás átfogóan próbál képet adni e korai tudományművelőnk munkásságáról.

¹⁶⁴ Pozitív, azaz tételes.

¹⁶⁵ A tételes közigazgatási törvényt az osztrák-német *Verwaltungs-gesetzkunde* fogalmával azonosítható. Ennek Magyarországon is ható osztrák képviselője Moritz Stubenrauch volt. világos bizonyítékunk van arra, hogy a kameralisztika és *Policeywissenschaft* és a közigazgatási jog egyetemi oktatásának bevezetéséről is nyilatkoztak a hazai kortársak. Eötvös József vallás-és közoktatásügyi miniszter leiratára válaszként a magánjogász Frank Ignác professzor (ekkor már akadémiai levelező tag), aki a távollévő rektort pótolta, a következőket írta: „Későbbben legalább az egyetemenél behozattathatnának a kormányzás többféle ágaihoz tartozó szokások és állandó rendelkezések megismertetése (*droit administratif*). [...] Ezen kívül szükségképpen megmaradnának az eddigi politikai tudományok, tudniillik az úgynevezett politika, a nemzeti és statusgazdaság (*oeconomica nationalis et financiae*). Idézi: Szaniszló 1977 I. 102. A tárgykör körüli bizonytalanságra utal, hogy egy 1852-es lexikonunk Jogtudomány címszava már említi a közigazgatási jogot, mint az államjog közigazgatást tárgyaló ágát, azonban csupán kialakulásának filozófiai-(jog)elméleti gyökereit tárja fel, a címszóban írt más jogágakkal ellentétben, ahol igen bőséges (hazai, és olykor négy-öt idegen nyelvű jogi kultúra produktumaira kiterjedő) irodalomjegyzékkel szemben egyetlen releváns munkát sem említ semmilyen nyelven. (Még meglehetősen új volt a diszciplína.) Lásd: Jogtudomány. In: *Újabb kori ismeretek tára. Tudományok politikai és társas élet encyclopaediája* IV. *Girod de Lain-Kazan (pótlékcikkek)*. Pest, 1852. 540-549. Heckenast. A közigazgatási jogról az 543. lapon ír.

¹⁶⁶ Wenzel 1865 10.

II.Életpályája

Récsi Emil életpályája egy olyan reneszánsz emberé, aki teljességgel a romantika gyermeke. Az alábbi életrajz ennek ékes bizonyítékait adja, nem kevésbé annak a kitűnő tudós pályaképét is fellelhetjük benne, aki a ma embere számára is életpéldát ad.

Récsi Emil (1822. november 17., Kolozsvár¹⁶⁷/Kolozs vármegye/ – 1864. június 1., Pest /Pest, Pilis és Solt vármegye/) római katolikus erdélyi magyar¹⁶⁸ volt. Neve ritkán Récsy formában is előfordul.¹⁶⁹ Arcképét Rusz Károly metszete őrizte meg számunkra, melyet a fentebb már idézett MTA tagok életrajzi lexikona is közöl. Édesapja Récsi Emil, a számvevőség építészeti számtisztje, tisztviselő; édesanyja Brencsán Julianna.¹⁷⁰ A kis Emil csodagyermek volt, négy évesen írt és olvasott, öt évesen kilenc hónap alatt olyan kiválóan megtanult zongorázni, hogy később az erdélyi szász zongoraművésszel, a tizenöt évesen elhunyt erdélyi szász Carl Filtsch-csel állították párhuzamba.¹⁷¹

Hét évesen, 1829-ben kezdte, és tizenhárom évesen, 1835-ben befejezte középiskolai (gimnáziumi) tanulmányait kitűnő eredménnyel Kolozsváron.¹⁷² (Mint Wenzel utal rá, középiskolai tanulmányait a kolozsvári Katolikus Gimnáziumban végezte.)¹⁷³ Atyja kezdetben hadmérnöknek szánta, de a gyermek gyenge testalkata miatt elállt tervétől.¹⁷⁴

Még tizennégy éves korában, 1837. július 17-én, a kolozsvári Királyi Líceumban bevégezett ún. bölcséleti tanfolyamot követően a pesti Királyi Magyar Tudományegyetemen

¹⁶⁷ „Kedves testvérházánk, Erdély fővárosában” született – írja Wenzel. Vö.: Wenzel 1865 6.

¹⁶⁸ Szaniszló azt állítja, hogy Récsi román származású lett volna. Ugyanő érdemként említi meg, hogy román volta ellenére nagy jogtudományi kézikönyveit magyarul írta. Ennek oka magyar anyanyelve lehet. Récsi román származására a szakirodalomban semmiféle adatot nem találtunk, és Szaniszló sem árulja el értesülése forrását. Sem Récsi édesanyja neve nem utal idegen származásra, sem román nyelvtudásáról nem maradtak fenn adatok. Szaniszló József halála miatt nem fogunk választ kapni kérdéseinkre). Valószínűleg vagy egyszerű félreértésről van szó, vagy a Kádár-korszakban egyedül csak Magyarországon komolyan vett proletár internacionalizmus jegyében lett románnak minősítve az erdélyi születésű magyar jogtudós. Lásd a román származás forrásaként: Szaniszló, 1977 I. 155, 157.

¹⁶⁹ Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. A többi forrás erre a tényre nem utal, de valóban van a szerzőnek az ipszilonos névalakkal jegyzett munkája.

¹⁷⁰ Pauler 1878 257-258., Wenzel 1865 6., MÍÉ i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo.

¹⁷¹ Pauler 1878 258., MÍÉ i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 151., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. Filtsch életéről: *Südosst Musik Lexikon*. h.n., é.n., Gesellschaft für Deutsche Musikkultur im Südosstlichen Europa e. V. URL: <http://www.suedost-musik.de/html/lexikon/Filtsch.html>

¹⁷² Pauler 1878 258., Wenzel 1865 6., MÍÉ i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 151-152.

¹⁷³ Egyetlen csonkítatlan teljességű forrásként utal erre: Wenzel 1865 6. Tévesen a líceumot említi a középfokú oktatás színhelyeként (a líceum ekkor felsőfokú oktatási intézmény volt): Szaniszló 1977 I. 152.

¹⁷⁴ Pauler 1878 258., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44.

kiállott szigorlat után, ritka tehetségről és alapos ismeretekről tanúságot téve lett a gyermekifjú Récsit bölcsészettudományi doktorrá avatták.¹⁷⁵

Ezen felül neves sakkozó is volt. Szén József, az első, nemzetközileg is ismert hazai reformkori sakkozó és Erkel Ferenc mellett kora vezető játékosaként tekintettek rá Magyarországon.¹⁷⁶

A fiatal filozófiai doktor 1837-től 1839-ig Kolozsvárott, a jogakadémián hallgatott jogtudományt. Ezt követően Marosvásárhelyen lett királyi táblai jegyző (hites írnok) a joggyakorlati felkészülés keretében, majd 1841-ben ügyvédi vizsgát tett.¹⁷⁷

Eközben műfordítói hajlamai is szárnyra kaptak, 1841-ben és 1842-ben Georges Sand és Eugène Sue regényét fordította franciáról magyarra. 1842-ben és 1844-ben két kötetben lefordította Jeremy Bentham művét (franciából) *Polgári és büntető törvényhozási értekezések* címmel. Később fordított angol, francia és német regényeket (Charles Dickens, William Makepeace Thackeray, ifjabb Alexandre Dumas, Gustav Freytag neve említendő, fordítóként kilenc regényt jegyez Récsi).¹⁷⁸

1846-ban letette első jogi doktori szigorlatát, és már ekkoriban (pontosabban: 1844-től) egyházjogot és statisztikát tanított helyettes tanárként Kolozsváron a *Policeywissenschaft*ot művelő Huber Ferenc megürült helyén a római katolikus Királyi (Jog)líceumban (Jogakadémián).¹⁷⁹ Közben (még 1841-ben) Doboka megye és Marosszék táblabírája címet is elnyerte.¹⁸⁰ Azonban, -ahogy egyedülként Wenzel rámutat- hiába volt e számos kedvezőnek mutakozó gyakorlati kilátás, minden arrafelé mutatott, hogy Récsi Emil elsősorban elméleti ember.¹⁸¹

¹⁷⁵ Részletesen beszámol: Pauler 1878 258. (de tévesen 15 évesként említi Récsit, ezt Szinnyei és Szaniszló, valamint az ELTE katalóguskötet veszi még át), kevésbé részletesen ír: Wenzel 1865 6. A tényt említi: MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44.

¹⁷⁶ Pauler így emlékezik sakktudásáról: „Sokoldalúsága bizonyítékául szolgál, hogy a királyi sakkjáték mestere, kinek játszmái a berlini és a londoni szaklapokban is dicsérő elismerésre találtak.” Pauler 1878 271. A magyar sakkozásban elfoglalt helyére lásd: Négyesi György: *A Pesti Sakk-kör történetéből*. Budapest, 2001. URL: <http://www.homoludens.hu/htmlm/cik/8034/pesm.htm>

¹⁷⁷ Pauler 1878 258., Wenzel 1865 6-7., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. A legpontosabb információk Wenzelnél olvashatóak, aki a táblai jegyző kifejezés mellett a hites írnok *terminus technicus* is megadja.

¹⁷⁸ Pauler 1878 258-259., Wenzel 1865 9-11., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44.

¹⁷⁹ Pauler 1878 259-260., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. (Utóbbi forrás és a MÉL tévesen 1846-ra teszi egyházjogi és statisztikai tárgyakból tanárkodását.)

¹⁸⁰ Pauler 1878 259., Wenzel 1865 7., MIE i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. Táblabírói működése felől Wenzel szolgáltat pontos adatot, amikor is kijelenti, hogy ez az esemény Récsi 19 éves korában (bámulatosan korán) következett be. Pauler, Szinnyei és Szaniszló nem említi évszámot, míg a könyvkiállítási katalógus Récsi-életrajzának szerzője alaptalanul említi 1846-ot az esemény idejeként.

¹⁸¹ Wenzel 1865 7.

1847. október 27-én Josef Kudler bécsi politikaprofesszor (mai szóval: államtudomány-és közigazgatástan professzor) javaslatára a 24 esztendőes Récsit –pályázata alapján- a politika tanárává nevezik ki (ebben szerepet játszik a pályázatra írt, sajtóüggyel foglalkozó tanulmánya is).¹⁸² Mivel Erdély és Magyarország egyesülése (uniója) folytán szükség lett az egyes minisztériumokban erdélyi emberekre is, ezért 1848-ban Eötvös József mellett miniszteri titkár a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban.¹⁸³ Itt a Felsőoktatási Osztályon dolgozik.¹⁸⁴ (Wenzel szerint ekkoriban úgy látszott, hogy lemond a tudományos pályáról.)¹⁸⁵

1848. június 13-án pápai felmentvény alapján nőül veszi unokahúgát (nagybátyja, Brencsán József szávevőszéki tanácsos leányát), Brencsán Polyxénát.¹⁸⁶ (Récsi asszonyával kapcsolatban Pauler megjegyzi, hogy nemcsak bájos szépségű, de szellemi tulajdonságai tekintetében is kitűnő hölgy volt.)¹⁸⁷ Eötvös 1849 májusában a felosztatott osztályról áthelyezné a Pénzügyminisztériumba, de a szónak nincs már fogantatja, így a tudós állástalan maradott.¹⁸⁸ 1850-ben felkérésre a mellette korábban támogatólag fellépő Josef Kudler politikai gazdaságtani művét németről magyarra fordította.¹⁸⁹ Anton Geringer császári biztos a mű fordításáért illő tiszteletdíjat utalt ki számára.¹⁹⁰

Ugyanő általi megbízásnak köszönhetően Récsi 1850. február 3-án a pesti egyetem újonnan alakult Közigazgatási Jogi Tanszéken az államjog és közigazgatási jog tárgyakból lett helyettes tanár.¹⁹¹ 1850. február 18-án kezdte meg az oktatást Récsi, és erről egy német nyelvű kis beszédét ki is adták.¹⁹² Ebben az engedményezett (oktrojált) alkotmányra, a

¹⁸² Pauler 1878 260., Wenzel 1865 9., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. Wenzel 1846-ot ír a politikai tanárság elnyerésének idejéről, ez lehetett a processzus kezdőéve.

¹⁸³ Pauler 1878 260., Wenzel 1865 9-10., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44.

¹⁸⁴ Pauler 1878 261. erre az egyetlen forrásunk.

¹⁸⁵ Wenzel 1865 10.

¹⁸⁶ Pauler 1878 260., MIE i.m. uo., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44.

¹⁸⁷ Pauler 1878 260.

¹⁸⁸ Pauler 1878 261., MIE i.m. uo., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. Pauler és Szinnyei világossá teszi, hogy a Pénzügyminisztériumban már nem tudott tevékenykedni. A könyvkiállítási katalógus Récsi-életrajzának szerzője tényként ír a pénzügyminisztériumi alkalmaztatásról.

¹⁸⁹ Récsi Emil: *[A] politikai gazdaság tankönyve. Dr. Kudler József után* I.-II. Buda, 1850-1851. Heckenast.

¹⁹⁰ Pauler 1878 261., MIE i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152.

¹⁹¹ Pauler 1878 261., Wenzel 1865 10., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. (A MÉL nem jelzi az évszámot, csupán a „szabadságharcot követően” kifejezéssel él.

¹⁹² Récsi Emil: *Erinnerungsrede womit die am 18 Februar d. J. (1850.) i der juridischen Facultät der königlichen ungarischen Landes-Universität begonnenen Vorlesungen aus der politischen Gesetzkunde Emil von Récsi eröffnet hat*. Ofen, 1850. 15. Egyetemi Nyomda. Pauler, 1878. 261. 2. lábjegyzet tévesen Einleitungsrede-nek (előkészítő beszéd) mondja a cím első szavát, azonban az helyesen Erinnerungsrede (itt inkább megemlékező beszéd értelemben áll). A beszédéről: Pauler 1878 261.

Habsburg monarchia átalakulásáról szólva a megállapított jogelvek alkalmazását, az ezek talaján létrehozott közigazgatási szervek fontosságát emelte ki. 1852. január 19-től nyilvános rendes tanárrá nevezték ki.¹⁹³

Még ekkor sem végezte be jogi tanulmányait (ennek oka a forradalom és szabadságharc, illetőleg számos elfoglaltsága lehetett), így ezért a hátralévő szigorlatok elengedésével és vitatkozás nélkül (a doktori írásmű feletti vita nélkül) avatták jogi doktorrá 1853. július 9-én.¹⁹⁴ Osztrák alkotmányjogot, illetve közigazgatási jogot, valamint pénzügyi jogot tanított. Pauler is megjegyzi, hogy Reviczky, Huber kísérletein, és Zsoldos egy-két írásán kívül a közigazgatási jognak alig akadt tudományos művelője hazánkban, ellentétben például Franciaországgal (és, tegyük hozzá, a német területekkel - K.Gy.) ahol már ekkorra a jog egyik legfontosabb és legterjedelmesebb ága lett a közigazgatási jog.¹⁹⁵

A jog-és államtudományi tanulmányok egyik fő tantárgya az osztrák alkotmányjog lett, mely a magyar közjogot és a magyar közigazgatási és pénzügyi jogot kiszorította. (Az 1855-ös Leo Thun-Hohenstein vallás-és közoktatásügyi miniszter nevével fémjelzett jogi tanügyi reform a hazai közjogi tárgyakat rendkívüli módon korlátozta, a kötelező tárgyak és az államvizsgálati tárgyak sorából nemcsak a közigazgatási és pénzügyi törvényismét, hanem a magyar magánjogot is kihagyta, ellenben a német birodalmi és jogtörténelem, továbbá a német közös magánjog államvizsgálati tárgy lett.)

¹⁹³ Pauler 1878 261., Wenzel 1865 10., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 152., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44. A nyilvános rendes tanári és a nyilvános rendkívüli tanári cím különbözőségére lásd: Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 9.

¹⁹⁴ Pauler 1878 261., MIE i.m. uo., Szaniszló 1977 I. 153., aki szerint ezzel Récsi volt a pesti Jogi Kar első tiszteletbeli doktora. (A tiszteletbeli doktori cím nem kíván meg (kifejezetten) a megszerzésére irányuló tudományos erőfeszítést.) Ugyanakkor maga a díszdoktori cím korábban is létezett az egyetemen, 1847-1848-ban a Királyi Magyar Tudományegyetemen először Somogyi Károly Esztergom egyházmegye áldozópapja kapott ilyen címet. Az első díszdoktorrá avatott jogász a közigazgatástannal is foglalkozó Kerkapoly Károly lett 1873-1874-ben. Az egyetem újjáalakításának századik évfordulóján, 1880-ban öt fő jogtudományból, három fő államtudományból kapott díszdoktorátust. (A forrás a következőképp adja meg e személyeket. Jogtudomány: Majláth György országbíró; Zsoldos Ignác ítélőszéki [valójában: kúriai] tanácselnök; Vajkay Károly ítélőtáblai tanácselnök; Horváth Boldizsár akadémiai tag; Tóth Lőrinc ítélőszéki bír. Államtudomány: Trefort Ágoston kultuszminiszter; Lónyay Menyhért akadémiai elnök; Csengery Antal akadémiai másodelnök.) Szükséges megjegyezni, hogy Zsoldos Ignác és Tóth Lőrinc, valamint Trefort Ágoston is akadémiai tag volt ekkor. (Zsoldos 1837-ben lett levelező, 1838-ban rendes tag; Tóth 1836 óta volt levelező tag, 1858-tól rendes tag, valamint a Magyar Tudományos Akadémia ügyésze és pénztárosa is, míg Trefort 1841-től volt levelező tag, 1867-től rendes tag. A díszdoktorátust követően, 1885-től pedig Lónyay utóda az MTA elnöki székében.) Egyébiránt 1889-ben Vajkay (Zenger) Károly is az MTA levelező tagja lett. A Királyi Magyar Tudományegyetem fentebb említett díszdoktorainak felsorolására: Papp József: *Az egyetem díszdoktorainak névsora*. In: Papp József: *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Budapest, 1982. 350. ELTE. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 7. (A lista idézett része a 307. lapon található.) Egyébként Zsoldos esetében a jogi díszdoktorátus ténye amellel bizonyít, hogy közigazgatási jogászként (is) tekintettek reá. Érdekesség, hogy az államtudósok (államtudományi végzettségűek) adták ekkoriban az MTA elnökét és alelnökét is.

¹⁹⁵ Pauler 1878 262.

Récsi tárgyainak sajnálatos jogállapot-változása miatt lépéseket kívánt tenni helyzete megszilárdítása végett. Ezért kérelmezte, hogy római jogot is taníthasson. Kérelmének ugyan helyt adtak 1856. szeptember 26-án, de a római jogot csak németül adhatta elő.¹⁹⁶ Hogy a magyar jogászfjak előrehaladását segítse, ezért Adolf Scheurl német nyelvű római jogi kézikönyvét magyarra fordította.¹⁹⁷ Földi András szerint későbbi, Puchta nyomán készült római jogi tankönyvfordításának érdeme, hogy a történeti jogi iskola szemléletmódját (a hazai jogi romanisztikában) először közvetítette autentikusnak tekinthető formában Récsi.¹⁹⁸ 1858. szeptember 25-én korlátozták Récsit a római jog oktatásában, csak egyes részeket adhatott elő. 1860. március 24-én a professzor ismét a római jog teljes spektrumának oktatására kapott engedélyt. Később az októberi diploma kiadása következtében az osztrák professzorok eltávoztak a Királyi Magyar Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Karáról. Ezt követően a tanszak végleges elnyeréséért folyamodott. A kar és az Egyetemi Tanács ajánlására 1862. július 25-én a római jog nyilvános rendes tanárává nevezték ki.¹⁹⁹

Szükséges megemlékezni hírlapírással és lapszerkesztéssel kapcsolatos tevékenységéről is. Arról van szó, hogy az 1850. március havában megindított, és Szemvey József által szerkesztett Pesti Napló *editorálás*át 1850. augusztus havában, illetve 1851. szeptember 9-től 1853. február 12-ig magára vállalta.²⁰⁰ (1850 augusztusa és szeptembere között Bánfay Simon volt a szerkesztő.) Felmerül a kérdés, hogy mi visz rá egy elméleti jogtudóst nehéz időkben ilyen lépésre? Wenzel szerint a francia és német társadalmi regények iránti érdeklődésben kell ennek gyökerét keresni.²⁰¹ Emellett szerintem említhető az is, hogy Récsi gyakorlatilag minden esemény iránt érdeklődött, és kedvelte a szellemi kihívásokat. A

¹⁹⁶ Pauler 1878 265., MÍÉ i.m. uo., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44., utóbbi tévesen (csak az oktatás második szakaszát véve figyelembe) 1858-at ír a római jog tanításának Récsi részéről történő kezdő dátumául. Megjegyzendő, hogy a sors fintora, hogy pont akkor lát napvilágot 1855-1856-ban az első, Henfner János (1799-1856) nevéhez fűződő magyar nyelvű római jogi tankönyv, amikor 1856-ban Récsi csak németül taníthat római jogot. (Bár tény, hogy részben e tény is oka lehetett, hogy Récsi maga két magyar nyelvű római jogi tankönyvfordítást is készített.) Az első magyar nyelvű római jogi tankönyv: Henfner János: *Római magánjog. többnyire Haimberger és Schilling Brunó után* I.-III. Pest, 1855-1856. 294., 310., 270. Heckenast.

¹⁹⁷ Récsi Emil: *A római jog elvei, tekintettel történeti fejlődésére. Scheurl Adolf után.* Pest, 1857. XII., 198. Emich.

¹⁹⁸ Récsi Emil: *[A] római jog rendszere, tekintettel mai alkalmazhatóságára. Vázlatban Puchta után.* Pest, 1862. 276. Emich. Említi: Pauler 1878 267. Récsi római jogász munkásságának értékelésére: Földi András: *Adalékok a történeti jogi iskolának a magyar jogi romanisztikára gyakorolt hatásának kérdéséhez.* In: *Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban. Adalékok a magyarországi jog természetrajzához* (Ed.: Sajó András). Budapest, 2004. 14-31. Áron Kiadó. URL: http://zeus.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/702_belső.htm. Kifejezetten Récsire vonatkozóan lásd: 21-22.

¹⁹⁹ Pauler 1878 265., valamint: Pesti Napló. In: *Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben* XIII. *Nemes ág – Pillér* (Ed.: Bokor József). Budapest, 1897. 977-978. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. URL: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/081/pc008148.html#10> Illetőleg: Pesti Napló. In: *Révai nagy lexikona* XV. *Ottó-Racine* (Ed.: Révay Mór János) Budapest, 1922. 806. Révai Testvérek Irodalmi Intézete. URL: <http://mek.oszk.hu/06700/06758/> (Ez a munka Récsy névalakot használ.)

²⁰⁰ Pauler 1878 264.

²⁰¹ Wenzel 1865 14.

hírlapírás pedig lehetővé tette aktuális tudományos nézetek terjesztését a közönség által is érthető nyelvi formában. E tevékenysége során főleg közgazdasági jellegű aktuális, ismeretterjesztő vezércikkeket írt. Óvatos tevékenysége ellenére kétszer részesült hatósági figyelmeztetésben (megintés). 1852 végén más könnyelműségéből eredően törvényszéki vizsgálatnak vetették alá. Ennek csak az uralkodó beavatkozására vetettek véget. Egyetemi professzori állása miatt jobbnak látta 1853 elején Török Jánosnak átadni a hosszú működést megélt lap szerkesztését.²⁰² (Hivatalosan gyenge egészségi állapotára hivatkozott,²⁰³ noha inkább a személye elleni támadások kedvetlenítették el. Illetve nem lehetett könnyű megélnie, hogy olyan sajtóbüntetőjog körébe eső eljárások részese volt, melyekről ő maga is írt a kézikönyvében.) Wenzel megjegyzi Récsi hírlapírói működéséről: „Úgy látszik, nem volt született zurnaliszta.”²⁰⁴ (Valóban nehéz őt ilyen szerepben elképzelni.)

A professzor 1858. december 15-én lett a Magyar Tudományos Akadémia Törvénytudományi (akkoriban V.) Osztályának levelező tagja.²⁰⁵ 1861-62-ben a pesti Királyi Magyar Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának *prodékánja*, e tisztségében az 1862-1863. évekre is megerősítették.²⁰⁶

1862 tavaszán gyenge egészsége ismét megrendült. Betegségét az Istenhegyen, a Széchenyi-órom közelében folytatott kezelésnek köszönhetően javulás állott be állapotában.²⁰⁷ 1863 elején újra veszélyesen megbetegedett, ekkor már évek óta gyenge volt az egészsége. 1863. január 24-én vérhányást kapott, és nem állhatott többé katedrára. Ebből az állapotból is felgyógyult, hála a gondos orvosi kezelésnek, és az odaadó családi ápolásnak, de ekkora már igen megtört volt.²⁰⁸ Az 1864 első hónapjaiban megjelenő hideg időjárás miatt márciustól betegágyhoz volt kötve. Később, 1864. június 1-jén fiatalkora óta egyre súlyosbodó tüdőbaja halálát okozta. Életrajzírója feljegyezi, hogy halála előtt visszatért a gyermekkorában oly gyakran művelt zongorázáshoz, és élete utolsó évében nemcsak a hangszeres játékban, hanem klasszikus művek kottáinak olvasgatásában is örömét lelte.²⁰⁹

²⁰² Pauler 1878 264.

²⁰³ Bokor 1897 i.m. uo.

²⁰⁴ Wenzel 1865 10.

²⁰⁵ Pauler 1878 265-266., Wenzel 1865 12., MIE i.m. uo., MÉL i.m. uo., MTAt III. i.m. uo., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44.

²⁰⁶ Pauler 1878 267., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 44.

²⁰⁷ Pauler 1878 268.

²⁰⁸ Pauler 1878 268-269., Wenzel 1865 12-13.

²⁰⁹ Pauler 1878 272.

Könyvtára a marosvásárhelyi Teleki Tékáé lett, gyűjteménye nevezetes külföldi műveket tartalmazott. Még 1864-ben, halála évében vette meg a könyvtár 1800 forintért a válogatott jogi szakmunkák 800 kötetből álló sorozatát.²¹⁰

III. Tudományos pályája

Tudományos pályája értékelésekor figyelembe kell vennünk Récsi szerteágazó tevékenységét. Egy személyben jogtudóst és műfordítót kell tisztelnünk benne, aki emellett számos egyéb dologgal foglalatosskodott. A jogtudományon belül is több jogágot művelt: alkotmányjoggal, közigazgatási és pénzügyi joggal, valamint római joggal kapcsolatban is írt önálló munkákat, vagy fordított. Jogi műveinek száma némileg magasabb, mint az egyéb munkáinak száma, de tény, hogy érdemben is pályája lényegesebb részét képezi a jogtudományi ív, bár a magyar irodalomtörténet is sokat köszönhet klasszikus regényfordításainak.²¹¹ Tizenkét munkája tekinthető tudományosnak. A tizenkét mű közül nem jogi kettő (a korábban említett közgazdasági tankönyv-fordítás, illetve egy szintén átültetés egy, az ókori görög irodalommal kapcsolatos munka. A fennmaradó tíz jogi kötete közül fordítás három (a korábban említett Bentham, Scheurl, és Puchta-mű). Kisebb, vagy ismertető jellegű írásai a korábban érintett *Erinnerungsrede*, illetőleg volt egy, az ideiglenes bélyegtvörvényt (1851) valamint az úrbéri kárpótlást magyarázó munkája (1853). Az 1851-ben megjelent, az osztrák oktrojációra fókuszáló közjogi munkájánál értékesebb a korábban már leírt 1861-es hazai rendszeres közjoga.²¹² Legértékesebb és sok tekintetben úttörő munkája, fő műve a *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve* (1854-1855).

Ismét utalnunk kell sokrétű oktatótevékenységére (alkotmányjog, közigazgatási jog, pénzügyi jog, római jog), és akadémiai levelező tagságára (1858). Székfoglaló értekezését *A jogtudományról, mint a jogtételek forrásáról* címmel 1859. május 23-án tartotta meg, és nyerte el ezzel *de facto* az akadémikusi széket.

Wenzel a kor egy érdekes jelenségére hívja fel a figyelmet Récsivel kapcsolatban (de ez sokban igaz Zsoldosra is, és a kor más egyéb jogtudósaira, magára Wenzelre is): ez pedig az önképzés, az *autodidakta* ismeretszerzés talánya. Nincsen még a korban kifejeződött tudományos pálya, nincsen számos megszerezhető tudományos fokozat, nincs kicövekelve,

²¹⁰ Récsi könyvtárának sorsáról: Deé Nagy Anikó: A marosvásárhelyi Teleki Téka. *Könyvtári Figyelő* XLI. évf. (1995) 2. sz. 1-10. URL: http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/1995/2/dee_h.html.

²¹¹ Huszonegy publikált munkája közül kilenc regényfordítás.

²¹² 1869-es második, és 1871-es harmadik kiadásait Löw Tóbiás bővítette és gondozta, szép példajaként annak a Nyugat-Európában ismert, nálunk alig követett szokásnak, hogy a nagy jogtudományi műveket az alkotó halála után „nem dobják ki az ablakon” hanem az utódok folytatják.

hogy csak egy-egy tudományos részterülettel, egyetlen jogággal lehet foglalkozni. Így a korszak hazai (köz)jogtudósai ott segítenek, ahol legnagyobb a szükség. Wenzel megfigyelései rendkívül értékesek, mondhatni, pótolhatatlanok, és olyan személyesség sugárzik mindebből, melyhez hasonló Tóth Lőrincnél található ugyan, de Wenzel tudósi-kritikai alapállása nélkül. Ugyanakkor az autodidakta ismeretszerzés problematikájának vázolása során egy egész hazai jogtudósi nemzedék hitvallását is adja, akik éppen egy haladottabb tudományművelés felé vezető korszak határán állanak²¹³

Nem arról van szó, hogy Récsi ne kapott volna egyetemi tanulmányai során tudományos képzést, hanem arról, hogy ez nem arra készítette fel, amivel később foglalkozott. Latinul diktáló, a *mainstream* irodalmat aligha ismerő professzorok által közvetített tudás valóban nem készíthetett fel az európai tudományművelésre, különös tekintettel arra, hogy nem volt szemináriumi oktatási rendszer. Nem voltak jól felszerelt könyvtárak. Illetve hogyha a közigazgatási jog művelését vesszük figyelembe, az még a nagy közigazgatási rendszerek országaiban is gyermekcipőben járt Récsi jogtanulása idején. Nem véletlenül kellett nagy fáradtsággal számos külföldi könyvet beszereznie, hogy tudományszakait művelhesse. (Ugyanakkor a probléma ma is probléma: semmilyen

²¹³ „Sokan azt vélik, hogy a tudósnál is az a jobb, ha erejét kezdettől fogva bizonyos és határozott szakmákra fordítja, hogy így a munka felosztásának elve szerint a szellemi élet terén a tehetségeinek megfelelő tökélyt elérni képes legyen. Nem tagadom, hogy ezen maxima középszerű tehetségeknél a haladás feltétele; sőt, hogy kitűnőbb egyének is jól teszik, ha munkásságuk súlypontját azon szakmába fektetik, mely élethivatásuk; hogy így szakemberekké és nem pusztán dilettánsokká, s mennyiben tudományos pályát követnek, tudósokká, és ne pusztán tudáskeresőkké legyenek. Más részről azonban nem kevésbé igaz az is, hogy azok, kik magasabb szellemi hivatást tanúsítanak, kik a nemzetek *intelligentiája* színét képezik, igen hibáznának, ha egy szűk szellemi láthatár felfogása szerint az emberiség legfőbb érdekeit, a mindig nagyobb-kisebb mérvben csak *mechanikus* egyoldalúság álláspontjából fejtegetni és létesíteni akarnák. Az egyetemek újabb emelkedéseket leginkább azon körülménynek köszönik, hogy a tudományok művelésében a sokoldalúság elvének hódolnak, és ennek értelmében munkásságukat mindinkább kiterjeszteni igyekeznek. Nálunk azonban, hol az egyetemi élet 1848 előtt a tudományos szabadabb mozgást nélkülözte, és *specialis* iskolák egyetlen egyetemünk irányában csaknem túlsúlyt bírtak, a fent említett hiány a hivatottabb és magasbra törekedő tanulókra nézve súlyos és igen érezhető *calamitás* volt. Vagy minden haladásról lemondani voltak kénytelenek, mely őket az európai tudományosság színvonalára emelte volna; vagy az *autodidacticismus* útján haladni, melynek mellőzhetetlen következménye az volt, hogy a helyes tanulmányi irányt csak hosszas próbálgatás után s ekkor is alig némi biztonsággal lehetett találni; hogy a szellemi erő rendkívüli megfeszítésére volt szükség, amelynek azután nagy része veszendőbe ment; hogy a sok próbálgatás folytán hazánk fiai mindenfélebe kapkodtak, ami a többoldalúság szempontjából sem volt szükséges; s hogy a végeredmény is gyakran az ismeretek nem rendszeres vagy *organicus* egészében, hanem csak darabos és szakított összességében állt. Nincs kétség, hogy tudományos irodalmunk számos bajai nagyjából a köztünk divatozott *autodidacticismus*nak következményei, s hogy a gyakorlati életben is hasonló jelenségekre találtunk volna, ha 1848 előtti közéletünk és társadalmunk sajátos szervezése, és hazánkfiak szerencsés természetes tapintata itt némileg pótlólag és igazítólag nem hatott volna. Récsi tanulmányain is az *autodidacticismus* hátrányos hatása félreismerhetetlen; mert azoknak sokoldalúsága erejének nagy részét *adsorbeálta*, anélkül, hogy ez irodalmunk kívánalmái, vagy egyéni *subjectiv* szükségletei által indokolható lett volna; rendszeres kezdeményezésnek pedig egyáltalán véve nem lehetett következménye. S ha így külső befolyások és körülmények folytán szellemi erejét szétdarabolván, munkássága maradandó eredményeit mégis hátrahagyta, ezt leginkább ritka *genialitásának* köszönjük; ámbár meggyőződésem szerint sokkal többet bírt volna véghez vinni, ha tudományos műveltségét nem kizárólag az *autodidacticismus*, hanem legalább főbb irányjaiban rendezett egyetemi oktatás útján szerezhetné volna.” Wenzel 1865 7-9.

tudományos fokozat nem mentesít senkit valamiféle önálló tájékozódás és önművelés kötelme alól.) Ugyanakkor Récsinek a ma létező intézményi-tudományos fogódzók sem állottak rendelkezésre. Így még inkább tiszteletet parancsoló szokványosnak aligha nevezhető életműve.

IV. Közigazgatási törvénytudományi kézikönyvének jelentősége

Récsi nagyot alkotott a közigazgatási jogban és a (leg)szűkebb értelemben vett közjogban²¹⁴. Ő írta meg az egyik első, modern értelemben vetten is tudományos magyar közjogi munkát.²¹⁵ A közigazgatási jog első magyarhoni összefoglalásának számít *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve* című négykötetes, másfélezer oldalas munkája. Gyakorlatilag ez máig az egyik legterjedelmesebb közigazgatási kézikönyv magyar nyelven. A munka a közigazgatást a maga teljességében feldolgozza: a közigazgatási szervezeti jogot, az államszolgálati (mai szóval: közszolgálati) jogot, a rendészeti igazgatást, az oktatásügyet, a földművelési, a kereskedelmi, és a közlekedési ügyet is ideértve. Igazán mérföldkőnek véleményünk szerint közigazgatási jogi kézikönyve tekinthető, hiszen a közigazgatási jog (és a pénzügyi jog) első hazai oktatóját köszönhetjük személyében. Zsoldos Ignáchoz hasonlóan ő is *eminenter* közigazgatási jogot, vagy ahogy Wenzel félszegen nevezi, az új tudományt, a pozitív közigazgatástant, mai szóval tételes közigazgatási jogot művelt (szemben a *Policeywissenschaft* világával, és az annak nyomán jelentkező hegeliánus alapokon álló közigazgatástannal, amely nálunk a politika nevű államtani-államtudományi alapozású tantárgy közigazgatástan nevű része, melyet majd Karvasy Ágoston (1809-1896), Kautz Gyula (1829-1909), Kerkapoly Károly (1824-1891), Szilágyi Dezső (1840-1901), és Concha Győző (1846-1933), továbbá Haendel Vilmos (1874-1955), valamint Krisztics Sándor (1890-1966) neve fémjelez a tudományos fellépés sorrendjében).

Azonban Zsoldos és Récsi közigazgatási jogi munkásságát sem akárhik folytatják (tudományos fellépésük sorrendjében): a színvonalasítást jelentő Fésüs György (1841-1914) és Boncz Ferenc (1829-1901) továbbá Kibédi Biasini Domokos (1821-1895) után Csiky Kálmán

²¹⁴ Mai szóval ezt a legszűkebb jelentéskörű értelemben használt fogalmat alkotmányjognak mondjuk.

²¹⁵ Récsi Emil: *Magyarország közjoga a mint (!) 1848-ig s 1848-ban fennállott*. Buda-Pest, 1861. IV., 530. (1) Pfeiffer. E munka előképe: Récsi Emil: *Az ausztriai birodalom közönséges és a koronaországok különös alkotmányjogának alaprajza. Vezérfonalul hallgatói számára*. Pest, 1851. 229. Heckenast. Ezen előbbi volt az egyetlen mű, amely az 1849-es oktrojált alkotmányt magyar nyelven tárgyalta. A későbbi könyv már a magyar közjog (alkotmányjogot) 1848-as átfogó reformját dolgozta fel, régi hazai alkotmányos eszméink ismertetése mellett.

(1843-1905), Lechner Ágoston (1836-1901), Mariska Vilmos (1844-1912), Kmety Károly (1863-1929), Jászi Viktor (1868-1915), Márffy Ede (1885-1947), Vasváry Ferenc (1872-1952), Ereky István (1876-1943), Tomcsányi Móric (1878-1951), Szontagh Vilmos (1885-1962), Boér Elek (1899-1954), Egyed István (1886-1966) és még többek egészen Magyar Zoltán (1888-1945) fellépéséig, aki a közigazgatási jogi irány és az amerikai egyesült államokbeli *management* közigazgatás keresztútján állt. Mindemellett ebbe a felsorolásba egyéb okok miatt nem illeszthető be érvényesen a napi politikai kérdésekkel foglalkozó Mocsáry Lajos és Grünwald Béla. (Politikát egyikük sem oktatott, bár Grünwald írt tételes közigazgatási jogi munkát (olyasfélét, mint Fésüs vagy Boncz, azaz tisztán leíró jellegűt),²¹⁶ de ő is és Mocsáry is egy, ma már elfeledett, még az 1790-es évekből eredő hazai politikai pamfletírói hagyomány kései folytatóinak tekinthetők.

Récsi e fő műve²¹⁷ négy kötetből áll. Röviden érintjük, hogy e kötetek milyen (főbb) tematikai egységeket ölelnek fel. Nyilvánvalóan látható, hogy dogmatikai részt, szervezeti jogot, közszolgálati jogot, a szakigazgatások közül rendőri igazgatást, oktatásügyi igazgatást, gazdasági és kereskedelmi igazgatást is tartalmaz. A címszerű megnevezéseken túl a szociális ügyre is figyelemmel van a szerző. Azt kell kiemelni, hogy kísérlete a közigazgatási jog vonatkozásában szintetizáló, és összehasonlító jellegű (hiszen az osztrák tartományok, Galícia, a Lombard-Velencei Királyság, és hazánk közigazgatását egy egységben szemléli a kor sajátos viszonyai miatt, és e tekintetben külföldi párhuzama sem ismeretes).

²¹⁶ Az ilyen munkák oka a közigazgatási jogdogmatika kialakulatlansága és az a gyakorlati probléma volt, hogy a joghallgatók szigorlataik és államvizsgáik, illetve a gyakorlati köztisztviselők gyakorlati vizsgáik miatt igényelték a naprakészen egybegyűjtött jogszabályokat. E jogszabálygyűjteményeket legfeljebb némi elméleti bevezetővel látták csak el. Azaz más volt a műfaj. A mai szakvizsga-felkészítő könyvektől sem várható el a közigazgatás-tudomány valamennyi iskolája összes nézetének kifejtése, mert nem ez a cél.

²¹⁷ Récsi fő művének pontos bibliográfiai leírása: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra* I-IV. kötet. I. kötet *Az összes közigazgatási szervezet és az államszolgálati viszonyok rendszeres előadása.* (1854) II. kötet *A politikai és rendőri közigazgatás ügyei.* (1854) III. kötet *Rendőri közigazgatás (vége). Közoktatási ügyek.* (1854) IV. kötet *Földművelési, ipar-, kereskedelmi és közlekedési ügyek; tökéletes betűsoros tárgymutatóval az egész munka tartalmáról.* (1855) Pest, 1854-1855. XII., 396.; VIII., 355.; VIII., 347.; VIII., 408. Heckenast Gusztáv. Megjegyzendő, hogy 2007. november havában teljes példányt csak az OSZK őrzött. Az ELTE ÁJK Közigazgatási Jogi Tanszék teljes példánya 2007-ben nem volt megtalálható, lappangott (2005-ben az itteni példányt használtam); az I. és II. töredékkötetből példányt őriz a Miskolci Egyetem és a Veres Pálné Gimnázium könyvtára. (Lelőhelyadatok az OSZK tájékoztatása alapján). Árverésen a könyv tudomásom szerint egy alkalommal, a Honterus Antikváriumnál fordult elő az 1990-es évek elején. Az ELTE ÁJK példányának (legalábbis az első kötetnek) örvendetes feltűnésére 2010-ben: Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 45. A mű Pauler Tivadar könyvtárában is megvolt az Egyetemi Könyvtárban fennmaradt könyvjegyzékének kézírata szerint (lásd az 1134. tételt):

URL: <http://konyvtar.elte.hu/regi/kincseink/kezirat/pauler.htm#I>

Az első kötet *'Az összes közigazgatási szervezet és az államszolgálati viszonyok rendszeres előadása'* címet viseli.

Récsi gyakorlatilag a bevezetés körében vázolja fel a dogmatikai részt: ennek során elemezi az igazgatási jog fogalmát és az ausztriai igazgatási jog fogalmát.²¹⁸ Gondolkodásának homlokterében a kormány, annak működése, a kormány működésének formája áll. Ismerteti az általa igazgatási jognak nevezett közigazgatási jog (bővebb) kifejtését és felosztását is, valamint kútforrásait.²¹⁹ Külön foglalkozik a törvénygyűjtemények kérdésével is.²²⁰ Rendkívül érdekfeszítő a külföldi és a magyar közigazgatási irodalom ismertetése.²²¹

A kötet ismerteti valamennyi vizsgált szakigazgatásra²²² vonatkozó szervezeti jogot.²²³ Vizsgálja az igen jelentős ún. ügyrendtartás kérdését, amelyben az iktatás, (ügydarabok elintézése, irományok „eltartása”), ügymenet, nyilvántartás, és a korszak technikai problémái jelennek meg.²²⁴

Külön tárgyalja a mű a közszolgálati jogot *Az államszolgálat viszonyai* cím alatt.²²⁵

A második kötet *'A politikai és rendőri közigazgatás ügyei'* címet kapta. Itt vizsgálja a közigazgatási törvénytudomány kérdéseit.²²⁶ Pontosító megjegyzéseket tesz a törvények és rendeletek alakjáról, valamint a hivatalos lapokról.²²⁷ *Politikai jogviszonyok* cím alatt az állampolgárság, községi illetőség és községi igazgatás részletszabályai kerülnek kifejtésre.²²⁸ A népességnylvántartás már Zsoldosnál is fontos volt, Récsinél sincs ez másképp.²²⁹ E kötetben a katonai igazgatás²³⁰ teljes egészében, illetőleg a közigazgatási rendészetre vonatkozó ismeretek nagyobb részben kerülnek ismertetésre.²³¹

A harmadik kötet *'Rendőri közigazgatás (vége). Közoktatási ügyek'* című könyv. Itt elsősorban az egészségügyi és a szegényügyi rendőrség, továbbá a tűzrendészet ismertetésével

²¹⁸ Récsi 1854-1855 I. 1.

²¹⁹ Récsi 1854-1855 I. 5.

²²⁰ Récsi 1854-1855 I. 5-14.

²²¹ Récsi 1854-1855 I. 15-18.

²²² Külügyi igazgatás, politikai igazgatás, oktatási igazgatás, iparigazgatás, pénzügyi igazgatás, katonai igazgatás.

²²³ Récsi 1854-1855 I. 18-217.

²²⁴ Récsi 1854-1855 I. 229-237. Meglepő, hogy sok tekintetben a mai napig Récsi kifejezéseit használjuk.

²²⁵ Récsi 1854-1855 I. 236-388.

²²⁶ Récsi 1854-1855 II. 1-2.

²²⁷ Récsi 1854-1855 II. 3-10.

²²⁸ Récsi 1854-1855 II. 11-74.

²²⁹ Récsi 1854-1855 II. 75-91.

²³⁰ Récsi 1854-1855 II. 92-188.

²³¹ Récsi 1854-1855 II. 189-345.

zárul a rendészeti rész.²³² A közoktatás az elemi iskolák²³³, a középiskolák és reáliskolák,²³⁴ a felsőoktatás vonatkozásában az egyetemek és *polytechnikumok*,²³⁵ továbbá a különös tanintézetek²³⁶ igazgatása²³⁷ valamint az akadémiák és tudományos társaságok²³⁸ működésének jogi szabályait és igazgatási hátterét tárja fel.

A negyedik kötet *Földművelési, ipar-, kereskedelmi és közlekedési ügyek; tökéletes betűsoros tárgymutatóval az egész munka tartalmáról* megnevezéssel ismeretes. Ez a kötet tárgyalja a földművelésügyi igazgatást,²³⁹ a kereskedelmi igazgatást,²⁴⁰ valamint a közlekedési igazgatást.²⁴¹ Valamint van egy *Függelék* a korábbi kötetek megjelenése óta történt változtatások felsorolásával²⁴² és egy betűsoros tárgymutatóval.²⁴³

Itt a terjedelmi korlátok miatt csak két témát áll módunkban érinteni Récsi fő művének számos tárgyköre közül. Először is azt vizsgáljuk, hogy Récsi miként írt a közszolgálatról. Ez egy nagyobb téma, a közigazgatás egy igen sarkalatos kérdése, amely bármely korban érdeklődésre tarthat számot bármely nemzet közigazgatással foglalkozó szakemberei körében. A másik, kisebb téma, a közigazgatás és a magánjog metszéspontján található tárgykörökre fókuszál: a kisajátításra, a birtokvédelemre, és a talált dolgokkal kapcsolatos közigazgatási intézkedésekre, mint minden korban időszerű feladatra. E magyar nyelvű nagymonográfiája első kötetének tizenkettedik fejezetében találjuk az államszolgálat viszonyait tárgyaló fejezeteket.²⁴⁴ Récsi módszere az, hogy az osztrák joganyagot (ideértve a kapcsolt tartományok joganyagát) és a magyar joganyagot (a Szentkorona kapcsolt részeinek joganyagát is figyelembe véve) dolgozza fel. Pauler szerint Récsi műve „a tárgy azonosságánál fogva Stubenrauch dolgozatával²⁴⁵ sokban hasonlít, lényegesen attól abban különbözik, hogy a szerző a magyar királyi helytartótanács és udvari kamarának szabályrendeleteit nagy fáradsággal kikutatván, azoknak érvényben maradt intézkedéseit a

²³² Récsi 1854-1855 III. 1-224.

²³³ Récsi 1854-1855 III. 225-240. Itt tárgyalja a vasárnapi iskolákat is.

²³⁴ Récsi 1854-1855 III. 241-284.

²³⁵ Récsi 1854-1855 III. 285-324.

²³⁶ Ilyenek a hittani, bányászati, mezőgazdasági, erdészeti, állatgyógyászati, kereskedelmi és katonai akadémiák.

²³⁷ Récsi 1854-1855 III. 325-342.

²³⁸ Récsi 1854-1855 III. 326-346.

²³⁹ Récsi 1854-1855 IV. 1-47.

²⁴⁰ Récsi 1854-1855 IV. 48-194.

²⁴¹ Récsi 1854-1855 IV. 195-285.

²⁴² Récsi 1854-1855 IV. 286-389.

²⁴³ Récsi 1854-1855 IV. 390-408.

²⁴⁴ Récsi 1854-1855 I. 236-388.

²⁴⁵ Stubenrauch, Moritz: *Handbuch der österreichische Verwaltungs-Gesetzkunde. Nach dem gegenwärtigen Stande der Gesetzgebung bearbeitet* I. - II. Wien, 1851. 794. Manz. Más kérdés, hogy Stubenrauch művével való összevetése külön kismonográfia tárgya lehetne.

maga helyén megérinté [érinti, tárgyalja].²⁴⁶ Emellett a külföldi jogirodalomra is figyelemmel van a mű egésze. (Latin, német, francia, angol irodalmakat idéz). Nem lehet szó nélkül elmenni amellett sem, hogy ezt a monográfiát még Lorenz von Stein fellépése előtt írta.

Tény, hogy a magyar közigazgatásra, és benne a magyar közzszolgálatra vonatkozó adatai kétségtelenül eredetiek. Szaniszló az elemzésénél az államszolgálatról szóló részt csupán felosztásilag említi meg, és jelzi, hogy az első rész 40%-át teszi ki.²⁴⁷ Tény az is, hogy Récsi rendkívül lelkiismeretes adatgyűjtést végzett, és mindezen ismereteket magas szinten dolgozta fel. A közzszolgálatról szóló rész (összhangban a korábban ismertettekkel) három szakaszra oszlik.

Az első szakasz „Az állodalmi tisztviselők alkalmazásáról” címet viseli. Az általános és különös alkalmazási feltételeken túl itt esik szó az „államvizsgálatok” azaz mai szóval a képzés és továbbképzés kérdéseiről, a kinevezésről, „Rokonsági és sógorsági viszonyok kitétele” címen mai szóval az összeférhetetlenségről, a katonai államszolgálatból a polgári államszolgálatba való átlépésről, az áthelyezésről, a lejjebbítésről²⁴⁸ és az államszolgálat megszűnéséről.²⁴⁹

Jelentős az, hogy az általános tudnivalók felsorolása után különös részi jellegű példákat hoz. Az elméleti államvizsgálat szerkezetének ismertetése után kitér a diplomáciai, igazságügyi, politikai és kereskedelmi szakban való eltéréseire. Fejtegetései igen bőségesek, bár ez inkább a joganyag feldolgozását jelenti, semmint elméleti kérdések felvetését. Konkrétabban csak néhány példa ragadható ki. Érdekesség, hogy negyven év felett nem lehet felvenni senkit sem a közzszolgálatban kezdőként (osztrák szabály).²⁵⁰ A személyi állomány (nem forrásszerű kifejezés) kiválasztásánál érdekes magyar joggyakorlat volt, hogy kamarai állásra pályázni csak úgy lehetett, ha a kívánt állásnál legalább a tájékot (bírószági szolgálat, külügy, bányászat, erdészet, postaigazgatás, középítészet, számvevőszék, kikötői és tengeri egészségügy, egyéb) megjelölték. Ha ez a megjelölés hiányzik, akkor a pályázatot csak akkor lehet figyelembe venni, ha más folyamodó nincs.²⁵¹ A szolgálati esküt I. Ferenc József nevére kellett tenni. (1854-re megszűnt az a gyakorlat, hogy a hivatalnokoknak és a nyilvános

²⁴⁶ Pauler 1878 263. Szaniszló az értékelésnél ezt figyelmen kívül hagyja.

²⁴⁷ Szaniszló 1977 I. 160.

²⁴⁸ A lejjebbítés mai szóval: visszavetés („lefokozás”), a korban másképpen leebbezés (!), azaz *Degradierung* (Biasinínál), illetve a ’fellebbezés’ mintájára nevezték ’leebbezés’ formában is.

²⁴⁹ Récsi 1854-1855 I. 236- 306.

²⁵⁰ Récsi 1854-1855 I. 238.

²⁵¹ Récsi 1854-1855 I. 287-288.

tanároknak meg kellett esküdni arra is, hogy nem tagjai titkos társaságoknak).²⁵² Előléptetésnél nem volt elég a meghatározott idő lejárta, a „hosszas szolgálat” hanem a feddhetetlen erkölcs is követelmény volt.²⁵³

A második szakasz az állodalmi tisztviselők kötelességeiről és jogairól szóló rész. Itt is általában és különösen szól Récsi a témáról. Kötelezettségként tartja számon a titoktartást, a mellékfoglalkozások tilalmát (forrásszerű kifejezés), itt foglalkozik a fegyelmi joggal. Jogok: a szolgálati rang, a fizetés, a fizetési előlegezvénnyel, a szálláspénz, a napidíj, az útiköltség térítés, helyettesítési illetmény, jutalom, tűzkárpótlás, kitüntetés.²⁵⁴

Érdekesség a magaviseleti listák (gyakorlatilag ma ideillőbb a minősítési lista *terminus technicus*) kifejezés alkalmazása (*Conduit-Listen*) ezeket főleg Magyarországon alkalmazták. A hivatali előjáró ezt évenként küldte be. A hivatalnoknak személyi adatain túl arról kellett nyilatkoznia, hogy korábbi álláshelyén milyen büntetésekben részesült, volt - e a tárgyévben ellene lezárt eljárás, illetve van - e folyamatban lévő ilyen ügy személye ellen.²⁵⁵

Kitüntetésként volt számon tartva az egyenruha viselése. Nem árt szem előtt tartani, hogy a Bach-korszakban vagyunk. Hivatalában a megismerhetőség végett köteles a hivatalnok egyenruhát viselni. A hivatalon kívül pedig az egyenruha viselése megengedtetik.

„Magyarországra nézve rendeltetett, hogy a véglegesen kinevezett állodalmi tisztviselők szolgálatban a szabályszerű egyenruhában kötelesek megjelenni, ellenben másféle nemzeti öltözet viselése akár szolgálatban, akár szolgálaton kívül tiltatik. Rendőrségi hivatalnokok, valamint a pénzügyőrségi felügyelők és biztosok a közönséges birodalmi hivatalnoki egyenruhát tartoznak itt is viselni. Ideiglenesen kinevezett hivatalnokok egyelőre nem köteleztetnek egyenruha viselésére, de ha csináltatnak, a szabályzathoz kötelesek alkalmaztatni magokat. Bányásztisztviselőknek, kiknek bányászegyenruhájuk van, megengedtetett ennek viselése további rendelésig. (Szolgálati sapkának polgári öltözethez történő viselése valamint polgári felsőkabátnak egyenruhához való viselése általánosan tiltatik).²⁵⁶”

²⁵² Récsi 1854-1855 I. 300. Ilyen lehetett vélekedésünk szerint a szabadkőművesség és a Rózsakeresztes Társaság. Több Habsburg is szabadkőműves volt, de Kossuth Lajos is.

²⁵³ Récsi 1854-1855 I. 305.

²⁵⁴ Récsi 1854-1855 I. 307-357.

²⁵⁵ Récsi 1854-1855 I. 317.

²⁵⁶ Récsi 1854-1855 351-352.

A harmadik rész „A tisztviselők, hátrahagyott özvegyeik s árváik nyugdíji igényeiről” címet viseli. Itt a tisztviselők nyugalmazásának általános kérdései után az ellátás, az özvegyek és árvák nyugpénzi igényei, a nyugdíjfolyamodás eljárási szabályai következnek.²⁵⁷

Érdekesség, hogy a hivatalnok férj halála idején tőle elválva élt nő (mindegy, hogy bírói, vagy bíróságon kívüli volt a válás), csak akkor kaphat nyugdíjat, ha bizonyítja, hogy a válás önhibáján kívül következett be. A hatvan évnél idősebb hivatalnokhoz feleségül menő nő, ha nem élt urával négy egész évet, s nem is szült gyermek(ek)et, nyugpénzt nem nyerhet, csak egyszeri kifizetést kap.²⁵⁸

Figyelmet kelt, hogy Récsi művében használja a közszolgálati pragmatika kifejezést, „szolgálati *pragmatica*” alakban.²⁵⁹ A szolgálati pragmatikáról a mai napig folyik a vita Magyarországon. Récsi szerint „az állodalmi szolgálat viszonyait egy általános, szolgálati *pragmaticának* nevezett törvény szabályozza.”²⁶⁰

Récsi műve ezen részének forrásául a bécsi Jogi Kar dékánja, Megerle-Mühlfeld által írott *Städtischen Beamten*-t (Wien, 1809 I.-V., illetve 1828-ig VI.-VII. kötet jelent meg, ez az osztrák közszolgálattal kapcsolatos törvényekre elsőrendű forrás), illetőleg Johann Winiwarter *Systematische Darstellung in...die öffentlichen Beamten...*(Wien, 1829) című törvénygyűjteményét használta. Magyar szerzők közül a kötet forrásaként Virozsil Antalt említi (*Juris publici Regni Hungariae...jus administrationis*. Budae, 1852) bár ez inkább a közigazgatás szervezetéről szóló résznél volt alkalmazható.

A második, a közigazgatási és a magánjog közös halmazát érintő tárgykörben a birtokvédelem, kisajátítás, és a talált dolgok (tárgyak) vonatkozásában szolgált adatokkal a kötet. Valamennyi tárgykörben tartalmaz ismereteket a jeles mű.

A birtokvédelmet birtokháborítás néven tárgyalja. Az alapvető kérdések már ekkor is rögzítve voltak. A szolgabíró erőszakos vagy gonosz birtokháborításoknál köteles mindent

Ez a Bach-huszárok egyenruhájára vonatkozó rendelkezés a bányatiszteket a régi, magyar viseletükben meghagyja. A terror korszaka is kevés volt arra, hogy a hagyományosan tisztelt bányahivatalnokoktól ősi jogait elvegye. A magyar bányajog egyébiránt szintén nagy hagyományokkal rendelkezik.

²⁵⁷ Récsi 1854-1855 I. 360-396.

²⁵⁸ Récsi 1854-1855 I. 370.

²⁵⁹ Récsi 1854 -1855 I. 237.

²⁶⁰ Récsi 1854 -1855 I. uo.

elkövetni a közrend fenntartása (!) és helyreállítására s a további támadások meggátolására fennmaradván a bírói eljárás az eléfordult (!) birtokháborítási panaszok iránt.²⁶¹

A kisajátítás fő mozgatója már akkor is az útépités volt. Az új utak építése és a létezők továbbviteléhez szükséges telkek kisajátítása útján szereztetnek meg.²⁶² Récsi itt két törvényhelyet is felhoz. Jogforrásul Ptk. rövidítéssel az Optk. 365.§-át jelöli meg²⁶³, valamint az 1836. évi XXV. törvény 3.§-át.²⁶⁴

A talált tárgyakról röviden annyit említ, hogy a rendőri hatóságok feladata leírásuk gyűjtése, lajstromozása, és köröztetése.²⁶⁵

V. Zárógondolatok

Miért feledték el a szerzőt és művét? Tény, hogy közigazgatási jogát olyan korban írta, mely gyorsan elenyészett, így műve jogtörténetté vált.²⁶⁶

Szaniszló felveti, hogy Récsi műve azért tudatosan is elfelejtődött, de azért a későbbi közigazgatási jogászok figyelembe vették. (A Récsi-féle és a Tomcsányi-féle államfogalom egybevetéséből vonja le azt, hogy a két fogalom elemei hasonlóak).²⁶⁷

Egy ilyen szerény életrajzi vázlat csak néhány pontot tud bemutatni az életmű számos eleme közül. Ahhoz talán mégis elég, hogy elmondható legyen, Récsi Emil a magyar közigazgatási jog egyik legjelentősebb alakja, tudományszakunk egyik alapító atyja volt. A jövő kutatásai majd még inkább körvonalazzák az életmű helyét a magyar közigazgatási jog klasszikusainak *Panteonjában*.

²⁶¹ Récsi 1854-1855. I. 89. (I. 59. § 5. pont).

²⁶² Récsi 1854-1855. IV. 497. (IV. 315. § 5. pont).

²⁶³ Bővebben: *Ausztriai általános polgári törvénykönyv...* i.m.

²⁶⁴ Bővebben: *1832/6-ik évi Ország-gyűlésén (!) alkotott törvény czikkelyek (!). Articuli Comitiorum Anni 1832/6-ti.* Pozsony [1836] 368. Országgyűlési nyomtatványok kiadói. Az idézett törvényhely a 284-286. lapokon található. A törvény címe: Az ország közjavát és kereskedését gyarapító magános vállalatokról.

²⁶⁵ Récsi, 1854-1855 III. 149. (III. 194. § 4. pont).

²⁶⁶ Szaniszló 1977 I. 164. szerint: "Récsi művének tételes joganyaga főleg magyar vonatkozásban a megjelenés után egy évtizeddel elavult." Továbbá: "A később írt közigazgatási munkákban a kifejezőmódok tisztultak s a magyar műnyelv fokozatos izmosodásával a jog fogalomvilága élesedett, csiszolódott." Mindenesetre az általunk tanulmányozott műről elmondható, hogy nagyon is érthető kifejezésekkel él, és sok ezek közül a mai napig nem változott.

²⁶⁷ Szaniszló 1977 I. 164–165.

(üres)

Concha Győző (1846-1933)

(üres)

I.Bevezető gondolatok

Concha Győző életműve időben nagy távolságot fog át. Hatvan év tudományos mozgalmi között lett a Horthy-rendszer egyik vezető társadalomtudósa, így életművét később, a marxista-leninista államrend idején ideológiai alapon (is) kritizálták. Ugyanakkor vele kapcsolatosan valamiféle óvatos rehabilitációnak is tanúi lehetünk (bár gyakran emlegetnek régi frázisokat személyével kapcsolatosan). Pályája kezdetén Lorenz von Stein hallgatója Bécsben, és pályája végén tanúja lehet Magyary Zoltán indulásának és tevékenysége kiteljesedésének.

II.Életpályája

Concha Győző akadémikus²⁶⁸ életpályája igen szerteágazó és sok szálon futó, mely sok tekintetben magán hordozza egy késő XIX. századi, kora XX. századi nagy tudományos karrier minden jellegzetességét.

²⁶⁸ Különösen jelentős akadémiai tagsága és 1922 és 1925 között betöltött MTA másodelnöki (alelnöki) posztja annak fényében, ha azt tekintjük, hogy mely közigazgatás-tudósok, közigazgatási jogászok; vagy e tudományszakkal (is) jelentős mértékben foglalkozó tudósok lettek az MTA levelező, illetve rendes tagjai (időrendben): Zsoldos Ignác (l. 1837; r. 1838); Récsi Emil (l. 1858); Concha Győző (l. 1886; r. 1900); Grünwald Béla (l. 1888); Erekly István (l. 1921; r. 1934); Tomcsányi Mór (l. 1928; r. 1943); Lőrincz Lajos (l. 1990; r. 1998). A felsoroltak közül kifejezett közigazgatás-tudományi, közigazgatási jogász életműve gyakorlatilag alig néhányuknak volt. Zsoldos Ignác váltójoggal, filozófiával, és pedagógiával; Récsi Emil római joggal, és alkotmányjoggal; Grünwald Béla elsősorban történettudománnyal; maga Concha Győző alkotmányjoggal, politikával (ez inkább államelmélet mai szóval, semmint politológia, bár a korabeli diszciplína e kettő keverése volt); Erekly István jogtörténettel, Tomcsányi Mór magyar közjoggal (mai szóval: alkotmányjoggal) is foglalkozott. (Az is tény ugyanakkor, hogy az államjogász Bihari Ottó akadémikus is foglalkozott tanácsjoggal, valamint Kovács István akadémikus, államjogász is államigazgatási joggal, de életművükben ennek aránya elenyésző fő diszciplínájukhoz képest.) A közigazgatás-tudományt, közigazgatási jogot (is) művelő akadémikusok közül Concha, és a helyhatósági joggal foglalkozó Erekly, továbbá a közigazgatás-tudomány nem jogi részeit, és az összehasonlító közigazgatást figyelembe véve részeltető Lőrincz életműve volt kompaktan közigazgatási. A közigazgatás-tudomány nemzetközileg ma is ismert hazai művelője, Magyary Zoltán háromszori jelölése ellenére sem lett akadémikus. (Ő döntően közigazgatás-tudós volt, részben írt azonban költségvetési jogról is.) A Magyar Tudományos Akadémiának alapítása óta közel 2950 tagja volt, ebből 2230 tag elhunyt, 718 él. Valamennyi tag közül 1850 fő tudós hazai születésű és működésű, 53 tudós határon túli magyar, 224 tudós emigráns magyar, 821 tudós a külföldi tag. Közülük (minden kategóriát egybevéve) 170 tekinthető jogásznak (vagy jogásznak is, idesorolva azt a tíz egyházjogászt, aki nem egyházjogász működése folytán lett akadémikus, és azokat a jogászokat, akik nem jogtudósi működésükből kifolyólag lettek akadémikusok), amely arány az összes akadémikus létszámát véve alapul 5,76%-ot tesz ki. Az MTA közigazgatással foglalkozó tagjaira: Koi Gyula: Adminisztratív komparatiztika: tegnap, ma, holnap. *Közjogi Szemle* III. évf. (2010) 1. sz. 44. 15. lábjegyzet, továbbá listászerűen a minden jogágra kiterjedő 170 nevet lásd az alábbiakban: Koi Gyula: *Magyar jogász akadémikusok listája* i.m. uo. Conchához hasonlóan magas posztot az MTA-n a jogász akadémikusok közül 1945 előtt csupán két másodelnök: a polgári perjogász Plósz Sándor 1913 és 1916 között, továbbá a büntetőjogász Balogh Jenő 1940 és 1943 között töltött be (utóbbi 1920 és 1935 között az MTA főtitkára volt, akárcsak 1861-ben Szalay László). Az 1945 utáni jogtudósi nemzedék tagjai közül Szabó Imre jogfilozófus, az MTA Jogtudományi Intézetének teljhatalmú igazgatója 1970 és 1976 között volt az MTA alelnöke. (Azon kevés magyar tudós egyike volt, akit a Szovjetunió Tudományos Akadémiája is tagjai közé választott (a Szovjetunió Kommunista Pártjának is tagja volt), mégpedig akkor, amikor szovjet állampolgár

Jelen tanulmánynak nem célja Concha Győző életének részletekbe menő vizsgálata. Világossá kell tenni, hogy relatíve sok forrás áll életével kapcsolatban rendelkezésre.²⁶⁹

Concha Győző (1846. február 10. Marcaltó /Veszprém vármegye/ - 1933. április 10., Budapest) jogtudós, közigazgatás-tudós, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja (1886. május 6.), rendes tagja (1900. május 4.), igazgatósági tagja (1914. május 6.), tiszteleti tagja (1931. május 15.).²⁷⁰ Concha római katolikus vallásban nőtt fel, ifjúként, és tudományos pályája során is jelét adta ilyen irányú kötődéseinek.²⁷¹

jogtudósokat is a lehető legritkábban ért ez a megtiszteltetés. Tipikus kivétel volt ez alól a sztálini Szovjetunió sokak fejére politikai okokból halálos ítéletet kérő legfőbb ügyésze, Visinszkij, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatója, aki állam- és jogelmélettel, valamint a büntető eljárásjog elméleti művelésével is foglalkozott. Halála után egy ideig az ő nevét viselte a szovjet intézet.) Az MTA elnöki tisztségét csupán egyszer töltötte be jogtudós: 1945 és 1946 között a jogfilozófus Moór Gyula.

²⁶⁹ Concha életrajzához és közigazgatás-tudományi, állambölcseleti munkásságának értékeléséhez időrendi sorrendben lásd az alábbi műveket: Ruber József: Concha Győző. *Társadalomtudomány* XIII. évf. (1933) 1-2. sz. 76-79.; Ereky István: Emlékezésed Concha Győző ig.[azgatósági] és t.[iszteleti] tagról. In: Concha Győző ig.[azgatósági] és t.[iszteleti] tag emlékezete. Budapest, 1935. 1-74. MTA. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XXII. kötet 10. szám; Hegedüs Loránt: Concha Győző Politikája. In: Concha Győző ig.[azgatósági] és t.[iszteleti] tag emlékezete. Budapest, 1935. 75-97. MTA. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XXII. kötet 10. szám; Szabó Imre: A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon. Budapest, 1955. 305-306. Akadémiai Kiadó. Szamel Lajos: A magyar közigazgatás-tudomány. Budapest, 1974. 28-40. MTA Igazgatóstudományi Bizottsága Közigazgatás-tudományi Szekció; Szamel Lajos: A magyar közigazgatás-tudomány. In: Lőrincz Lajos-Nagy Endre-Szamel Lajos: A közigazgatás kutatásának tudományos irányzatai. Budapest, 1976. 395-400. KJK. Csizmadia Andor: (Concha Győző). In: Csizmadia Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976. 18. Akadémiai Kiadó; Szaniszló József: Concha Győző. In: Szaniszló József: A közigazgatás-tudomány oktatásának és tanszékeinek története az ELTE Jog- és Államtudományi Karán 1777-1977 között I. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Államigazgatási Tanszék, Budapest, 1977. 212-221. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Államigazgatási Tanszék; Szamel Lajos: A magyar közigazgatás-tudomány. Budapest, 1977. 55-78. KJK; Szamel Lajos: Államigazgatás-tudomány (Közigazgatás-tudomány). In: Jogtudományi enciklopédia I. (ed.: Szabó Imre). Budapest, 1980. 240-260. KJK; Szamel Lajos: A közigazgatási dolgozók fogalma és jogállásuk szabályozása. In: Fonyó Gyula (szerk.): A közigazgatás személyi állománya. (Tanulmányok az összetétel, az anyagi és erkölcsi megbecsülés köréből). Budapest, 1980. 19-76. KJK. Lövétei István: Concha Győző. In: Lövétei István-Szamel Katalin: A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874-1947 (szerk.: Lőrincz Lajos). Budapest, 1988. 207-209. KJK; Csizmadia Andor-Máthé Gábor-Nagy Endre: Magyar közigazgatás-történet. Budapest, 1990. 7-10. Államigazgatási Főiskola Házinyomdája. Szamel Lajos: A polgári magyar közigazgatás-tudomány. In: Közigazgatás-tudományi antológia II. (ed.: Lőrincz Lajos). Budapest, 1996. 121-138. Államigazgatási Főiskola-ELTE [AJK] Államigazgatási Jogi Tanszék; Egy német nyelvű tanulmány: Fazekas Marianna: Győző Concha. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Juridica* Vol. XLI-XLII. (2000-2001) 235-241.; Markó László: Concha Győző. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diána-Markó László: A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I. (ed.: Glatz Ferenc). Budapest, 2003. 202-203. MTA Társadalomkutató Központ; Arczt Ilona: A „Politika tudományok” oktatása a budapesti egyetem (ELTE) Jogi Karán és elődintézményeiben. Budapest, 2004. 111-127. Rejtjel Kiadó; Koi Gyula: A magyar közszolgálati jog kezdetei a jogirodalomban. *Jogtörténeti Szemle* VIII. évf. (2006) 2. sz. 49-59.; Nagy Endre: A polgári kori magyar közigazgatás-tudomány története. In: Nagy Endre-Rácz Lajos: Magyar alkotmány-és közigazgatás-történet (ed.: Máthé Gábor). Budapest, 2007. 452. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft; Egresi Katalin: Concha Győző konzervatív állameszméje. *Jog Állam Politika* I. évf. (2009) 1. sz. 77-107.

²⁷⁰ Akadémiai karrierje egyes állomásainak felsorolására lásd Markó László két életrajzi szócikkét: MTAt I. 202., valamint: Markó László: Concha Győző. In: *Új magyar életrajzi lexikon* I. (ed.: Markó László). Budapest, 2001. 1011-1012. Magyar Könyvklub. A felsorolás nem teljes.

²⁷¹ Mély római katolikus hitére lásd: Ereky 1935 7-9., 20-21., valamint: Schweitzer Gábor: „A zsidókérdés két világ ütközésének problémája.” Tuka Béla levele Concha Győzőnek 1918-ban. *Világosság* XLIII. évf. (2002) 2-3. sz. 116-130.

Családja spanyol eredetű olasz família volt.²⁷² Concha²⁷³ felmenői a XVIII. század elején²⁷⁴ Milánóból vándoroltak be hazánkba, itt Nagyszombatban telepedtek le.²⁷⁵ Édesapja Concha János, az Amadé grófi család számtartója (a számadások²⁷⁶ és a könyvelés vezetésével megbízott gazdatiszt), anyja Járányi Franciska.²⁷⁷ (Az Amadé familia hatalmas földbirtokokkal és lélegzetelállító családi levéltárral rendelkezett.) Concha Győzőnek egy testvéréről, Concha Károlyról tudunk, aki könyvnyomdát igazgatott, és költőként az irodalomnak élt.²⁷⁸

1856 és 1860 között a Pápai Szent Benedek Rendi Gimnáziumba járt az alsó négy évfolyamra, majd 1860-tól a gimnázium ötödik évfolyamát (a nyolcadik évfolyammal bezárólag) a Győri Bencés Főgimnáziumban folytatta 1864-es egyetemjárásáig.²⁷⁹ Jelentős tény, hogy Concha mélyen katolikus környezetben, bencés szerzetesek nevelése alatt nőtt fel. Véleményem szerint ez döntő hatással volt jelleme kifermálódására. Hogy ez a hatás mennyire mély volt lelkében, ennek bizonyítéka a tény, mely szerint a Pápai Gimnáziumba való felvétele 70. évfordulója alkalmával az 1925/1926. tanév záróünnepélyén személyes megjelenését kérte a Szent Benedek Rend iskolai előljárója. E kérésnek Concha betegsége miatt nem tudott eleget tenni, de egy episztolában, azaz költői levélben írta le emlékeit. Az episztolára válaszként Concha nyolc félévnyi gimnáziumi anyakönyvének *facsimile* példánya

²⁷² Hegedüs 1935 80.

²⁷³ Nevének kiejtése a mai napig kínos kérdés. 'Konka', 'Konha', 'Koncsa', valamint 'Konsa' alakokkal egyaránt találkozhatunk. (Sőt, egyetemi vizsgákat visszaidéző történetek szerint állítólag a kevésbé *verzátus* hallgatók szájából 'Konyha' alakban is elhangzott neve.) A *hearsay* keretébe esően, de kétféle történet is kering tudományos berkekben olyanokról, akik találkoztak Concha leszármazóival, így a család szerint a 'Konka' ejtősmód a helyes. A másik, ugyanilyen történet hasonló alapokon a 'Konha' ejtést mondja helyesnek, mivel elvileg a név román (?) ejtésű lenne. Elképzelhető, hogy Szaniszló Concha vélt román nevét 'vetítette ki' Récsire, és nevezte őt román származásúnak. (A forrásokban előfordul a 'Koncsa' ejtősmód javasolása (bizonyára a *concha* spanyol szó eredeti ejtősmódja alapján), például ezt ajánlja a Digitális Törvényhozási Tudástár, vagy a 'Konha' ejtősmód javasolása ELTE bölcsészkar helyesírási segédletben, mondván, hogy ez esetben a 'ch' kemény h, akár a *technika* szóban.) Van olyan visszaemlékező, aki a hetvenes években az ELTE ÁJK jogtörténész professzora szájából 'Konsa' alakban hallotta a nevet. A 'Koncsa' ejtősmódra lásd: Digitális Törvényhozási Tudástár-Concha Győző URL: <http://dtg.ogk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoieletraizok/item/295-concha-gyozo> A 'Konha' ejtősmódra lásd: ELTE bölcsészkar helyesírási segédlet URL: <http://akadalymentes.tortenelemszak.elte.hu/segedlet/helyesseg1.html>. Mindezek után azt kell mondanunk, hogy nem áll megingathatatlan bizonyíték előttünk a név egyértelműen helyes kiejtésére. Hogy nemcsak a név kiejtése, hanem a helyesírása is problémás, annak bizonyítékára azt a példát hozzuk, hogy láttuk nevét már tudományos munkában konzekvensen Choncha alakban írva.

²⁷⁴ „Családja a múlt század első felében vándorolt be...” Az idézet forrásául szolgáló Szinnyei a II. kötetet 1893-ban adta ki, így a kifejezés a XVIII. századra vonatkozik.

²⁷⁵ MIE II. Caban-Exner 99., ennek nyomán: Arczt 2004 111.

²⁷⁶ Érdekes, hogy Récsi apja pedig építészeti számtiszt volt, azaz szintén számvevői, könyvelői munkát végzett.

²⁷⁷ MIE II. 98-99., Arczt 111

²⁷⁸ Életrajza: MIE II. 101-102. Megemlékezik még Concha Károlyról: Kápolnai Iván: 75 éve hunyt el Concha Győző. *Jogtudományi Közöny* LXIII. évf. (2008) 9. sz. 464-466., lásd különösen a 464. lapot.

²⁷⁹ Ereky 1935 1-5. (évszámokkal), csak a tény említése: MIE II. 99., Arczt 2004 111., Kápolnai 2008 464.

érkezett Füssy Tamás és Vaszary Kolos aláírásával.²⁸⁰ Concha ennek hatására folytatta az episztolát, és megírta győri főgimnáziumi és pesti egyetemi éveinek verses foglalatát is.²⁸¹

A pápai gimnáziumi évek alatt *parvista* diákként Concha a Márffy családnál lakott.²⁸² Itt számos szerzetesstanára gyakorolt rá hatást. A lángoló tekintetű Vaszary Kolos történeti előadásokkal lelkesítette a gimnáziumi ifjúságot, Kovács Béla a természetet szeretettette meg a diákokkal, Füssy Tamás komoly szerzetesi jellemével hatott, míg Méry Etel a sujtásos magyar ruha viselésével is kifejezte hazaszeretetét.²⁸³

A Győri Főgimnáziumban töltött évek légköre is sajátos volt. Ekkorra enyhült az osztrák elnyomatás, és a magyarság kifejeződése még inkább utat tört magának.²⁸⁴ Abban az időben Győrben tanítottak az 1848-49-es forradalom és szabadságharcban való részvételük miatt üldöztetést szenvedett szerzetesek is. Az ötévi kufsteini várfogságot szenvedett Rómer Flórist, vagy az osztrákok által 1849-ben 50 botütéssel büntetett Fieba Lajost lehet említeni. Ugyanilyen példaként hatott Kozma Imre, Győr vármegye 1848-as képviselője, aki 1849-ben azt a fogadalmat tette, hogy az alkotmány visszaállításáig nem lép ki házából, és ezt valóban csak 1861-ben tette meg. (De egy újabb abszolutisztikus korszakban ismét vállalta az önkéntes bezárkózást.)²⁸⁵ Conchának magának is sajátossága lett az erős nemzeti érzés és a mély katolicizmus. A magyar érzelmek ugyan táptalajra leltek a győri német polgárságban, de sokan inkább *Schwarzgelbek*, császárpártiak voltak, mert nem szenvedhették a vármegyei nemesség előjogait. Ilyen volt Concha egyik nagybátyja, Toscano István is, akinek egyházművészeti gyűjteménnyel felérő hajlékát Concha széptani érzékenysége okán szerette, de nagybátyjával szemben mindvégig tartózkodó volt. A kor győri tanulóifjúsága főként a történelem és az irodalomtörténet iránt mutatott fokozott érdeklődést. Történelem és irodalomtanára (Horváth Cirill József) mellett Conchára nagy hatással volt még a bölcséleti *propedeutika* oktatója, Rummel Arnulf, aki metafizikát és Burgstaller pszichológiai tanait oktatta, továbbá kiemelten kedvelte Rónay Jácintot, aki akkoriban tért haza angol száműzetéséből, és aki nemzetkarakterológiai könyvével váltott ki érdeklődést Conchából.²⁸⁶

Fontos kérdés volt a korszakban is a pályaválasztás. Concha életének e jelentős fordulópontjával kapcsolatosan három fontos momentumot is megőrzött Ereky emlékbeszéde.

²⁸⁰ *Katalog der I. Klasse des Schuljahres 1856/57. Gymnasium Pápa.* (Pápa) [1927] kézirat.

²⁸¹ Ereky 1935 1-2.

²⁸² Ereky 1935 2.

²⁸³ Ereky 1935 2-3. Pápai tanáraitól futólag említést tesz: Arczt 2004 111.

²⁸⁴ Ereky rögzíti, hogy a magyar viselet annyira általánossá lett, hogy Győrben az egyik kanonok vitézkötésekkel borított lila díszöltözetben jelent meg. Ereky 1935 3.

²⁸⁵ Ereky 1935 4.

²⁸⁶ Ereky 1935 4-5. Rómer és Fieba egymondatos említése: Arczt 2004 111.

Az édesapa, Concha János azt szeretete volna, hogy fia törvényt tanuljon és ügyvéd legyen. Akkor is előkerült a téma, amikor Rómer Flóris, Concha kedves tanára is a család körében időzött. A sokat tapasztalt gimnáziumi tanár a következő kifakadással juttatta kifejezésre ellenérzéseit: „Ha ilyen tervei vannak a számtartó úrnak, akkor koldustarisznyát is csináltathat a fiának.” (Elképzelhető, hogy túltelített volt a jogi pálya.)

Az ifjú Concha másoknál is tájékozódott. Kisfaludy Zsigmond jogász, volt diplomata, mint az Amadé grófok szokásos nyári vendége beszélt a fiatal Győzőnek a német jogtudós Zachariä *Vierzig Bücher vom Staate* című államtani könyvéről. A lelkes elbeszélés mélyítette a jogi pálya iránti bimbózó vonzalmát, illetve azt is megtudta, hogy a „negyven könyv” kifejezés nem negyven kötetet, hanem „csak” negyven fejezetet takar.

Még egy momentum volt, amely őt a jogi pálya felé vitte. A nála alig hat évvel idősebb Véghelyi Dénes az Amadé család levéltárát rendezte, és lelkesen beszélt az *archivum* gazdag anyagáról, melyről később Hajnik Imre jogtörténész állapította meg, hogy felülmúlja a magyar magánjog történetére vonatkozó anyag számbelisége szempontjából az Országos Levéltárat, a Batthyány Levéltárat, az Esterházy hercegi Levéltárat, és minden egyéb levéltárat.

Kisfaludy és Véghelyi hatásának is szerepe volt abban, hogy Concha végül is a jogi pálya mellett döntött.²⁸⁷

A későbbi professzor jogi tanulmányait a Pesti Magyar Királyi Tudományegyetemen (1864-1868) végezte.²⁸⁸ 1859-ben a Bach-rendszer megbukott. A nagyobb politikai szabadság egyben a jogi karok átpolitizálódását is jelentették. Az első küzdelmet a magyar tanítási nyelv visszaállítása adta. 1864-ben ez a túlpolitizált jurátusélet ugyan csak fél évtizedes múlta tekintett vissza, de a szembenállás erős volt. A jogászfjak egy része Deák Ferenc pártján állott (Concha is) míg mások Tisza Kálmán hívei voltak. Heves összeütközések során az ellenpárt tagjai szidalmazták Deákot, így párbajok egész sorozata támadt a kor úri becsületvédelme jegyében. Így Concha is lovagias úton, karddal a kezében védte politikai eszményképét. Egy hírlapi tiltakozó nyilatkozat formájában eljutott az ügy Kossuthhoz, aki a Deákistákat egy jövőendő ókonzervatív csoport magvának vélte.²⁸⁹

A kor katolikus ifjúsági mozgalmaiban is részt vett Concha Győző az egyetemen. Fájdalommal szemlélte, hogy 1848 óta a katolikus felsőpapság, és különösen az érseki rangú főpapság félig, vagy teljes számkivetésben, az érseki székkal járó funkciók ellátása nélkül,

²⁸⁷ Ereky 1935 5-6.

²⁸⁸ Ereky 1935 6., MIE II. 99., UMÉL I. 1011., MTA I. 202., Arczt 2004 111., Kápolnai 2008 464., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74. Csak említésszerűen: MÉL I. 289., Lövétei 1988 207.

²⁸⁹ Ereky 1935 6-7.

vagy csak részleges ellátásával tevékenykednek (kivéve az olyan Habsburgokhoz erősebb szálakkal kötődő főpapokat, mint Haas Mihály Szatmárban, akit az esztergomi érseki székről lemondattak, és Szatmárra visszavonult szentéletű Hám János utódjává tettek). Ekkoriban sok magyar (adott esetben katolikus) küzdött Garibaldi oldalán a Szentatya állama, az Apostoli Szentszék ellen, Olaszországtól remélve Magyarország szabadítását. A római katolikus vallás a magyar ifjúság egy része szemében nemzetellenes vallásként szerepelt. Concha és mások is ezt a gondolatot elviselhetetlennek találták, és összejöveteleket szerveztek, Montalembert szabad egyház-szabad állam témakörében írt könyveit olvasták. Azonban az egyetemi ifjúság ellenük fordult, felvilágosodás-elleneseknek és *ultramontán* nemzetelleneseknek bélyegezték őket, így a katolikus joghallgatói mozgalom pillanatok alatt összeomlott.²⁹⁰ Concha itt választotta a sajtó útjára lépést, és adta ki regényfordítását (jogszigorlóként), mely a hit és a szerelem összeütközését ábrázolta.²⁹¹ (Kicsit későbbben jelentkező erős publicisztikai vénájának valamelyest előképe a sajtó útján való gondolatterjesztés szerepének ilyen felülértékelése.)

Egyetemi tanárai közül kedvence a bölcész Horváth Cirill József, aki már a gimnáziumban is tanára volt (egyébként 30 évesen már az MTA levelező tagja). Világos, nyugodt, magyaros előadásáért, logikus okfejtésért szerették a hallgatók, és így Concha is. Ehhez képest csak másodsorban következtek a Magyar Királyi Tudományegyetem kiválóságai Concha kedvencei között-jegyzi meg nem kevés kritikai éllel Ereky. Pauler Tivadar több jogágit átfogó oktatói sokszínűsége és ékesszólása (büntetőjog, nemzetközi jog, valamint az elméleti tárgyak közül a jogbölcselet tanára volt); Konek Sándor (statisztikus, egyházjogász) élénksége és humoros elszólásai okán; Karvasy Ágoston pedig csak csupán előadóként és nem tudósként nyerte el Concha tetszését. Karvasyról Ereky feljegyezte, hogy egyszerűbb megjelenése és „kissé orrhangú győri tájszólása révén kirítt nagyon is tekintélyes megjelenésű és ékesen szóló kartársai közül.” Gyakorlati irányú tanítása azonban mind politikából (ez lesz Concha tantárgya is!), mind nemzetgazdaságtanból, mind váltójogból vonzották a hallgatókat. Jelentős volt még Kautz Gyula, aki ekkor alkotmányjogot tanított (csak később tanított közgazdaságtant, és írt e tárgykörben német kézikönyveket, mely számára a nemzetközi elismertséget meghozta). Kautz jelentősége Concha emlékezése és Ereky leírása szerint abban állott, hogy ő volt az egyetlen jogi kari professzor, aki hallgatói

²⁹⁰ Concha a katolikus mozgalmakban: Ereky 1935 7-9. Lövétei István „a katolikus diákcsoport hangadójaként” jellemezte Conchát. Lövétei-Szamel 1988 207. Én úgy fogalmaznék, hogy egyik hangadója volt, noha látható, hogy az ellenséges környezet miatt katolikus diákcsoportról is jóformán túlzás beszélni.

²⁹¹ Feuillet, Octave: *Szibill története*. Kisfaludy Társaság, Pest, 1868.¹ 1909.² 1910.³ 1928⁴. 368. Kisfaludy Társaság.

tudományos törekvéseit abban a korban felkarolta. Előadás után minden érdeklődőnek megadta a kért felvilágosítást, saját könyvtárából is adott kölcsön számukra könyveket, a lakására is meghívta őket, és azt pótolta, ami a korban csak álom volt: a szemináriumi rendszert. Concha nagyra becsülte még Wenzel Gusztávot is enciklopédikus tudásáért, és groteszk humoráért.²⁹²

Concha 1868 és 1869 között egy félévet a Bécsi Egyetemen is eltöltött,²⁹³ ahol Lorenz Stein²⁹⁴ előadásait hallgatta (aki politikai gazdaságtant adott elő, és ezen a bázison fejtette ki a közigazgatást is), és szorosabb tudományos kapcsolatban is állt a jeles professzorral.²⁹⁵ (Színnyei azt is tudni véli, hogy kifejezetten Stein hallgatása végett volt az egyetemen, tehát másokhoz nem vett fel előadást vagy szemináriumot.)²⁹⁶

Concha Győző 1869-ben szerzett jogtudományi doktori oklevelet Pesten.²⁹⁷

Horváth Boldizsár igazságügyi miniszter bírósági segédfogalmazónak nevezi ki a Pesti Ítéltáblához (1869-1870). Később, 1870-től fogalmazóként is tevékenykedett, szintén a Pesti Ítéltáblán.²⁹⁸ A táblán fogalmazóként összesen három és fél évet töltött.²⁹⁹ Ez idő alatt ügyvédi oklevelet szerzett, és magántanári képesítést nyert.³⁰⁰ 1870-ben négy havi szabadságot kapott, mert helyettes nevelő lett Andrássy Gyula gróf gyermekeinek betegeskedő tanára helyett. Ezt az időszakot a francia-német háború miatt az Andrássy család a királyi udvar közelében, Hetzendorfban³⁰¹ (vadász kastély Bécs/Meidling mellett) töltötte.

1872-től az újonnan alapított Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen az alkotmány- és közigazgatás-politika rendkívüli tanára.³⁰² A korábban említetteknek

²⁹² Ereky 1935 9-11., felsorolásszerű ismertetés: Arczt 2004 111.

²⁹³ Ereky 1935 11., MIE II. 99., Lövétei 1988 207., Arczt 2004 111., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74. Csak említésszerűen: MÉL I. 289., UMÉL I. 1011. Stein politikai gazdaságtani oktatótevékenységét kiemeli: Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

²⁹⁴ Stein, Lorenz von (1815-1880) német közigazgatás-tudós, közgazdász, szociológus, aki a dán uralom alatt lévő Schleswig-Holsteinben született Wasmer Jacob Lorentz néven. Filozófiát és jogot végzett Jénában illetve Koppenhágában. Berlinben doktorált jogból, de egy évig a Párizsi Egyetemen is folytatott tanulmányokat. 1855 és 1885 között a Bécsi Egyetemen tanított politikai gazdaságtant. A modern közigazgatás-tudomány megalapozójának tekintik hétkötetes (négy könyvben közölt) *Verwaltungslehre* (1865-1869) című műve nyomán.

²⁹⁵ Ereky 1935 11., MIE II. 99., Lövétei 1988 207., Arczt 2004 111., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

²⁹⁶ MIE II. 99.

²⁹⁷ MTAt I. 202., Arczt 2004 111., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

²⁹⁸ Legpontosabb adatokkal szolgál: MIE II. 99. Bővebb említést tesz: UMÉL 1011., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74. Jelzésszerűen utal a tényre: MÉL I. 289., Lövétei 1988 207., Arczt 2004 111.

²⁹⁹ MIE II. 99., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

³⁰⁰ MIE II. 99., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

³⁰¹ A részletekre: MIE II. 99., csak a tényt említi: UMÉL I. 1011.

³⁰² Ereky 1935 11-12., MIE II. 99., MÉL I. 289., Lövétei 1988 207., UMÉL I. 1011., Arczt 2004 111., Kápolnai 2008 464., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

megfelelően 1873-ban habilitált a Pesti Egyetemen politikából.³⁰³ 1874-től nyilvános rendes tanár Kolozsvárt 1892-ig.³⁰⁴ (Megpályázta a Budapesti Tudományegyetemen a tanszéket, de azt Szilágyi Dezső nyerte el.)³⁰⁵ 27 évesen az oktatói kar legfiatalabb tagja, aki elsőként nyeri el helyét az elsőre barátságtalan, és az új, kialakuló szellemi arisztokráciától pozícióit féltő kolozsvári elszegényedett kisebb-nagyobb nemesi családok körében.³⁰⁶

Sokan azt várták, hogy a sármos professzor majd Kolozsvárról nősül, de nem így történt. A daliás, elegáns modorú fiatal oktató egy korábbi joghallgatótársa, a később bárói rangra emelt Forster Gyula nővérét vette el 1875-ben. A hölgy édesapja, Forster János volt az utolsó magyar érseki nemes, aki e címét Scitovszky János esztergomi hercegprímás bíboros érsektől kapta. (Forster érseki jószágkormányzó volt, és érdemei jutalmául kapott egyháztelket.)³⁰⁷ Maga a feleség, Forster Emília nyolc évi boldog házasságban élt Concha Győzővel, és négy gyermekkel ajándékozta meg őt. 1883. január 12-én az odaadó feleség elhunyt. Concha soha nem nősült meg, (és asszonyt sem vitt a házhoz), négy kisgyermekét egyedül nevelte fel.³⁰⁸

1888-ban a Kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Karának képviselője volt a Bolognai Egyetem 800 éves jubileumán.³⁰⁹

1889-ben szintén a kolozsvári *universitas* képviselője Párizsban, a Nemzetközi Szegényügyi Kongresszuson.³¹⁰

Kolozsvári éve alatt az Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet választott tagja, az Erdélyrészi Nőiparegylet alelnöke, Kolozsvár Törvényhatósági Bizottságának tagja.³¹¹

Tehát 1872 és 1892 között Kolozsvárt oktatott ugyan, de korábbi terveit nem adta fel, hogy a fővárosba kerüljön. 1892-ben, 46 esztendősen kinevezést kapott az Alkotmány-és Közigazgatás-politikai Tanszékre Budapestre, így 1892 és 1928 között alkotmány-és közigazgatási jogot tanított.³¹² 1882-1883-ban és 1888-1889-ben a Kolozsvári Ferenc József

³⁰³ Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

³⁰⁴ Ereky 1935 12., MIE II. 99., MÉL I. 289., Lövétei 1988 207., UMÉL I. 1011., Arczt 2004 111., Kápolnai 2008 464., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

³⁰⁵ Arczt 2004 112.

³⁰⁶ Ereky 1935 12. Ereky ugyanitt megjegyzi, hogy még *Nagyságosok* címmel ironikus hangvételű színdarabot is írtak az egyetemi emberek ellen a kolozsvári *upper class* tagjai.

³⁰⁷ Érdekesség, hogy Concha atyja is a jószágkormányzóikhoz hasonló professziót űz, számtartó; Récsi édesapja pedig építészeti számtiszt.

³⁰⁸ A részletekre: Ereky 1935 12-13., egymondatos említés: Arczt 2004 112., Kápolnai 2008 464.

³⁰⁹ MIE II. 99.

³¹⁰ MIE II. 99.

³¹¹ MIE II. 99.

³¹² Ereky 1935 12., MÉL I. 289., MTAt I. 202., Lövétei 1988 207., UMÉL I. 1011., Arczt 2004 112., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Karának dékánja, 1901-1902-ben, valamint 1905 és 1916 között a Budapesti Egyetem Jog-és Államtudományi Karának dékánja volt.³¹³

1905-ben Fejérváry Géza kormánya felajánlotta Conchának a vallás-és közoktatási miniszteri (kultuszminiszteri) tárcát, melyet visszautasított.³¹⁴

1886. május 4-én, 40 évesen lett az MTA levelező tagja. 1900. május 4-én az MTA rendes tagja (54 éves ekkor), 1914. május 6-án igazgatósági tag, 1931. május 15-én tiszteleti tag. 1913. április 23 és 1919. október 22. között az MTA II. (Jogtudományi) Osztályának elnöke. 1922. május 11 és 1925. május 7. között az MTA másodelnöke (alelnöke).³¹⁵ Azaz az MTA elnöki címét kivéve, mindent elért, amit egy tudós a hazai akadémiai karrier során elérhet.

1916-tól a Szent István Akadémia tiszteleti tagja, 1916 és 1922 között a II. Osztály elnöke, 1922-től a Szent István Akadémia másodelnöke.³¹⁶

1869-ben a Budapesti Egyetem pályadíját mondhatta magáénak,³¹⁷ 1873-ban Schwartner-díjat kapott,³¹⁸ 1898-ban az MTA Nagyjutalmát nyerte el.³¹⁹ 1905-ben a Sztrókey jutalommal is kitüntették.³²⁰

1903-ban udvari tanácsos.³²¹ 1903 és 1918 között a Főrendiház tagja, 1927-től a Felsőház örökös tagja.³²²

1919 márciusa és júliusa között a tanácsköztársaság idején a bolsevikiek nyugalmazták, letartóztatták, majd házi őrizetben tartották. Ennek oka messzire nyúlik vissza, Ereky a dolgot az egyetemi életben betöltött szerepére, keresztény-nemzeti nézeteire, és a háborút realitásként kezelő (háborúpárti) álláspontjára vezeti vissza.³²³ Nemcsak hazája

³¹³ MTA I. 202. mindkét dékánságára, csak a pesti dékánságról: Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

³¹⁴ Ereky 1935 15.

³¹⁵ Csak a legpontosabb adatokat hozó forrást idézzük: MTA I. 202.

³¹⁶ MTA I. 202.

³¹⁷ Ereky 1935 11.

³¹⁸ MIE II. 99.

³¹⁹ MTA I. 202.

³²⁰ Kápolnai 2008 464.

³²¹ Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

³²² MTA I. 202., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 74.

³²³ Ereky szerint Zágrábban Concha bizalmas tanítványa, Tuka Béla (feltehetően 1929-es) perének előestéjén a zágrábi *Novosti* című szabadkőműves lap a budapesti feudális-keresztény irányzat vezéréként jellemezte Conchát. (Tuka Béla Vojtech Tuka néven a fasiszta szlovák bábárium miniszterelnökeként igen dicstelen szerepet vitt a zsidókérdésben. (Concha aligha ilyen tanítványt akart kinevelni.) Állítólag szlovák származása ellenére magyar és katolikus neveltetést kapott, 1922-ig nem beszélt szlovákul, sokáig magyar kémnek vélték, miután a trianoni békediktátum után a Felvidéken maradt. Magyarországon politikatudománnyal, közjoggal és jogelmélettel foglalkozott, Szlovákiában jogfilozófiát tanított és a Pozsonyi Egyetem rektora lett. 1946-ban kivégezték.) A zágrábi *afférra* lásd: Ereky 1935 16. Tukára: Schweitzer 2002 116 skk. Concha a zsidókérdésben a *modus vivendi* álláspontján volt, és bírálóan lépett fel a Nyugat irodalmi körével szemben. Lásd: Schweitzer 2002 123. Concha bírálóan lépett fel a Nyugat irodalmi körével szemben, ami miatt Ignotus nyílt levelet is

feldarabolását, hanem az általa hirdetett ezeréves történeti alkotmány és jogrend ideiglenes megsemmisítési kísérletét is meg kellett érnie 1919. március 21-én, mikor is a tanácsköztársasági kommunista uralom ideje alatt a Markó utcai börtönbe zárták a 73 esztendőös közjogászt. Később detektívek felügyelete alatt lakásába internálták. Engedélyezett napi sétáit is detektív felügyelete mellett tehetett csak meg. Sokan régi ismerősei közül rideg és részvétlen közönnyel fordultak el a rabtól. De voltak ismeretlenek (például Jászai Mari színművész, akit kísérője figyelmeztetett a detektív felügyelete alatt sétáját végző öreg professzorra), akik meleg kézszorítással és szép szavakkal fejezték ki együttérzésüket. (Erekly ismertette az esetet Concha Jászaihoz írt levélfogalmazványa alapján, melyet a börtönben az aranyórájáért adott letétjegy hátlapjára jegyzetelt le.)³²⁴

1927-ben a Kolozsvárról Szegedre menekített Szegedi Ferenc József Tudományegyetem tiszteletbeli doktora lett.³²⁵ 1927-ben az Országos Legfőbb Fegyelmi Bíróság tagja volt.³²⁶ 1928-ban, 56 évnyi egyetemi tanárkodás után (könnyen lehet, hogy a jelenkor néhány *emeritus* professzorát kivéve a magyar tudománytörténetben ezzel rekordot állított fel).³²⁷

Gróf Tisza István politikai eszméit vallotta magáénak. A konzervativizmus elkötelezett támogatója, mélyen hívő katolikus, akiben a későbbi baloldali rezsimek a Ferenc József-i kor és a Horthy-rendszer egyik fő támaszát és ideológusát látták.

Tekintélyét növelte, hogy közel fél évszázadon át volt akadémikus, és hatvan év tudományos mozgalmainak volt részese. A konzervatív organikus államelmélet igényes képviselője, akinek munkássága ugyan már életében vitát váltott ki, de szakmai-tudományos színvonala magas. Az alkotmányjogi és a közigazgatási jogi gondolkodás jelentős alakja és befolyásolója a marxista kritikák ellenére is. Ugyanakkor egy tágabb kontextusban szükségessé válik majd az életmű mérlegre tétele, mivel szóbeli beszélgetések során egyes elméleti közigazgatási jogászok ma is 'légből kapottnak' minősítik Concha akadémikus némely nézeteit.

intézett hozzá. Concha hozzászólását a zsidókérdéshez lásd: Concha Győző: *Hozzászólás*. In: *A zsidókérdés Magyarországon*. Budapest, 1917. 76-85. Társadalomtudományi Társaság. A Huszadik Század könyvtára 64.

³²⁴ Erekly 1935 17.

³²⁵ MTAt I. 202. , Kápolnai 2008 465.

³²⁶ Az Országos Legfőbb Fegyelmi Bíróság szerepére lásd: Koi Gyula: A közérdek, mint érték a közigazgatásban. In: Smuk Péter (ed.): *Az állam és jog alapvető értékei I.* Széchenyi István Egyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola Konferenciája. Győr, 2010. 188-201. Széchenyi Egyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola, lásd különösen a 192. lapon írtakat.

³²⁷ A tényre felhívja a figyelmet: Kápolnai 2008 465. A ma tevékenykedő *emeritált* jogászprofesszorok közül Nagy Tibor 1948 óta, Weiss Emília 1950 óta, Király Tibor 1951 tanít az ELTE ÁJK-n.

III. Tudományos pályája

Concha tudományos pályáját *A municipális rendszer jelen állása Európában* című, 1869-ben megjelent összehasonlító közigazgatási dolgozatának köszönhetette, emiatt lehetett tudományegyetemi segédtanár. Innen datálható a publicisztikával vegyes tudományos pályája, mely mintegy 120 publikált anyagban testesült meg. Ebből ő maga húszra tette aktuális kérdésekkel foglalkozó publicisztika írásainak számát. *Publicistának* Concha meghatározása szerint eredetileg a *civilistákkal* szembeállított közjogi és nemzetközi (köz)jogi írókat nevezték, akik az államra vonatkozó kérdéseket vizsgálták.³²⁸ (Véleményem szerint ez a '(köz)jogi író' jelentés ma is benne foglaltatik az angol *publicist* szóban, noha a jelentés kiterjedt azóta mindenfajta közírókra.) Lövétei említi, hogy az emlékbeszédek, könyvbírálatok³²⁹ levonása után mintegy 70 műve marad fenn.³³⁰

Említendő tény, hogy bár a nyelvtudásokról a kor közigazgatási szakemberei felől gyakran csak impressziókra vagyunk hagyatkozva,³³¹ de Concha kiválóan ismerte a francia nyelvet³³² és a németet, (fordított franciából, előadott Párizsban, Bécsben pedig német nyelvű képzésben részesült, e két idegen nyelven egy-egy cikke is megjelent), továbbá tudott angolul (az *Újkori alkotmányok* című kötetben számos angol nyelvű forrást dolgozott fel), és bírta az olasz nyelvet,³³³ (a *Közigazgatástanban* számos olasz utalás van, részben az olasz közelség miatt, illetve a professzor családi kötelékei okán is) de idegen nyelvű publikációinak száma, - mint mondtuk - mindössze kettő.³³⁴ (Ez nem meglepő a kor társadalomtudományában, a jog művelése ugyanis nálunk és gyakorlatilag másutt is nemzeti nyelven zajlott. A közigazgatási

³²⁸ Ereky 1935 18.

³²⁹ Ezek száma közel 40.

³³⁰ Lövétei 1988 208.

³³¹ A fennmaradt külföldi tudósokkal való levelezés áttekintése adhatna erre nézve megalapozottabb támpontot.

³³² Francia fordításai kezdő egyetemista korából: *A kislány vánkosa*. [Marceline] Desbordes - Valmore után. h.n., 1862. k.n. Petrik Géza: *Magyar könyvészet 1712-1920. Petrik Géza retrospektív bibliográfiája és a pótlások*. Budapest, 2003. Arcanum című CD kiadvány nem ismeri, valamint az általunk ismert világhálós hazai könyvadatbázisok sem hozzák. Feltehetőleg költeményfordítás, mivel a francia költőnő zömmel romantikus verseket írt. További, említett regényfordítása franciából: Feuillet 1868 368.

³³³ A győri főgimnáziumban Fieba Lajos plébánostól tanult olaszul. Erre az adatra: Ereky i.m., 4. p.

³³⁴ Concha két idegen nyelven készült műve az általa magyarul is vizsgált dzsentrikérdéssel foglalkozó tematika francia és német megjelenítése. Victor Concha: *La gentry, sa genèse et son rôle en Hongrie. Par Victor Concha*. (Athenaeum, Budapest, 1913. 73. (Különlenyomat a Revue de Hongrie 1913. 1-5. számokból). Ezt a művét életrajzi bibliográfiái és az elektronikus adatbázisok nem ismerik, példányt az OSZK és az Egyetemi Könyvtár őriz belőle csupán. A másik mű, amelyet Ereky és az ő nyomán Arczt igen hiányos leírással ad meg (még a német cím sem szerepel): Viktor Concha: *Die Gentry in Ungarn. Ungarische Rundschau für Historische und Soziale Wissenschaften* Vol. I. (1912) No. 1. 525-550; 821-841. A folyóirat világhálós elérhetősége az alábbi: <http://www.archive.org/stream/ungarischerundsc01mnuoft#page/n5/mode/2up>. (Nem tudom megállani, hogy meg nem jegyezzem, hogy az amúgy Lipcsében és Münchenben, de magyar tudósok közreműködésével kiadott folyóirat lapolvasó berendezéssel világhálón megjelenített példánya a pecséték tanúsága szerint 1972 óta a Torontói Egyetem könyvtáráé, előtte pedig a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem példánya volt, azaz feltehetően román vagy magyar kezek juttatták külföldre a példányt.

jogi írók közül a harmincas évekig rendszeresen talán csak Wlassics Gyula³³⁵ jelentett meg francia, német, néha angol politikatudományi és vegyes jogi cikkeiből különlenyomatokat. A csúcst ebben is Magyary jelenti gyakorlatilag máig húzóóán, akinek angol, francia, és német önálló, illetve a német esetében részleteiben (részszerzőként) tőle (is) származó és általa főszerkesztett monográfiája jelent meg neves kiadóknál. Ez a harmincas-negyvenes években kivételes dolog volt a magyar, de a Nyugat-Európán kívüli társadalomtudományban is. Ugyanakkor az angolszász közigazgatási jogművelésben ma sem jellemző a nem angol nyelvű munkák hivatkozása, vagy a nem angolul való publikálás.)

Kevesek által ismert érdekességek, hogy Conchának tulajdonítják, hogy Eötvös József állambölcseleti munkásságát túlzóan állította nemzetközi mércével mérhetőnek,³³⁶ valamint az is, hogy neki tulajdonítják-eltúzott módon- a Szentkorona-tan piedesztálra állítását.³³⁷ Mindenesetre tény, hogy a Ferenc József-i kor, és a Horthy-rendszer első két évtizede egyik legnagyobb hatású társadalomtudósát tisztelhetjük benne, akiben az ötvenes években (és később) leküzdendő (politikai) ellenfelet láttak.

Concha stílusának alakulásában szerepet játszhatott, hogy hatással volt rá Hegel, akire Lorenz von Stein módszertanát építette. Concha professzor közel 120 publikációt jelentett meg,³³⁸ itt csupán monográfiáit soroljuk fel (kivételt csak a két székfoglaló értekezés esetében teszünk).³³⁹ Szükséges figyelemmel lenni arra, hogy gyakorlatilag maga Magyary Zoltán is

³³⁵ A *Közigazgatástan* általunk használt *exempluma* Wlassics Gyula példánya volt.

³³⁶ „Recepciótörténeti vizsgálódása során Gángó Gábor világossá teszi, hogy Eötvös politikai gondolkodásának hatását eltúlozza a szakirodalom: Eötvösnek mint nemzetközileg elismert politikafilozófusnak a képét Concha Győző formálta ki (Gángó eszmétörténészként hivatkozik rá), megkísérelvén a magyar elit kiegyezés utáni politikai felsőbbbségét A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra szerzőjének vélelmezett tekintélyével alátámasztani.” Minderre lásd: Gángó Gábor: *Eötvös József uralkodó eszméi: kontextus és kritika*. Argumentum-Bibó István Szellemi Műhely, [Budapest], 2006. 350. Argumentum-Bibó István Szellemi Műhely, az idézet a fülszövegből való). egyébiránt Eötvös 22 évesen lett akadémikus, egy esztendővel korábban, mint a 23 éves Szalay László jogász és történész.

³³⁷ „Hajnik tanítását, a Szent Korona egységének tanát Concha Győző juttatta diadalra a magyar közjogi irodalomban.” Erre lásd: Eckhart Ferenc: *A Szentkorona-eszme története*. Máriabesnyő-Gödöllő, 2003. 194. Attraktor.

³³⁸ Valamelyest hiányos, és könyvészetileg éppen csak beazonosításra alkalmas publikációs listája 117 tétellel:

Erekly 1935 70-74.; ennek utánközlése: Arczt 2004 246-250.

³³⁹ Időrendi sorrendben: Concha Győző: *A közigazgatási bíraskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában*. Budapest, 1877. 123. Athenaeum; Concha Győző: *Újkori alkotmányok I.-II.* Budapest, 1884-1888. XII., 314.; 510. (1) MTA Kiadvállalata; Concha Győző: *Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában*. [Székfoglaló értekezés MTA I. tagság elnyerése alkalmából, elhangzott: 1887. november 7-én]. Budapest, 1888. 32. MTA. Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. köt. 8., újraközölve: Concha Győző: *A konzervatív és a liberális elv: válogatott tanulmányok* (Sajtó alá rendezte: Szegő Yvette). Máriabesnyő-Gödöllő, 2005. 57-80. Attraktor; Concha Győző: *A[z ezerhét száz]kilencvenes évek reformeszméi és következményeik. Irodalomtörténeti vázlat*. Budapest, 1885.¹, 1898.² 243. Franklin. Olcsó Könyvtár 195. Új (harmadik) kiadása: Concha Győző: *A[z ezerhét száz] kilencvenes évek reformeszméi és előzményeik: irodalomtörténeti vázlat*. Máriabesnyő-Gödöllő, 2005³. 182. Attraktor; Concha Győző: *Politikai jegyzetek. dr. Concha Győző kolozsvári m. k. tud. egyetemi ny. r. tanár úr előadásai után jegyezve. Kiadták a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete által 1891. október hó 27-én és november hó 25-én tartott rendkívüli közgyűlések megbízásából Nyerges Zsigmond e.i. elnök és Harmath Jenő e.i. könyvtárnok, mint a*

Concha Győző utódának tekintette magát. (Zsoldos és Récsi ekkorra el volt feledve, abszolút méltatlan módon.)

El lehet mondani Conchával kapcsolatosan, hogy a közigazgatás művelése gyakorlatilag a *Policeywissenschaft* kései továbbéléseként értékelhető, nálunk a politika nevű tantárgy keretei között művelt közigazgatástan állott tudományművelésének középpontjában („állambölcseletinek” minősített, szintén a politika keretei között művelt alkotmánytanával (államtanával) jelen műben nem foglalkozunk). Ez a közigazgatástan azonban nem a semmiből jön. Előképe ott van már Sonnenfels munkásságában, akinek nyomán a *Cameral und Policeywissenschaft* részét képező *politia/Policey* vezérmotívum helyett az *inneren Staatsverwaltung* nyomul előtérbe, megelőlegezve Steint. Concha pályája elején még lehetséges volt egységes közigazgatásról beszélni, és ő maga is tudott hazai elődei: Karvasy vagy Kautz (kisebb mértékben Kerkapoly és Szilágyi) munkáira támaszkodni. Azonban Stein munkássága sem lett fősodor Németországban. Ennek fő oka az volt, hogy a közigazgatás differenciálódott, és a tudomány is mindinkább szaktudományok szövédékekévé lett, a szakértők, a specialisták játéktere növekedett meg. A közigazgatástan a közigazgatásra vonatkozó összes tudományok enciklopédiája akart volna lenni, ezt lassan felváltotta az az általános közigazgatási jogba vagy az összehasonlító közigazgatási jogba (Ludwig Spiegel) való betagozódás, azaz túltengett a jogi szempont. Azaz Concha jövődölése beteljesedett: a szakigazgatás szakkérdéseit (ha nem is kizárólagosan, de egyre inkább) mérnökök,

választmány által kiküldött bizottság tagjai. I. rész *Alkotmánytan.* II. rész *Közigazgatástan.* Kolozsvár, 1891¹264.; 141. A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete-Közművelődés Irodalmi és Műnyomdai Rt. Helytelen bibliográfiai adatokkal idézi: Arczt 2004 192. 144. lábjegyzet; valamint Horváth Ignác: A magyar irodalom 1891-ben. *Magyar Könyvszemle* XVI. évf. (1891) 3—4. sz. 66. (Arczt és Horváth leírását is pontosítani kellett, mivel előbbi nem ad meg terjedelmet, utóbbi pedig Nyerges szerzőnévnél adja meg a művet, bár ők nem szerzők, a szerző Concha, és a címléírás mindkét esetben pontatlan, illetve Horváth tévesen csak 141 oldalnyi terjedelmet ad meg. Egyik mű sem utal rá, hogy a Közigazgatástan része a monográfiának. E korai kiadás fellelése nagy segítséget ad Concha külföldi közigazgatások vonatkozásában felvázolható recepciótörténeti portréja elkészítésének kísérletéhez. Az általunk ismert másodlagos (szekunder) szakirodalom sehol nem tér ki arra, hogy maga a Közigazgatástan három kiadásban létezik.) Az OSZK-nál történt érdeklődésem nyomán derült ki, hogy hivatalosan ők, mint a nemzet könyvtára, továbbá a Debreceni Egyetem őriz példányt a kötetből. De valószínűleg e kettő közül csak az OSZK *exempluma* lelhető fel 680.373. számú jelzeten, (gerince sérült) és valóban tartalmazza a Közigazgatást is. Concha Győző: *Politikai jegyzetek Nagys. dr. Concha Győző egyetemi ny. r. tanár úr előadásai nyomán.* Jegyezte Semsey Kálmán joghallgató I. rész *Alkotmánytan és társadalomtan.* Független: *Társadalomtan.* II. rész *Közigazgatástan.* Budapest, 1893². VIII, 374.; 65.;163. Politzer. Arczt 2004 192. 144. lábjegyzet tévesen közli, hogy az 1893-as kiadás alkotmánytani része 574 lap terjedelmű volna. Concha Győző: *Politika I. köt. Alkotmánytan. II. köt. (első fele) Közigazgatástan.* Budapest, [I. köt.] 1895³., 1907⁴. XII, 619.; [II. köt.] 1905³. VII, 447. Grill; Concha Győző: *A rendőrség természete és állása a szabad államban. Székfoglaló értekezés* [MTA r. tagság elnyerése alkalmából]. *Elhangzott az MTA II. Osztálya 1901. április 15-i ülésén.* Budapest, 1901. 48. MTA; Concha Győző: *Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katolikusok autonómiájának kezdetéhez.* (Szent István Társulat, Budapest, 1918.¹, 1922.² II., 333. (3); Concha Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálatai.* Budapest, 1928-1935. 293.; 317. MTA; részben újraközölve: Concha Győző: *A konzervatív és a liberális elv: válogatott tanulmányok.* (Sajtó alá rendezte: Szegő Yvette). Máriabesnyő-Gödöllő, 2005. 182. Attraktor.

közigazdászok, orvosok szakmonográfiái kezdték el tárgyalni.³⁴⁰ Azaz lehet Concha közigazgatástanát (legalábbis részben) szociológiai,³⁴¹ vagy filozófiai igazgatástani (közigazgatásfilozófiai)³⁴² nézőpontúnak mondani, de a probléma részben összetettebb, részben nem nevezhető Concha tudományművelése csupán steiniánusnak. Ugyan sokan rögzítik, hogy élete végén egyedül maradt, azonban azt is látnunk kell, hogy egy időben számos tanítványa volt az Akadémián (ezek formális tanítványok voltak többségében), és az általa művelt Politika tantárgyat halála után majdnem másfél évtizedig oktatta Szandtner Pál Budapesten és szepesváraljai Haendel Vilmos Debrecenben. A közigazgatástan napja ekkorra már leáldozott.

IV. Politika/Közigazgatástan című munkájának jelentősége

Concha fő közigazgatási műve a *Politika II. kötet első fele: a Közigazgatástan* címet viseli. Amint már korábban jeleztük, a honi másodlagos közigazgatás-tudományi irodalom nem vett tudomást a munka három, helyenként eltérő szövegű kiadásáról. Jelen részben a releváns szöveghelyeket vizsgáljuk meg. A helyesírást korunknak megfelelően aktualizáltuk.

Ha valaminő végső elméleti kimenetelt akarunk láttatni, akkor mindig az 1905-ös utolsó kiadás szövegére fogunk utalni. Ha egy Concha által idézett külföldi műre hivatkozunk, mindig az általa használt kiadást tüntetjük fel. (Függetlenül attól, hogy a szövegfilológusok a különösen jelentős művek esetében melyiket tartják az úgynevezett „legjobb kiadásnak”.) Megjegyezzük, hogy jelen tanulmány terjedelmi keretek szabta határok miatt nem foglalkozhat valamennyi felmerülő kérdéssel. Előzetesen szükséges megjegyezni, hogy az 1872 és 1943 között élt Hegedüs Lóránt közigazdász akadémikus, az egyik Concha-nekrológ szerzője az alábbiakban jellemzi a Politika című mű, illetve Concha tudományos irányultságát. E szerint a meggyökeresedett felfogás Conchát Hegel és Stein követőjeként jellemzi. Azonban Hegedüs szerint rá nagyban hatott a francia irány. (Ez alátámasztható a Charles de Montalembert-ről³⁴³ írt kötetével, illetve több francia tárgyú írásával. Hegedüs

³⁴⁰ Ludwig Spiegel nézetére és Concha jóvondolására: Ereky 1935 58.

³⁴¹ Lásd Concha szociológiára vonatkozó nézeteire: Concha 1905 266., 302. Az e megnyilatkozásait szociológiaellenességként jellemzi: Szabó 1955 305 skk., Szamel 1977 65-66.

³⁴² Ezen a nézeten van: Jakab 2010 33 skk.

³⁴³ Montalembert, Charles Forbes René (1810-1870) francia gróf, történész, politikus, és újságíró. A liberális katolicizmus neves teoretikusa. 1851-ben a Francia Akadémia (*Académie française*) tagja, 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja. Számos művében a katolicizmus történetével foglalkozott leginkább, köztük több alkalommal írt kisebb munkákat Árpádházi Szent Erzsébetéről is.

akadémikus úgy látja, hogy egy belső szerkezetében francia gondolatépítés vett magára németes megjelenési formát, ebből adódik szerinte nehéz érthetősége.)³⁴⁴

Alapvetően első látásra ezzel a gondolattal, amelyet frappánsan úgy fogalmazhatnók meg, hogy francia elmélet német-osztrák ruhában, egyetértek. (Hegedüs rámutat a latin (azaz itt: olasz-spanyol) gondolatstílusra a franciával szembeállítva), amely Concha spanyol-olasz őseire is utalván, e mediterrán világot jeleníti meg. Azonban a Hegedüs Lóránt-i magyarázat nem kalkulál Concha erős fogékonyságára az angol (olykor USA-beli) intézmények, társadalmi jelenségek iránt.

A következőkben azt kívánjuk megvizsgálni, hogy milyen kérdések során utalt Concha az egyes külföldi közigazgatási megoldásokra³⁴⁵ (külön is tekintettel lévén azokra az esetekre is, amikor egy-egy ilyen jellegű szöveg a *Közigazgatástan* című munka csupán egyik kiadásában fordul elő).

A reálrendszer (ném. *Realsystem*) és a provinciálrendszer (ném. *Provinzialsystem*) szempontjából a következő, tárgyunkhoz tartozó tudományelméleti érdekesség ismerhető meg, csakis az első kiadás szövegéből:

„A két felosztási alap, a feladat-és történelmi fejlemény szerinti tagosulás (mai szóval tagozódás, felosztás-K.Gy.), vagyis a reál-és provinciálrendszer szembe szokott állíttatni a közigazgatási tanokban egymással, és célszerűségi szempontból vizsgálják az egyik előnye a másiké felett. (E főszöveghez kapcsolódó csillaggal ellátott lábjegyzet szövege: „*E controversia* a német tudomány szülötte, a reálrendszerből kiinduló francia elmélet nem ismeri, hozzánk kellő alap nélkül *implantáltatott* volt; az olaszok helyesen a területi tagosulásnál tárgyalják a *provincialismus* kérdését.”³⁴⁶

Ezzel a félmondatral, melyet a két későbbi kiadásban nem találunk, egy fontos elmélettörténeti kérdést világít meg. A tét nem kicsi, maga a közigazgatás rendszere.

A reálrendszer (a latin *res*, azaz dolog a szó eredete) tehát azt jelenti, hogy az egyes feladatokhoz külön szerveket, és anyagi eszközöket rendelnek, továbbá funkciók, és segédszervek is szükségesek a működéshez. A reálrendszer tehát a szakfeladatokat, a szakszerűséget testesíti meg. A reálrendszer tipikus szakigazgatási példajaként a honvédelmi igazgatást hozza fel, mert a honvédelmi feladat megvalósítására minden eszközzel rendelkezik: katonai nevelőintézet, a katonai szolgálat során megrokkantak befogadására

³⁴⁴ Hegedüs 1935 79.

³⁴⁵ A külföldi közigazgatás-tudomány hazai közigazgatás-tudományra vonatkozó hatásainak metodológiai modelljére lásd: Koi Gyula: Közigazgatás-tudomány és metodológia. *Magyar Közigazgatás* II. évf. (2012) 2. sz. 2-12. Koi Gyula: Francia és német hatások Concha Győző közigazgatás-tudományi munkásságában. (Vázlat). *Jogtörténeti Szemle* XIII. évf. (2011) 4. sz. 40-46.

³⁴⁶ Concha 1891 6.

szolgáló házig, és a katonák árvaít összegyűjtő házig, és mindenfajta személyi és tárgyi feltétel rendelkezésére áll (legfeljebb az újoncozás és a nyilvántartás során szorulhat rá a honvédelmi igazgatás más igazgatási ágak segítségére³⁴⁷)³⁴⁸. A reálrendszer gyakorlatilag a feladatok mentén szervezett közigazgatást jelenti.³⁴⁹

A provinciálrendszer eredete a latin *provincia* szóból származik. Míg a reálrendszer gondolatát a szerző szerint csupán új állam létrejöttkor, vagy egy régi állam közigazgatásának gyökeres átalakítása során lehet következetesen alkalmazni, addig a provinciálrendszer tekinthető az adott korban gyakoribbnak. A provinciálrendszer olyasféle államberendezkedés, amelyben az állam területének egyes részein a közigazgatás szervezetrendszere különböző, és egyazon feladatra a különféle területeken más-más szabályok vonatkoznak. Tehát egyes országrészekben a közigazgatás önkormányzati, másutt hivatalnoki-bürokratikus (mai szóval: központi közigazgatási) szervekre van bízva. Lehetséges, hogy a szegényügyeket az egyik országrészben a közigazgatás intézi, egy másik országrészben pedig a magánjótékonyosságra van bízva. Az is lehet, hogy egy adott országban a közigazgatás szervezete egyforma, de a szabályok azonban mások (erre Erdély és a Határőrvidék példáját hozza.)³⁵⁰

Concha több külföldi közigazgatási rendszer közigazgatási íróinak nézeteit vizsgálja, itt csupán a német és a francia példákkal foglalkozunk. A német szerzők³⁵¹ közül elsőként Malchusszal³⁵² foglalkozik, akinek művét a kor szokásainak megfelelően rövidített címléírással idézi.

A német közigazgatási irodalom Malchus művének megjelenése óta arra helyezte a hangsúlyt, hogy egyformák-e a közigazgatási hatóságok, és egyformák-e a rájuk vonatkozó

³⁴⁷ A közigazgatás és az egyes szakigazgatások felosztásának újabb problémáira lásd: Koi Gyula: *Rendészeti igazgatás. Tansegédlet*. Budapest, 2011. 40. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Alapozó Intézet, Honvédelmi igazgatási Tanszék; a témára különösen lásd: 1-12. Érdekesség, hogy a honvédelmi (hadügyi) igazgatás bemutatására Stein, Gneist és hazánkban Récsi is nagy súlyt helyezett. Ugyanis a korban a mainál jóval szélesebb belső igazgatás, a belügyi igazgatás bemutatása mellett a a hadügyi igazgatás, a külügyi igazgatás, és a pénzügyi igazgatás bemutatására is sort kerítettek a nagyobb (tudományos igényű írott) kézikönyvek.

³⁴⁸ Concha 1893 5-10.; Concha 1905 24-26.

³⁴⁹ „Realsystem: diejenige Regierungsweise, bei der die zu einem Staate vereinigten Länder und deren Bewohner in gleichförmiger Weise behandelt werden, im Gegensatz zum sogenannte Personalitätsprinzip (Personalitätssystem), das mehr die Stammesverschiedenheiten und die persönlichen Eigentümlichkeiten der Bewohner berücksichtigt. Unter Realsystem der Behördenverfassung versteht man im Gegensatz zu Provinzialsystem (s. Provinz) die Verteilung der Geschäfte nach deren sachlicher Gliederung unter oberste Behörden für das ganze Land.” *Meyers Großes Konversations-Lexikon* XVI. Leipzig-Wien, 1908.⁶ 651. Bibliographisches Institut.

³⁵⁰ Concha 1905. 26.

³⁵¹ Concha 1905. 29.

³⁵² Malchus, Carl August: *Politik der inneren Staatsverwaltung oder Darstellung des Organismus der Behörden für dieselbe, mit Andeutungen von Formen für die Behandlung und für die Einkleidung der Geschäfte, vorzüglich jener in dem Gebiete der inner Staatsverwaltung*. Heidelberg, 1823. J. C. B. Mohr.

szabályok az államban. Robert von Mohl műve³⁵³ fontos, olyan, amely a két rendszert, mint történetit (provinciálrendszer) és logikait (reálrendszer) állítja szembe.

Azonban Concha szerint a logikai rendszert, azaz gyakorlatilag az egységes állami közigazgatás és a szakigazgatások kialakítása felé mutató reálrendszert Mohl nem vizsgálja kellő mélységben. Lorenz von Stein³⁵⁴ *Közigazgatástan* című művét bírálja Concha, mert szerinte hibás az a nézet, mely szerint a provinciálrendszer ellentétben áll a miniszteri felelősséggel, míg a reálrendszer a miniszteri felelősség belső alapját nyújtaná.

A steini szöveg mélyebb kontextus-ismerete nélkül a vita nem eldönthető.³⁵⁵ Concha helyesen mutat rá arra a tényre, hogy az alkotmányos kormányzás életbelépése nem szüntette meg sem Ausztriában, sem Poroszországban a provinciálrendszert. Poroszországban az adminisztráció 1872-es rendezése után is fennmaradt a régi, és a többi tartományok között a különbözőség közigazgatási tekintetben. A reálrendszerrel kapcsolatos rosszallás gyökereit Concha Franciaország³⁵⁶ példájával világítja meg. A 19. század elején a legtöbb európai államban hosszas történelmi fejlődés szülte közigazgatási rendszerek álltak fenn, amelyeket rendi és területi kiváltságok tarkítottak. A francia alkotmányozó gyűlés nemcsak a rendi különbségeket, hanem -Concha által kárhoztatottan- a nemzetiségek különbségeit is eltörölte, és ezzel együtt Bretagne, Gascogne, és Picardie lakóinak kiváltságait is.³⁵⁷

³⁵³ Mohl, Robert von: *Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates* II. Tübingen, 1866.³ 569. H. Laupp.

³⁵⁴ Az idézett mű: Stein, Lorenz von: *Die Verwaltungslehre* I-VII. Von dr. Lorenz Stein. 1865-1869.² XVIII., 440.; XVI., 352.; X., 131.; XIV., 198.; X., 299.; X., 149.; VIII., 347.

URL: <http://archive.org/search.php?query=Verwaltungslehre> A hét kötet négy könyvben került kiadásra. (Néhol nyolc kötetet szoktak említeni.) Egy érdekes különlenyomat magyar nevű szerző tollából a közigazgatás-tudomány létrejöttéről a szovjet szakirodalom tükrében: Majoros Ferenc: *Die Etablierung der Verwaltungslehre in der sowjetischen Fachliteratur*. Köln, 1970. 71. Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und Internationale Studien. A párhuzam azért indokolt, mert -némi túlzással- Steint tartják a kontinentális közigazgatás-tudomány megalapítójának, bár azért az 1770-es évektől volt valaminő szakirodalma a kérdéskörnek, még ha *Policeywissenschaft* és (embrionális állapotú) *droit administratif* néven is.

³⁵⁵ Stein műve és Concha szerepe kérdéséhez: „A 'Közigazgatástan' nem elsősorban tárgyát tekintve, hanem szemléletmódja, tudományos megközelítése, módszere miatt foglal el különleges helyet a magyar közigazgatás-tudomány történetében. Concha e munkájában a nagy mester, Lorenz von Stein közigazgatás-tani elméletét kísérelte meg átültetni a magyar közjogi tudományos gondolkodásba. E megközelítés-szemben az addig uralkodó jogi szempontú vizsgálódással-a közigazgatást-ma úgy mondanánk-komplex jelenségként fogta fel.” A német eredetiben: „Die 'Verwaltungslehre' nimmt in der Geschichte der Ungarischen Verwaltungswissenschaft in erster Linie nicht angesichts ihres Gegenstands, sondern eher wegen ihrer Anschauungsweise, ihrer wissenschaftlichen Annäherung und Methode einen besonderen Platz ein. Concha versuchte in diesem Werk, die Verwaltungstheorie seines grossen Meisters Lorenz von Stein in das ungarische wissenschaftliche Denken über das öffentliche Recht umzusetzen. Diese Annäherung fasst die Verwaltung-im Gegensatz zu der bis dahin vorherrschenden rechtszentrischen Betrachtung-als eine komplexe Erscheinung auf -so würden wir es heute sagen.” Fazekas 2001 239.

³⁵⁶ Concha 1905 30-32.

³⁵⁷ Erről bővebben: Hesse, Alexandre: *L'administration provinciale et communale en France et en Europe 1785-1870*. Genève, 1976. 800. Slatkine-Megariotis Reprints.

Franciaország területe ezzel *département*-okra osztott, melyek egyenlő jogokkal és egyenlő kötelezettségekkel rendelkeztek.³⁵⁸ Az új közigazgatás tehát a feladatok, a hatóságok, és a hatóságok területi elosztása tekintetében a népesség szükségleteit vette figyelembe, azonban az egyenlőség elvének merev alkalmazása mellett. Különös figyelmet fordítottak tehát a hivatalnokok területileg egyenlő sűrűségű eloszlására.³⁵⁹ A reálrendszer és a provinciálrendszer közötti különbség megértésére lássunk két későbbi magyarázatot. Haendel Vilmos szerint a reálrendszerben külön apparátusa van minden közigazgatási feladatnak. Legyen a pénzügy számára egy adott szervezet (és a többi szakigazgatásnak is). A reálrendszert szokták szakrendszernek is nevezni, de talán egyik állam sem olyan gazdag, hogy valamennyi szakfeladathoz specialistát rendeljen. A provinciálrendszer a történeti modell, amikor ugyanazon közigazgatási szervre több feladatot is rábíznak. (Történetileg legelőször egy apparátusra egy feladatot bíztak.) A pénzügyi határok miatt tehát a provinciálrendszer volt az elfogadottabb. Igaz-e, hogy a reálrendszer (szakrendszer) a bürokratikus hivatali rendszerrel, a provinciálrendszer pedig az önkormányzati rendszerrel azonos? A válasz nem, ugyanis mindkét rendszer mellett lehet önkormányzati és közhivatalnoki rendszer is. A gondolat azért keletkezett, mert az európai mintaállam, Franciaország ezt a fejlődésmenetet mutatta. Az önkormányzati rendszerrel szemben azért volt ellenőrzés, mert a párizsiak kezükbe akarták tartani a francia közigazgatást, féltek a régi nemesség és a papság esetleges megerősödésétől. Ezért csináltak a katonai hadsereg mellé egy polgári hadsereget.³⁶⁰

Berényi Sándor az ágazati és a területi elvvel azonosítja a reálrendszert és a provinciálrendszert (nála: territoriális rendszer), melyeket Robert von Mohl 1832-es munkájára vezet vissza.³⁶¹

Továbbmenve, Concha érdekes példával támasztja alá a korszakban a rendészeti és a honvédelmi igazgatás különbözőségét (ez a második és a harmadik kiadásban már nem szerepel). „...egy népcsődület szétrobbantása, melynél a határozat, hogy annak szét kell oszlani, a felhívás a szétoszlásra, a felhívás sikertelensége esetén a rendőri közegek alkalmazása, ezek elégtelensége esetén a katonai karhatalom igénybevétele. Az olasz közigazgatás ezen ágazatok megkülönböztetésére alapítja a közigazgatási szervezet elméleti

³⁵⁸ Részletesebben: Aucoc, Léon: Les controverses sur la décentralisation. *Revue politique et parlementaire* 1895. avril-mai.

³⁵⁹ A kérdés kifejtése: Bluzet, Albert: *Les attributions des sous-préfets*. Berger-Levrault Paris-Nancy 1902. [III], 584. Berger-Levrault.

³⁶⁰ Haendel Vilmos: *Politika*. Debrecen, 1937. 898. Debreceni Nyomda. (Lásd a 763. lapon írtakat.)

³⁶¹ Berényi Sándor: A magyar államigazgatási rendszer szervezeti felépítése. In: Berényi Sándor-Madarász Tibor-Toldi Ferenc: *Államigazgatási jog általános rész*. Budapest, 1975. 128. 1. végjegyzet (szövege az 514. oldalon) BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség.

felosztását, hasonlóképpen Franciaországban is a közigazgatási működés ezen ágazatai vétettek a közigazgatási szervezés alapjául (*avis, délibération, action*).”³⁶²

Szerző szintén Steinrel száll vitába a hatásköri összeütközések kérdésében. (Ez a szemelvény csak az első kiadásban található meg.) „Maga Stein Lőrinc [Lorenz von Stein-K.Gy.] is beleesett ezen tévedésbe, s a szervező hatalom teendőjét látja abban fennforogni, midőn eldöntetik az összeütközés a bíróság és a közigazgatás között.”³⁶³ Concha szerint a közigazgatási hatóság és a bíróság közötti összeütközés nem hatalmak közötti összeütközés, mert a közigazgatási hatóság hatalomnak nem tekintendő, hanem egy oly orgánus, mely mindig az egyes dolgokkal foglalkozik, nem az egész államra gyakorol befolyást. A mai elmélet szerint, bár ezen érvelés igen tetszetős, de a közigazgatás a végrehajtó hatalom része.

A *Közigazgatástan* második kiadásában ez a Steinrel való vita nem kerül elő. A harmadik kiadásban már más a vita iránya és iránya: „A hatásköri összeütközés összebonyolított, alapjában oly egyszerű ügyét a modern közigazgatástan német nagymestere, Stein Lőrinc [Lorenz von Stein-K.Gy.] is bonyolította. Abból indult ki, hogy a hatáskörök rendezése a szervező hatalom dolga, mert a hatáskör meghatározása csak akkor válik szükségessé, ha különböző feladatú szervek létesíttetnek az államban. Mivel pedig a hatásköri összeütközésekben egyes szervek hatásköre fölötti vita folyik, annak a hatalomnak kell az összeütközést elintézni, amelyet a szervező hatalom, vagyis a végrehajtást teljesítő személyek kinevezése illet: a fejedelmet és kormányzót. Ez okoskodás hibája abban rejlik, hogy a szervező hatalomban rejlő két különböző teendőt, a konkrét személyek kiszemelését s a hatáskörök tárgyilagos szabályozását meg nem különbözteti.

A választás és a kinevezés esetről-esetre történő, egy konkrét embert kiszemelő, alanyi jogot teremtő ténykedés, ellenben a hatáskörök körvonalozása elvont szabály fölállítása, tárgyilagos jogalkotás; a hatáskörök az alkotmányjognak legfontosabb részeit teszik; az alkotmányjog nagy részében hatáskör-szabályozás.”³⁶⁴

³⁶² Concha 1891 15-16.

³⁶³ Concha 1891 33.

³⁶⁴ Concha 1905 144. Concha közigazgatási bíráskodással kapcsolatos 1881-es véleményét idézi: Patyi András PhD értekezésének monografikus végső alakjában: Patyi András: *Közigazgatási bíráskodásunk modelljei. Tanulmány a magyar közigazgatási bíráskodásról*. Budapest, 2002. 24-27. Logod Bt. Az idézett mű: Concha Győző: *A közigazgatási bíráskodás szabályozásánál mely elvek legyenek irányadók a bírói szervezet, a hatáskör, és az eljárás tekintetében*. In: Concha Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálati I*. Budapest, 1928. 318-399. MTA. Concha e munkájában helyesen hivatkozik a precizitás és szellem tekintetében a francia közigazgatás (sőt, a legteljesebb értelemben vett közjog) művelői között a mai napig is az első helyek egyikét magának tudó Ducrocq maximájára: „Ítélni a közigazgatás felett annyi, mint igazgatni, és a közigazgatási bírói hatáskör szükséges kiegészítése a közigazgatási cselekvésnek.” Eredetiben: „Juger le contentieux administrative, c’est encore administrer; la juridiction administrative est le complément nécessaire de l’action administrative.” A híres francia munka legteljesebb kiadása közel 4.000 oldalban: Ducrocq, Théophile: *Cours de droit administratif et de*

Érdekes szemlélni, miképpen lett kiforrottabb a professzor véleménye. Concha a második kiadásban rámutat a hatásköri bíróságok lexikai finomságaira: itt a német *Competenz-Gerichtshof*, valamint a francia *tribunal de conflit* itt egy helyen, együtt jelenik meg,³⁶⁵ később a francia kifejezés az egyébként tökéletes hatásköri bíróság lexika helyett 'konfliktusi bíróság' alakban kerül fordításra, és a német elnevezés is a rövidebb *Competenzhof* alakban jelenik meg³⁶⁶, ugyanakkor a szerző helyesen hívja fel a figyelmet egy olyan jeles és nagybecsű francia műkifejezésre (*terminus technicus*), aminő az '*élève le conflit*', mely annyit tesz, hogy a rendes bíróság előtt folyó perekbe a fellebbezési bíróság ítéletét megelőzően a hatásköri bíróság beavatkozhatik, azaz 'összeütközést támaszt', „tagadja” ezáltal a rendes bíróság hatáskörét.³⁶⁷

Zárásképpen következzen egy olyan, csak az első kiadásban meglévő szöveghely, amely Tocqueville és Stein alapján a közigazgatás szerepével foglalkozik: „A közigazgatás közvetlenebbül törekszik intézményei által egy nép tökéletesedésének általa *contemplált* eszményére, a közigazgatás sokkal inkább behat a nemzet lelkébe, szokásaiba, mint a jogszolgáltatás, s ezért mondotta igen szépen Tocqueville, hogy 'Közigazgatási intézményeink sokkal nagyobb befolyást gyakorolnak a nemzet eszméi, szokásai, cselekedetei, erkölcei, szóval, egész sorsára, mint akár az alkotmányiak'” - és helyesen fejtette ki Stein Lőrinc [Lorenz von Stein - K.Gy.], a modern közigazgatástan megalapítója, hogy nem a magán-, nem a büntetőjog, hanem a közigazgatás által válnak a népek tulajdonképpen szabaddá.

Egy nép, melynek magán-és büntetőjogi intézményei a szabadságnak megfelelnek, nem szükségképpen szabad, mert lehetnek oly közigazgatási intézményei, melyek az illető állam polgárait magán-és büntetőjogi politikai szabadságuk dacára is függővé, korlátozottá, tehetetlenné teszik. A közigazgatás viszi keresztül az alkotmány általános elveit; azon alapjogok (!) melyek az alkotmányban ki vannak mondva, mind a vallás, sajtó. egyesülés, pályaválasztás (!) szabadság, tulajdon szentsége a közigazgatásra várnak, és ettől függ, vajon

législation française des finances avec introduction de droit constitutionnel et les principes du droit public I-VII. Paris, 1897-1905.⁷ XXXVI, 540.; 654.; 848.; 594.; 604.; 608.; 173., [3]. A. Fontemoing. Az egyes külföldi közigazgatási peres eljárások elvi kérdéseiről lásd példának okáért: Concha 1905 125-135. skk. passim. Ducrocq életéről érdemes néhány adatot felidézni. Ducrocq, Théophile Gabriel Auguste (1829-1913) francia közigazgatási jogtudós, a Poitiers-i Egyetem Jogi Karán (1863-1884), valamint a Párizsi Egyetemen (1884-1899) professzor. Az *Académie des sciences morales et politiques* levelező tagja (1910). Igen nagyszámú monográfiát írt, fentebb említett hét kötetes közigazgatási jogi fő műve mellett helyi igazgatással, pénzügyi joggal, egyházi kérdésekkel, francia köztörténettel és elméleti éremtannal is foglalkozott.

³⁶⁵ Concha 1893 51.

³⁶⁶ Concha 1905. 135.

³⁶⁷ Concha 1905 142.

biztosíttatik-egyesekek részére a szabad mozgathatóság (!) vagy sem?”³⁶⁸ Érdemes itt figyelemmel lennünk a *textus* alapjogi érintettségére is. Az életmű egyik legkorábbi értékelője, Ruber József különös értékűnek mondja a *Közigazgatástant*. Ugyanis felhívta a figyelmet a jó közigazgatás fontosságára olyan körülmények között, amikor az államot érintő kérdéseket alkotmányjogi részletproblémák megvitatása során döntötték el. Concha azonban felismerte a közigazgatás életbevágó jelentőségét,³⁶⁹ akkor is, ha adott esetben kritikus is volt a közigazgatással szemben.³⁷⁰

Concha sokszínűségét érzékeltetendő, röviden ismertetjük három jelentősebb (nem kifejezetten közigazgatási) munkáját.

Concha *Újkori alkotmányok* című munkájában egy összehasonlító alkotmányjogi célt tűzött ki maga elé. Mint az előszóban rámutat, hogy a munka megírásakor volt a magyar szellemi életnek egy „külföldieskedő iránya”, amely köztanácskozások során gyakran felvetette, hogy ehhez vagy ahhoz az intézkedéshez mit szól majd a külföld. Mivel a külföldi intézményeket aránylag kevesen ismerik, ezért –mutat rá Concha- az erre hivatkozók „az értelmi terrorizmus egy nemét gyakorolják a többség felett”.³⁷¹ A kötet Belgium Nagy-Britannia, Franciaország és az USA alkotmányát mutatja be elemző-értékelő módon, jelentős forrásbázisra támaszkodva, és nagy szerzői *erudícióról* tanúságot téve.

A kilencvenes évek reformeszméi és előzményeik című kötetében az 1790-es évek magyarországi, latin és német nyelvű politikai pamfletirodalmát elemezte. Ennek értéke azért nagy, mert e művek a korkérdések körül forogtak, gyakran gazdasági és közigazgatási vetülettel is rendelkeztek. E régi kor szövegeinek eredetiben történő értő olvasása legfeljebb maroknyi szaktörténész számára lehetséges ma, értéke abban rejlik, hogy Concha remekül eligazodik e nem könnyen érthető, gyakran névtelenül (olykor külföldi kormányzatok bértollnokai által írt) hosszabb-rövidebb kötetek világában.

Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katolikusok autonómiájának kezdeteihez című könyvében a francia katolikus történész és a liberális magyar állambölcseleő barátságának állít emléket levelezésük alapján. A levelezés német nyelven folyt, és Eötvös leveleit a kötet függelékben közli (Montalembert piros tintás francia megjegyzéseit is feltüntetve). Korábban Montalembert Eötvöshöz írott leveleiből Kont Ignác közölt kivonatokat a Budapesti Szemlében. A kötetből az is kiderül, hogy Montalembert szerette

³⁶⁸ Concha 1891 77.

³⁶⁹ Ruber 1933 79.

³⁷⁰ Tuka Béla Conchához írott levelében idézi fel a professzor egy bizalmas körben elhangzott mondatát: „Magyarországon nincs közigazgatás.” Erre lásd: Schweitzer 2002 126.

³⁷¹ Concha 1884-1888. I. VIII.

volna megírni a magyar történeti alkotmány történetét Angliáéval összevetve.³⁷² A kötet mélyen bemutatja a korszak szellemi hátterét is, ezért rendkívül értékes munka.

V.Zárógondolatok

A szerző olyan gondolatgazdagságról, éleselméjűségről, és problémaérzékenységről tesz tanúbizonyságot alapproblémákat feszegetve, mely kérdéseket ma már fel sem mernek/akarnak tenni a tudomány művelői. Ez az elméleti fogékonyság adja Concha mai aktualitását, no meg az a hihetetlen, talán olykor túlzó sokszínűség, amely azt mondatja velünk, hogy szerencsésebb lett volna, ha tehetségét csupán a közigazgatás-tudomány tudományos művelésének szenteli.

³⁷² Concha 1918 4. 1. lábjegyzet.

(üres)

Magyary Zoltán (1888-1945)

(üres)

I. Bevezető gondolatok

Ha Magyarországon szóba jön a közigazgatás-tudomány, vagy a közigazgatási jog, a nem szakbeli művelt értelmiségiek egy tudóst bizonyosan ismernek és említnek: Magyary Zoltánt, az iskolateremtő professzort. Személyisége alkalmassá teszi őt arra, hogy a jelenkor embere tanuljon mind erényeiből, mind hibáiból. Olyan megkerülhetetlen egyéniség, aki nélkül a magyar közigazgatás-tudományok elméletét és történetét megírni lehetetlen vállalkozás. Tény, hogy létezik egy Magyary legenda,³⁷³ mely kicsit olyan, mint egy (néhány betűjét illetően) megfejtethetetlennek tűnő, és ezért csak részben olvasható titkosírás.

II. Életpályája

Magyary Zoltán professzor az egyetlen régibb közigazgatás-tudósunk, aki az értelmiség körében közismert hazánkban, illetve a közigazgatás-tudomány művelői körében külföldön is.³⁷⁴ A külföldi szakmai körök is nagy elismeréssel adóznak személyiségének. Iskolateremtő egyéniség, a mai ELTE Állam-és Jogtudományi Kar jogelőd intézményének hírneves professzora. Joggal nevezzük őt „a magyar közigazgatás-tudomány első számú klasszikusának”.³⁷⁵

A brüsszeli székhelyű Nemzetközi Közigazgatás-tudományi Intézet (ang. *International Institute of Administrative Sciences*, rövidítve: *IIAS/IISA*; fr. *Institut International des Sciences administratives*, rövidítve: *IISA*; ném. *Internationale Institut für Verwaltungswissenschaften*, rövidítve nem használatos) fennállásának 75. évfordulóját ünneplő, 2005. szeptember 20-23. között megtartott berlini konferencián Michael Dugget, az IIAS főigazgatója öt személyiséget emelt ki, akiknek tevékenysége nagy hatást gyakorolt az intézet életére (és bátran hozzátehetjük: a világ közigazgatás-tudományára is): a német Max Weber közigazgatás-tudóst, jogtudóst, szociológust, közgazdászt; Henri Fayol francia

³⁷³ A Magyary legenda kifejezésre: Schweitzer Gábor: Magyary Zoltán emlékezete-három tételben. *Állam-és Jogtudomány* XXVII. évf. (1995) 3-4. sz. 221-231.

³⁷⁴ Lőrincz Lajos akadémikus szerint talán Magyary az egyetlen közigazgatással foglalkozó társadalomtudós szerző, akit ma is olvasnak. Lőrincz Lajos: Magyary Zoltán munkássága nemzetközi összehasonlításban. *Magyar Közigazgatás* XLV. évf. (1995) 4. sz. 241-244., lásd különösen a 241. lapon írtakat.

³⁷⁵ Lőrincz Lajos: Magyary Zoltán helye a magyar közigazgatás-tudományban. In: Hosszú Hortenzia-Gellén Márton (eds.): *Államszerep válság idején. Magyary Zoltán emlékkötet*. Budapest, 2010. 39-45. Complex, lásd különösen a 39. oldalt.

származású, de az Amerikai Egyesült Államokban alkotó közigazgatás-tudóst és bányamérnököt; Frederick Winslow Taylor amerikai egyesült államokbeli mérnököt, a szervezés-és vezetéstudomány egyik alapítóját; Thomas Woodrow Wilson, az Amerikai Egyesült Államok 28. elnökét, a Princeton jogtudományi és politikai gazdaságtani professzorát; valamint Magyary Zoltán közigazgatás-tudóst, a közigazgatási és pénzügyi jog professzorát említve meg, aki a szervezet egyik alelnöke volt.³⁷⁶

Ez a tény többet mond minden szónál. Ugyanis az első négy közigazgatás-tudóst a közigazgatás-tudomány alapító atyáinak tekinthetjük (ideértve az akkor Dániához tartozó Schleswig-Holsteinben született német Lorenz von Stein-t is).

Magyary Zoltán jelentős életpályát futott be, művei angol, francia, és német nyelven is megjelentek.³⁷⁷ Kismagyari Magyary Zoltán (1888. június 10. Tata /Komárom vármegye/-1945. március 24., Héreg /Fejér vármegye/) római katolikus családban született.³⁷⁸

Édesapja Magyary Lajos magyar királyi honvéd alezredes, (ennek révén katonacsaládban nő fel), nagybátyja pedig Magyary Géza akadémikus, polgári eljárásjogász professzor.³⁷⁹ A fiára a kismagyari *predikátumot* hagyományozó édesapa 1913-ban, 58 évesen elhunyt.³⁸⁰ Az apai ág a csallóközi Kismagyar községből származott, mely először Pozsony vármegyéhez, majd Komárom vármegye Somorjai járásához tartozott. Édesanyja a németes hangzású Besenbach Berta nevet viselte. (Szülei Besenbach Alajos és Vesztlinger Alojzia).³⁸¹

³⁷⁶ *IIAS Berlin Conference 20th to 23rd September 2005. Public Administration and Private Enterprise: Co-operation, Competition and Regulation.* Berlin, 2005. IIAS [CD lemez]. Magyary személyével sokat foglalkozik az alábbi, az IIAS történetéről szóló tanulmány: Fisch, Stefan: Origins and History of the International Institute of Administrative Sciences: from Its Beginnings to Its Reconstruction After World War II (1910-1944/47). In: Dugget, Michael-Rugge, Fabio (eds.): *IIAS/IIASA Administration & Service 1930-2005*-. Amsterdam-Berlin-Oxford-Tokyo-Washington, DC, 2005. 35-60. IIAS-IOS Press. Lásd különösen: 42-45., valamint 55. A tanulmány francia változata: Fisch, Stefan: Origines et histoire de l'Institut International des Sciences administratives: de son commencement à sa reconstruction après la Seconde Guerre Mondiale (1910 – 1944/47). In: Dugget, Michael-Rugge, Fabio (eds.): *IIAS/IIASA Administration & Service 1930-2005*-. Amsterdam-Berlin-Oxford-Tokyo-Washington, DC, 2005. IIAS-IOS Press [CD melléklet az angol szövegek francia, és a francia szövegek angol változatával, valamint az IIAS történetét illusztráló fényképekkel]. Az IIAS-re vonatkozó kérdésekre Fischén túl (és vele vitázva) ír: Verebélyi Imre: Memorandum dr. Magyary Zoltán, az IIAS 1945 előtti alelnökének nemzetközi rehabilitálása és méltó elismerése érdekében. *Magyar Közigazgatás* LV. évf. (2005) 7. sz. 389-397.

³⁷⁷ Megjelent lengyelül is monográfiája, és hollandul egy cikke.

³⁷⁸ Mély római katolikus hitéről búcsúlevelében is tanúságot tesz.

³⁷⁹ Magyary Géza (Alsólóc, 1864. szeptember 16.-Budapest, 1928. október 9.), egyetemi tanár, polgári perjogász, római jogász. 1905-től az MTA levelező tagja, 1917-től rendes tag. 1890-től a Kecskeméti Jogakadémián római jogot, 1893-tól a Nagyváradai Jogakadémián polgári perjogot tanított. 1895-től egyetemi magántanár, 1905-1928 között a mai ELTE Állam-és Jogtudományi Karának jogelőd intézményében a polgári eljárásjog professzora (1905-1928). Emellett kereskedelmi-és váltójogász, műveiben a kiadói ügylettel foglalkozott, emellett írt a nemzetközi választottbíráskodásról, valamint tankönyvet szentelt a magyar polgári perjognak. 1926-ban, az MTA százesztendősi fennállását ünneplő kötetben ő írta a jogtudomány fejlődését ismertető részt.

³⁸⁰ Szaniszló József: *A Magyary-iskola és háború utáni sorsa. Közigazgatástudomány-történeti visszapillantás.* Budapest, 1993. 211. ELTE Verzál, lásd a 18. oldalt.

³⁸¹ A családi adatokra: Szaniszló 1993 18.

Egyértelmű bizonyíték nincsen rá, hogy Magyary esetében is így volt, de a korabeli nemesi középosztály körében előfordultak a gyermeknevelésben *Fräulein*ok és *mademoiselle*-ek, akik német és francia nyelvre okították a gyermekeket. Mindenesetre felnőttként Magyary németül anyanyelvi szinten, angolul és franciául valamint olaszul kiválóan beszélt, és bírta az orosz nyelvet is, de tanult latint is.³⁸² (Az orosz saját bevallása szerint „gyengén” ismerte, bár jól olvasott, és meg is értette magát e nyelven.) A nyelvtudás hozadékaként, illetve a nyelvtudás fejlesztése céljából 40 éves koráig Oroszország, Spanyolország és Portugália kivételével egész Európát beutazta (nem tudjuk, hogy ezeket az utazásokat diákkorában kezdte-e).³⁸³

A fiatal Magyary 1906. június 11-én jeles rendű érettségi vizsgát tett a budapesti Piarista Gimnáziumban.³⁸⁴ (Itt is tanult élő nyelveket, és latint is.) A gimnáziumban ivódott bele az elmélyülő katolicizmuson túl a piarista diákok összetartozás-tudata. Később az általa létesített Tatai Piarista Öregdiákok Szövetségének elnöke.³⁸⁵

Az ifjú aspiráns ezután felvételt nyert a budapesti Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Karára.³⁸⁶ Itt Magyary Zoltán 1910. június 10-én szerzett államtudományi doktori oklevelet.³⁸⁷

Ugyanebben az évben a Vallás-és Közoktatási Minisztériumban, vagy akkoriban közhasználatú nevén Kultuszminisztériumban kezdi meg közszolgálati pályáját (hasonlóan Récsihez), ahol Magyary ideiglenes minőségű díjtalan fogalmazógyakornok.³⁸⁸ Még ebben az évben, 1910. október 22-én ideiglenes minőségű fizetés nélküli miniszteri segédfogalmazóvá léptetik elő a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban.³⁸⁹ 1911. április 28-án miniszteri segédfogalmazóvá nevezik ki a X. fizetési osztály 3. fokozatába a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium kebelében.³⁹⁰

³⁸² Szaniszló 1993 18-19., Szaniszló 1977 II. 286-287. írja, hogy Magyary nyelvismerete saját feljegyzése szerint: német (tökéletes), angol, francia, olasz (folyékonyan előad), orosz (gyengén), latin (ért). Orosz nyelvtudása a korban feltűnő jelenség volt, mivel a korban a nagy nyugati nyelvek mellett a latin és az ógörög tudása volt az elfogadott.

³⁸³ Szaniszló 1993 19.

³⁸⁴ Szaniszló 1977 II. 286., Szaniszló 1993 18., Saád József (ed.): *Magyary Zoltán*. Budapest, 2000. 295. Új Mandátum Könyvkiadó, az adatra lásd: 287. lap.

³⁸⁵ Szaniszló 1993 19.

³⁸⁶ Szaniszló 1977 II. 286., Szaniszló 1993 18-19., Saád 2000 287.

³⁸⁷ Szaniszló 1977 II. 286., Szaniszló 1993 18-19., Saád 2000 287. (Utóbbi 1910. június 28-át ír).

³⁸⁸ Szaniszló 1977 II. 287., Saád 2000 295. Szaniszló írja, hogy a VKM-ben kinevezési okmányának száma 3039/1910. eln. sz., eskütetele pedig 1910. augusztus 3-án volt. (Szaniszló egy, a grafológia terére tartozó olyan megjegyzést is megkockáztat, mely szerint Magyary 1910-es és 1940-es aláírásai változásmentesek.)

³⁸⁹ Lásd: 4011/1910. eln. sz., idézi: Szaniszló 1977 II. 287., egyszerű említés: Saád 2000 287.

³⁹⁰ Lásd: 1581/1911. eln. sz., idézi: Szaniszló 1977 II. 287.

1912. június 28-án jogtudori oklevelét (lat. *doctor utriusque juris*) is megszerezte a Pázmány Péter Tudományegyetemen.³⁹¹ Egy szemeszternyi időszakot a Lipcsei Egyetemen is hallgatott 1912 és 1913 között.³⁹² Az 1913. évtől már kinevezett és illetményrel honorált miniszteri fogalmazó volt.³⁹³ 1915. február 16-án államszámviteltani képesítést szerzett, kitűnő eredménnyel,³⁹⁴ 1918. október 28-tól kezdve oktatta is a tárgyat a Pázmány Péter Tudományegyetemen meghívott előadóként, egészen 1919-ig.³⁹⁵ 1921. május 18-tól államszámvitelt tanít a Közgazdasági Karon is.³⁹⁶ (1921. február 21-én gyorsírás tanítására képesítő oklevelet is szerzett.)³⁹⁷ Közben 1917. március 22-től fogva gróf Klebelsberg Kunó államtitkár mellett államtitkári segédtitkár majd titkár a Miniszterelnökségen, ahová a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban betöltött státusának érintetlenül hagyása mellett szolgálattételre berendelték.³⁹⁸ Ugyanezen évben visszarendelték a Vallás- és Közoktatási Minisztériumba.³⁹⁹

Emellett még a budapesti Államszámviteltani Állami Vizsgabizottság tagja, szintén 1918-tól.⁴⁰⁰ 1919-ben miniszteri titkár a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban.⁴⁰¹ Fő területe az állami elemi népiskolák szervezése.⁴⁰² 1920. október 7-től kezdve a Kultuszminisztérium önálló Költségvetési Osztályának vezetője, Klebelsberg Kunónak alárendelten.⁴⁰³ (Ez első vezetői beosztása, ekkor 32 esztendő, az osztályt az ő javaslatára hozzák létre.) 1921-ben az ügyosztályt beolvasztották a VKM Elnöki (Személyzeti) Ügyosztályába, ahol osztályfőnök-helyettes lett.⁴⁰⁴ 1921. szeptember 16-tól miniszteri osztálytanácsos.⁴⁰⁵ 1922-től a Tudományos Társulatok Ügyosztályának referense.⁴⁰⁶ 1923-ban

³⁹¹ Szaniszló 1977 II. 286., Szamel Katalin: Magyar Zoltán. In: Lövétei István-Szamel Katalin: *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874-1947* (ed.: Lőrincz Lajos). Budapest, 1988. 273-274. KJK., lásd a 273. lapon írtakat, Saád 2000 287., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 136.

³⁹² Szaniszló 1977 II. 286., Szaniszló 1993 20., Saád 13., 287.

³⁹³ 1913. december 22-én kelt 5785/1913. eln. sz., idézi: Szaniszló 1977 II. 287-288.

³⁹⁴ Szaniszló 1977 II. 286., Szaniszló 1993. 19., Saád 2000 287.

³⁹⁵ Szaniszló 1977 II. 292., Szaniszló 1993 20., Saád 2000 287.

³⁹⁶ Szaniszló 1993 20., Saád 2000 288.

³⁹⁷ Szaniszló 1977 II. 286-287., Szaniszló 1993 19-20., Saád 2000 288.

³⁹⁸ Szaniszló 1977 II. 288., Saád 2000 287.

³⁹⁹ Szaniszló 1977 II. 288., Saád 2000 287.

⁴⁰⁰ Saád 2000 287.

⁴⁰¹ Szaniszló 1977 II. 288., Saád 2000 287.

⁴⁰² Szaniszló 1977 II. 288., bár emellett számos egyéb feladatra beosztják, afféle „pilot ember”, minden (újszerű) feladatra bevethető.

⁴⁰³ Szaniszló 1977 II. 289., Szaniszló 1993 21., Saád 2000 287.

⁴⁰⁴ Szaniszló 1977 II. 289., Saád 2000 288.

⁴⁰⁵ Saád 2000 288.

⁴⁰⁶ Saád 2000 288.

megjelent első kötete, amely a magyar állam költségvetési jogát dolgozza fel.⁴⁰⁷ 1924 májusában ausztriai és németországi tanulmányutat tett a berlini *Collegium Hungaricum*-ban.⁴⁰⁸ Itt Magyary a német felsőoktatást és tudományos életet, a magyar állam ott létrehozott intézményeit ellenőrizte (*Berlini Magyar Tudományos Intézet*). Érdekesség utazásainak egy hozadékát megemlíteni: számos külállamtól kapott kitüntetést: Ausztriától, Finnországtól, Görögországtól, Lengyelországtól, Olaszországtól, de Németországtól soha.⁴⁰⁹

1925. április 20-ával kezdődően Magyaryt küldték el külhoni tanulmányútra, hogy a magyar-belga, magyar-francia, magyar-olasz, magyar-svájci kulturális, tudományos kapcsolatokat Belgiumban, Franciaországban, Olaszországban, Svájcban fejlessze.⁴¹⁰ (Ismert, hogy egy olaszországi magánútja alkalmával az Apostoli Szentszéket (Vatikán Államot) is tanulmányozta.)⁴¹¹

Fennmaradt egy 1926. június 21-i varsói útjának töredékes adata is az Értelmi⁴¹² Együttműködés Nemzeti Bizottságai ülésén, ahol a magyar-lengyel tudományos kapcsolatok fejlesztése volt a feladata.⁴¹³

1927. február 10-én költségvetési jogból egyetemi magántanárrá habilitálják.⁴¹⁴ Habilitációját főleg a magyar pénzügyi közigazgatási jog, költségvetési jogi és zárszámadási jogi kérdéseivel kapcsolatos *studiumai* alapozzák meg. Magyary egy 1928. május 28-áról keltezett, miniszteréhez, Klebelsberg Kunóhoz írt leveléből (azaz pontosabban vélhetően el nem küldött levélfogalmazványából) tudható meg, hogy első egyetemi magántanári habilitációs szavazásakor a miniszter egy hozzátartozójának agitációja következtében szavazták le, illetve a levélfogalmazvány szövege szerint az illető áskálódása folytán az akadémiai tagválasztáson is elbukott Magyary.⁴¹⁵ (Pályája során háromszori jelölésre sem lehetett akadémikus.) Ugyanebben az évben (1927. június 25-től) a Tudománypolitikai

⁴⁰⁷ Magyary Zoltán: *A magyar állam költségvetési joga. Közigazgatási jogi tanulmány*. Budapest, 2010.² XII., 224. Országgyűlés Hivatala. A tényről: Szaniszló 1977 II. 290., Saád 2000 288.

⁴⁰⁸ Szaniszló 1977 II. 372., Szaniszló 1993 25., Saád 2000 288.

⁴⁰⁹ Kitüntetései: Szaniszló 1993 20.

⁴¹⁰ Saád 2000 25., 288.

⁴¹¹ Egyedüli említése: Szaniszló 1977 II. 370.

⁴¹² Az 'értelmi' szó itt szellemi értelemben áll, az 'intellektuális' kifejezés valamely külföldi származékának értelmezhetőeképp.

⁴¹³ Szaniszló 1977 II. 375.

⁴¹⁴ Szaniszló 1993 20., 27., Saád 2000 288., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 136.

⁴¹⁵ Nem világos, hogy pontosan ki ez a hozzátartozó, és mennyiben „segített be” a miniszter abba, hogy pártfogoltja tudományos előrelépését akadályozza. A levélfogalmazvány részlete: „[A]mikor egyetemi magántanári képesítésem először szavazásra került, Nagyméltóságod egy hozzátartozójának agitációja következtében szavazták le, most pedig Nagyméltóságod maga mondta, hogy az akadémiai tagválasztáson áldozata voltam.” A levélfogalmazvány teljes egészében olvasható: Szaniszló 1977 II. 295-298. Szemelvényes közlés: Saád 2000 37.

Ügyosztály osztályfőnöke a Kultuszminisztériumban.⁴¹⁶ Az ügyosztály hatásköre az egyetemek, a főiskolák, a Gyűjteményegyetem.

1928-ban levélben javasolja a Budapesti Tudományegyetem rektorának huszonhárom jeles eredménnyel érettségi vizsgát tett izraelita származású jelentkező felvételi kérelmének elfogadását, mely kérdéskör akkor a Numerus clausus⁴¹⁷ hatálya alá esett.⁴¹⁸ 1944. november 4-i írása is *filoszemitizmusra* mutat.⁴¹⁹

1930. június 28-tól volt a királyi magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen az 1. számú Közjogi és Közigazgatási Jogi (később: Közigazgatási- és Pénzügyi Jogi Tanszék) tanszékvezetője Kmety Károly utódaként, Bethlen István vallás-és közoktatásügyi miniszter által kinevezetten. A tanszék még 1929 januárjában üresedett meg Kmety halála miatt.⁴²⁰

Ekkorra már az idős Concha is felfigyelt Magyaryra, és elismerő levelekben fejezte ki tiszteletét a befutott tudósnek.⁴²¹ Ugyanakkor Conchát az 1942-es *Magyar közigazgatásban* a közigazgatástan nagy magyar képviselőjének nevezte, akinek munkája maradandó értékű, és halála után is közkézen forog. Szamel Lajos mutat rá, hogy Magyary koncepciója nem egyedül és nem elsősorban a jogtudomány monopóliuma elleni fellépésre épült, de ez is része volt a koncepciónak, amely közös pont volt Concha közigazgatástani gondolatrendszerével, így Concha Szamel szerint egy korszerű irányzat őseként tűnt fel.⁴²²

Még ezt megelőzően, 1930. január 28-án a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztériumban elfoglalt állásának érintetlenül hagyása mellett gróf Bethlen István Magyaryt szolgálattételre a Közigazgatás és jogalkotás alaki és anyagi ügyrendje revíziója céljából létrehozott tárcaközi bizottság előadójának jelölte.⁴²³ Darányi Kálmán miniszterelnökségi államtitkár mellé

⁴¹⁶ Lásd az 1927/1927. eln. sz., idézi: Szaniszló 1977 II. 289., Saád 2000 288.

⁴¹⁷ A tudományegyetemekre, a Műegyetemre, a budapesti egyetemi Közgazdaságtudományi Karra, és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályairól szóló 1920. évi XXV. törvénycikk ártatlannak tűnő címe ellenére az úgynevezett első zsidótörvény (*Numerus clausus*). A „nemzethűség s erkölcsi tekintetben való megbízhatóság” a felvétel alapfeltétele lett. A törvény célja az volt, hogy a különféle népfajokhoz vagy nemzetiségekhez tartozó egyetemi hallgatók arányszáma az adott népfaj vagy nemzetiség arányszámával megegyező legyen. A „zsidó” szó nincs a törvényben, de őket ezzel felülről korlátoosan akadályozták a „túlzott” beiratkozásban.

⁴¹⁸ Ladányi Andor: Klebelsberg felsőoktatási politikája. Budapest, 2000. 86-87. Argumentum.

⁴¹⁹ Szaniszló 1977 II. 366.

⁴²⁰ Szaniszló 1977 II. 288. szerint a 010-11/a 260-1930. eln. sz. leirattal történt a kinevezés, lásd még a témáról: Szamel 1988 273., Szaniszló 1993 27., Saád 2000 288., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklói-Varga 2010 136. Saád 2000 288. szerint a kormányzó a kinevező. Mindkét információ annyiban félrevezető, hogy a miniszter előterjesztésre a kormányzó nevezte ki.

⁴²¹ Saád 2000 64. 2. végjegyzet szövege.

⁴²² Szamel 1977 59.

⁴²³ Szaniszló 1977 II. 293., Szaniszló 1993 88., Saád 2000 288.

osztották be szolgálattételre.⁴²⁴ Ez az előadói poszt volt az előszobája a következő fontos megbízatásnak.

1931. január 28-án Bethlen István miniszter Magyary professzort a közigazgatás egyszerűsítése (*szimplifikációja*) előkészítési munkálatainak megszervezése céljából kinevezte racionalizálási kormánybiztossá.⁴²⁵ Ez a kinevezés már egyetemi tanársága alatt éri.⁴²⁶ Ugyanez évben Magyary Zoltán megalapítja a Magyar Közigazgatás-tudományi Intézetet, melynek ő az igazgatója, ebből nő ki a tudományban is ismert „Magyary-iskola”.⁴²⁷ Az intézet magyar viszonyok között példátlanul gyors felállítást nemcsak Magyary professzori hozzáértése alapozta meg, hanem az, hogy kormánybiztosként megvoltak ehhez a kellő eszközei. 1931. augusztus 24-én Bethlen lemondott a miniszteri pozíciójáról, őt 1931. augusztus 24. és 1932. október 1-je között Károlyi Gyula váltotta a bársonyszékben, utána Gömbös Gyula lett az utóda. Magyary maga kormánybiztosi tevékenységére egyértelműen kudarcként tekintett.⁴²⁸

1932 nyarán egybekelnek Techert Margit doktorált filozófusnővel, aki kezdetben könyvtáros, majd a Vallás-és Közoktatási Minisztérium korábbi dolgozója volt, és kutatási területe Plótinosz és az újplatonista filozófia.⁴²⁹ Techert már elvált asszony, tudományos pályát építő, a kor felfogásában afféle „különc nő”, amerikai kifejezéssel *career woman*, a harmadik hölgy, aki egyetemi magántanár (azaz habilitált) lehetett Magyarországon,⁴³⁰ így emlékszik vissza Magyaryval való első találkozására, amikor a miniszteri tanácsos és osztályfőnök Magyary a külföldre induló ösztöndíjasokat kérdezgette: „Valami harmincan üldögéltünk, -ebben legfeljebb három nő- a Báthory utcára nyíló, szép szobában. Magyary mindannyiunktól egyenként megkérdezte: hová megy, mivel fog foglalkozni, járt-e már abban az országban és efféléket. Udvarias volt, csak éppen egy kicsit kemény és gunyoros. Ezt a

⁴²⁴ Saád 2000 288.

⁴²⁵ Szaniszló 1977 II. 293. utal rá, hogy kinevezése a 370/1931. (I. 30.) ME sz. rendeletben jelent meg (közzeitette: a Budapesti Közlöny 1931. január 30-i 24. száma), Szamel 1988 273., Szaniszló 1993 27., Saád 2000 288., Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 136.

⁴²⁶ Szaniszló 1977 II. 293.

⁴²⁷ Magyary tudományos iskolájára lásd egészében: Szaniszló 1993., valamint: *A közigazgatás szervezése és fejlesztése. Válogatás Magyary Zoltán közigazgatás-tudományi iskolájának szellemi hagyatékából.* (Vál., eds.: Csuth Sándor-Gáspár Mátyás). Budapest, 1988. 495. MTA.

⁴²⁸ A gyakorlati közigazgatási vizsgával kapcsolatos javaslatokat kivéve az egyéb tervezetek nem valósultak meg, bár a reform keretei között több monográfia is felhívta a figyelmet Magyary kormánybiztosi védőszárnyai árnyékában a magyar közigazgatás problémáira.

⁴²⁹ Saád 2000 289. Techert Margit két Plótinosz-fordításkötetet, és egy neoplatonista filozófiatörténetet is megjelentetett. Három hosszabb külföldi egyetemi tanulmányútja volt (Louvain-i Egyetem, Sorbonne Egyetem).

⁴³⁰ Saád 2000 51.

diákok közül sokan rossz néven vették neki, talán jómagam is, pedig hozzám igazán kitüntetően szólt. A tanárain –Kornis és Pauler- erősen a jóindulatába ajánlottak.”⁴³¹

1932. október 20. és 1933 márciusa között jelentős külföldi tanulmányutat tett a professzor még Károlyi minisztersége alatt kapott engedély birtokában: USA, Anglia, Belgium az állomások.⁴³² Az Amerikai Egyesült Államokba (és Kanadába)⁴³³ szóló tanulmányutat a Rockefeller-alapítvány támogatta,⁴³⁴ Magyary az USÁ-ban *visiting professor* volt.⁴³⁵ Az utat mind a kapcsolatépítés, mind a tudományos anyaggyűjtés szempontjából a lehető legjobban kihasználta. Amerikából hazajövet a Rockefeller-alapítvány ajánlásával lehetőség nyílik több országgal tudományos kapcsolat kiépítésére, Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságban, ahol a kapcsolatfelvétel jól sikerül a *British Institute of Public Administration*-nel.⁴³⁶

1933. március 12-én lemondott a kormánybiztosi pozícióról.⁴³⁷ Tevékenysége 26 hónapja alatt öt kiváló munkát tett közzé, ebből három saját könyve, tanulmánya, kettő pedig a felügyelete alatt készült mű.⁴³⁸ Két törvény megszövegezése és miniszteri indoklásuk elkészítése Magyary egyszemélyi munkája.⁴³⁹

1933 márciusában az *Institut International des Sciences administratives* (IISA) felkérte Magyaryt, hogy az V. Nemzetközi Közigazgatás-tudományi Konferencián Bécsben

⁴³¹ Techert Margit: *Levelek a Boldog Tótól*. Dr. Magyary Zoltánné, Techert Margit dr. önéletrajza. H.n., 1944. MTA Kézirattár. MTAK Ms. 10.640/8. (Lásd a 44. oldalt.) Idézi: Saád 2000 8. Magyaryné 1936 pünkösd vasárnapján, 36 esztendősen határozta el magát „a régiektől Boldognak nevezett tó”, a tatai Öreg-tó partján sétálgatva.

⁴³² Szaniszló 1993 33., Saád 2000 289.,

⁴³³ Szaniszló 1993 33. az egyetlen forrás e tényre.

⁴³⁴ Magyary egyszer 3000, egy más alkalommal 2500 USD-t kapott az alapítványtól, nagy részben ebből jött létre a Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet, és annak könyvtára, melynek alapját Magyary saját könyvtára egy jelentős részének, 1000 kötetnek az odaajándékozásával vetette meg. E tényre: Szaniszló 1993 51. Az amerikai útról: Szaniszló 1993 34., Saád 2000 44-51.

⁴³⁵ Szaniszló 1977 II. 378.

⁴³⁶ Szaniszló 1977 I. 340., Szaniszló 1993 34., Saád 2000 289.

⁴³⁷ Szaniszló 1977 II. 319.

⁴³⁸ Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás racionalizálása. A m. kir. miniszterelnök úr elé terjesztett javaslat*. Budapest, 1930. 184. Egyetemi Nyomda. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 1. Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása. A m. kir. miniszterelnök úr elé terjesztett javaslat*. Budapest, 1931. 31. Athenaeum. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 2. Hantos Gyula: *A magyar közigazgatás területi alapjai. Bevezetéssel ellátta gr. Teleki Pál, a m. kir. miniszterelnök úr elé terjeszti Magyary Zoltán*. Budapest, 1931. 14. Athenaeum. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 3/a. (58 melléklettel). Mártonffy Károly-Máté Imre-Némethy Imre: *A magyar közigazgatás tükre. Közigazgatásunk ügyei és eljáró szervei. --.-közreműködésével szerkesztette és a m. kir. miniszterelnök úr elé terjeszti Magyary Zoltán egyetemi tanár, a közigazgatás racionalizálásának kormánybiztosa*. Budapest, 1932. 782. M. kir. Állami Nyomda. Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás racionalizálásának programja*. Budapest, 1932. 16. Egyetemi Nyomda. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 4. (A Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet első számozott kiadványa ez volt, az előzőek utólagosan kaptak számozást). Az öt művet említi: Szaniszló 1993 32. 23. lábjegyzet.

⁴³⁹ A külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról szóló 1927. évi XIII. tc., valamint A természettudományok fejlesztése érdekében teendő intézkedésekről szóló 1930. évi VI. tc.

előadás tartson. Ez a pillanat egy fontos kapcsolat kezdete az IIAS/IISA-val.⁴⁴⁰ Ez 1933 júniusában ment teljességbe. A tárgykör a közigazgatásban végzett tudományos munka megszervezése volt.

1935-ben tanulmányutat tett a Szovjetunióban is saját költségén, ahol öt hét moszkvai tartózkodás hatására alakította ki álláspontját. Emiatt többen kommunistagyanúsnak bélyegzik.⁴⁴¹ 1941 májusáig volt kapcsolatban Nyikolaj Csaronovval, a budapesti szovjet követtel.⁴⁴² Előadást is tartott moszkvai útján, amelyet a *Sovjetskoe Gosudarstvo* (Советское Государство) című szovjet-orosz államtudományi lap még 1935-ben leközölte.⁴⁴³ Járt a Szovjet Építési és Jogi Intézetben (or. *Институт Советского Строительствo и Право*).⁴⁴⁴

1936-tól az IIAS/IISA egyik alelnöke, tehát csupán négy esztendő elég neki e magas pozíció megszerzéséhez. Ezt nem kis részben varsói konferenciaszereplésének is köszönhetette.⁴⁴⁵ 1936-ban Varsóban megrendezett IIAS/IISA VI. kongresszusának főelőadója lett. A tanácskozás témája *A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból* című Magyary kötet nyomán lett ismert. A témakiírás angolul *The Chief Executive and his Auxiliary Agencies*, franciául pedig *Le chef du gouvernement et ses organes auxiliaires* volt (azaz a végrehajtó hatalom/a kormányfő és segédszervei).⁴⁴⁶

1937. június 22-től az 1937–1938. tanévben Magyary Zoltán a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen a Jog– és Államtudományi Kar dékánjaként tevékenykedett.⁴⁴⁷

1942-ben jelent meg jelentős műve, a nagy kézikönyv, a *Magyar közigazgatás*, amelyről joggal elmondható, hogyha semmi egyebet nem is írt volna, ez a könyv a hálás utókor örök emlékezetére alappal tartana igényt. 1943-ban, éppen e kötet körül bontakozott ki

⁴⁴⁰ Szaniszló 1977 II. 342., Szaniszló 1993 35., Saád 2000 289. Az IIAS/IISA a közigazgatás-tudomány egyetlen világszervezete. 1930-ban a IV. Nemzetközi Közigazgatás-tudományi Kongresszuson alakult a Közigazgatás-tudományok Nemzetközi Kongresszusának Állandó Bizottsága (fr. *Commission permanente des Congrès des Sciences administratives*) utódként. A szervezet a mai napig fennáll, székhelye Brüsszelben van. Magyarország (részben Magyary tekintélyének is köszönhetően) több alelnököt is adott a szervezetnek: Kovács Istvánt, Lőrincz Lajost, Rácz Attilát, Verebélyi Imrét, és Jenei Györgyöt.

⁴⁴¹ Szovjetunióbeli útjáról, és ott a későbbi 1936-os varsói IIAS/IISA konferencián előadott anyaga egy korábbi verziójának könyvbírálatáról: Szaniszló 1977 II. 382, 527-530.

⁴⁴² Erre az egyetlen forrás: Saád 2000 7.

⁴⁴³ Az ismertetés a *Sovjetskoe Gosudarstvo* Vol. 13 (1935) No. 5. 109-112. oldalain olvasható. Erre: Szaniszló 1977 II. 527., és ennek nyomán: Saád 2000 289.

⁴⁴⁴ Szaniszló 1977 II. 528.

⁴⁴⁵ Szaniszló 1977 II. 382-383.

⁴⁴⁶ Szaniszló 1993 35. 28. lábjegyzet.

⁴⁴⁷ Horváth-Kardos-Kelemen-Mezey-Siklósi-Varga 2010 136., a pontos kezdő időpontra: Saád 2000 289.

az úgynevezett Magyary-Szontagh-Egyed vita.⁴⁴⁸ (Említendő még a Magyary-Bibó vita.⁴⁴⁹ Mivel mindkettő jól dokumentált, hozadékaikkal itt nem foglalkozunk.) Magyary pályája során felmerült a külföldi oktatás lehetősége is. 1944-ben Zürichben egyetemi katedra várná, de hazáját nem hagyta el. Az ilyesféle kéréseket e szavakkal hárította el: „Én Sopronig elmegyek, de egyetlen lépést sem teszek tovább, mert magyar hazámat nem hagyom el. Abban a sorsban, amely a hazámat érte, magam is osztozni akarok.”⁴⁵⁰

Magyary halála tragikus. A gyermektelen házaspár a budai Várnegyedben lakott, a Dísz téren, a Hadügyminisztérium és a Külügyminisztérium közelségében, amely bombázásoknak különösen kitett terület volt. Nyaraikat Tatán töltötték, Magyary szűkebb pátriájában. Így amikor ideiglenes otthont kerestek, először Tatán éltek a német megszállás kezdetétől (1944. március 19). 1944. október 14-én vélhetően a feleség intenciójából⁴⁵¹ (aki több alkalommal felvetette a külföldre távozást) megpróbálták elhagyni az országot Ford autójukon,⁴⁵² de ez nem sikerült. 1944. október 15-én Horthy proklamációja miatt a németek elhagyni készültek Tatát, de estére visszatértek. Magyaryné ekkor omlott lelkileg teljesen össze. A feleség rossz idegállapota Magyart is megviselte, és felesége iránti odaadása és végtelen szeretete sarkallta arra, hogy egy nyugodtabb környezetbe tegyék át székhelyüket. 1944. október 15 után, egy közelebből meg nem állapítható őszi napon biztonságosabb helyet kerestek, így a tatai mintajárásban, Magyary közigazgatási reformpróbálkozásainak tényleges terepén fekvő Héregre esett a választásuk, ahol Dián Géza erdész erdészházában húzódtak meg, együtt élve az erdész családjával.⁴⁵³

Magyary itt értesült várbeli lakásában lévő óragyűjteménye pusztulásáról, mely kedélyét megviselte.⁴⁵⁴ Magyary szakállat növesztett, és kérte szállásadóit, hogy ne fedjék fel

⁴⁴⁸ Saád 2000. 240-252. Itt (egy hosszabb életrajzi értékelést követően) közel 200 oldalon maguk a vitacikkek reprint változatai olvashatóak.

⁴⁴⁹ A Magyary-Bibó vita értékelésére: Verebélyi Imre: A közigazgatás és kormányzás alapkérdései Magyary Zoltán életművében. In: Hosszú Hortenzia-Gellén Márton (eds.): *Államszerep válság idején. Magyary Zoltán emlékkötet*. Budapest, 2010. 15-38. Complex, lásd a 18-19. oldalt.

⁴⁵⁰ A zürichi lehetőségről: Greiner Tibor: Magyary Zoltán utolsó napjai. *Magyar Közigazgatás* XLV. évf. (1995) 4. sz. 239-241, lásd: 239. Magyary szavait idézi: Greiner 1995 240.

⁴⁵¹ Az 1933-as amerikai útról írta Magyaryné: „Bár kint tudtunk volna maradni! Nemcsak most mondom ezt - 1944-ben novemberben- , hanem mondta Zoltán is, amikor visszafelé indultunk.” Techert 1944 65., idézi: Saád 2000 51.

⁴⁵² Magyary autókkal kapcsolatos szokásairól így ír Göbel Magyary halálának 10. évfordulójára készített (1955), és Verebélyinek 1965-ben átadott kéziratában: „Sok tanulmányutat tett autójával a magyar városokba, később a tatai járásba. Autóvezetés közben érdekesen oldódott fel. Ilyenkor lehetett felé kérdéseket a legtanulságosabbban felvetnünk. az egyes hosszú, országúti –legtöbbször esti- autózások közben nyílt az a pár ritka alkalom, amikor visszaemlékezéseit hallottam, életének általa jelentősnek tartott mozzanatait megismerhettem.” Közli: Verebélyi 1995 246.

⁴⁵³ Greiner 1995 246., Saád 2000 8.

⁴⁵⁴ Tudomásom szerint ez a tény publikálatlan. A szíves közlést Szamel Katalinnak köszönöm meg, aki kezdő tanársegédként még Szaniszló Józseftől hallotta a történetet.

kilétét. Később, a front közeledtével a helyzet sokkal rosszabbra fordul. 1944. karácsonya előtt tatai lakásukat, értékeiket elpusztították a német katonák 1944. karácsony napján foglalták el a szovjet csapatok Héreget. A szovjet katonák zaklatásai, valamint női becsület elleni erőszaktevéseik volt az oka, hogy 1945. március 24-én feleségével együtt öngyilkosok lesznek. (Bizonyított, hogy a kiállott pszichikai és fizikai megpróbáltatások roppantották össze a házaspárt testileg és lelkileg, de ismert volt kezdetben olyan verzió is, mely szerint nyilaskeresztes pártszolgálatos katonák ölték meg őket).⁴⁵⁵

Jelentős a személyével és az általa alapított Magyar-iskolával foglalkozó irodalom, mind a könyvek, könyvrészletek, mind a tudományos cikkek szintjén.⁴⁵⁶

Népszerűségéhez hozzájárult a Szaniszló József emlékein alapuló, Bereményi Géza által rendezett „A tanítványok” című film, melyet 1985-ben készített el a rendező.⁴⁵⁷ Egy, később nagy karriert befutott közigazgatási jogász egyetemi tanítvány, Szamel Lajos úgy emlékezett Magyary professzorról, hogy a vizsgákra maga is felkészült, hogy ne kérdezzen el nem hangzott dologról, illetve pártatlan vizsgáló volt.⁴⁵⁸ Szaniszló pedig „szigorú, egyenletes, átlátszóan igazságos, semmiféle protekciót nem tűrő” vizsgáztatási módszerét emelte ki.⁴⁵⁹

Magyary halálát követően 1949 és 1989 között egy marxista-leninista elnyomó államrend épült ki, mely szakított közjogi hagyományainkkal, a magyar történeti alkotmány és a Szent Korona tan, és egyes régi magyar jogintézmények folytonosságával. A részben

⁴⁵⁵ Magyary Zoltán búcsúlevele szerint a szovjet katonák általi üldöztetés a valós ok. Azt is megírja, hogy nem idegösszeroppanás miatt határoztak az önkéntes együtt elhalásról, mivel néhány napon belül külön-külön ügyis erre a sorsra jutnának. „[...]Összes bűneink újabb megbánásával határoztuk el a halálban való együtt maradást, abban a reményben, ha a háborúban a katona nem gyilkos, akkor a Jóisten előtt ebben a helyzetben mi sem leszünk öngyilkosok [...]” A búcsúlevelet a mélyen hívő római katolikus Magyary Zoltán gyóntatóatyjának, plébánosának írta. A levél közlési helye: Nagy Ferenc (ed.): *In memoriam Magyary Zoltán*. Budapest, 1995. 77-79. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Magyaryék utolsó napjának története: Greiner Tibor: *Magyary Zoltán utolsó napjai. Magyar Közigazgatás* XLV. évf. (1995) 4. sz. 239-241.

⁴⁵⁶ A Magyar-iskolára lásd: Szaniszló 1977 II. 391-594., illetve Szaniszló 1993 15-97.

⁴⁵⁷ A főszereplőt, Fehér Józsefet Szaniszló Józsefről, a zsellércsaládból származó, onnan egyházi neveltetése által kiemelkedni tudó Magyary-tanítványról mintázták. Ugyan a film „ezrek és tízezrek figyelmét irányította a közigazgatás-tudomány mindeztáig talán legjelentősebb magyar, ugyanakkor a maga korában nemzetközi viszonylatban is ismert és elismert nemzetközi művelőkére, Magyary Zoltánra.” Ugyanakkor Szaniszló kritikailag jegyzi meg: „Torzítja a Magyaryról formált képet az a beállítás is, mely szerint az élettől, a nyilvánosságtól elzárkózó, lombikvilágban élő szobatudós lett volna, akinek nincsen semmi személyes kapcsolata a lombik-birodalma területén kívül eső világgal. Alapvetően hamis ez a beállítás és az abból levont következtetés. Ez a munka mellékesen ennek bizonyítását is szolgálja a fantázia szülte „tanítványfélék” egyike, a filmkockák üttö-vetett fehérjőskája helyett a valós ’Fehér József’ tollából.” Szaniszló 1993 17-18.

⁴⁵⁸ Szamel Lajos: *Magyary Zoltán és a közigazgatás-tudományi iskola*. In: Szamel Lajos: *A magyar közigazgatás-tudomány*. Budapest, 1974. 106-184. MTA. Az idézett jellemzés a 106-107 lapokon található. Szamel Lajos, aki az 1950-es évektől haláláig a magyar közigazgatás-tudomány egyik meghatározó egyénisége volt az új rendszerben, államtudományi doktori értekezését Magyary Zoltánnál védte. Az értekezés: Szamel Lajos: *Rendészet. (Államtudori értekezés a „Politikából”*. Budapest, 1943. 50. (Gépirat). Bírálta: Magyary Zoltán-Szandtnér Pál. (A szerző gyűjteményében).

⁴⁵⁹ Szaniszló 1993 88.

szokásjogi alapú magyar jogot egy rosszul adaptált és alkalmazott szintisztán jogpozitivistá tételes joggal igyekezett felváltani, mely nélkülözte a nemzeti jellegzetességeket. Magyaryt és a Magyary-iskolát nem is lehetett említeni 1960-as évekig. Ugyanakkor, -mint arra Berényi Sándor és Szaniszló József is rámutat- a Magyary-iskola eredményeit –ha torzított formában is- de felhasználta az új államhatalom.⁴⁶⁰ Elégségesnek tűnik kiemelni a közigazgatási jogszabálytan, a kodifikáció, valamint a közigazgatási eljárásjog körében végzett kutatásokat, nem szükséges mást tennünk, mint felhívni a figyelmet Valló József monográfiájára (1937) és monográfiaként megjelent törvénytervezetére (1942), valamint Sztás Jenő kötetére (1939) és rávilágítani az Államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény születésében betöltött szerepükre.⁴⁶¹

Tény, hogy Magyary már életében is számos kritika céltáblája volt. Háromirányú kritika merült fel vele szemben Szaniszló szerint: nevezték az amerikai sofőr-kultúra képviselőjének, a hitlerizmus magyarországi propagálójának, és a kommunizmus ügynökének is. Mindez suttogó propaganda formájában terjedt róla élete során. Ezen egymást kizáró három elem valamely tagjának értelmezési tartománya mentén ítélték meg tanítványait és egyéb intézeti munkatársait is. E sajátos megítélést Szaniszló szerint több tényező táplálta. Én összefoglalva úgy mondanám, hogy alapvetően más volt, mint a környezete. Ez az eltérés lehetett az alap.

Szaniszló Magyary ismeretöbbségét emeli ki, azaz számos állam kultúrájának, kormányzati rendszerének személyes tapasztalatokon alapuló ismeretét. Rá kell mutatni, hogy a *New Deal* ('új leosztás') Roosevelttel Magyary amerikai tartózkodása alatt vezeti be, így a *strong executive*, az erős közigazgatás, erős végrehajtó hatalom, az egyszemélyi hatalmat képviselő kormányfő gondolata a felületes szemlélő számára könnyen félreérthetővé válhatott. Magyary ezt állította Szaniszló szójátékával 'magyarított' (véleményem szerint akár: 'Magyarytott') formájában közigazgatási reformja középpontjába. Ez a modell nagyfokú értetlenségre talált, mivel még az átlagnál nagyobb műveltségűeknek is csak szerény ismereteik voltak a korban hazánkban az USA-ról.

A náciizmus propagátoraként reá tekintők az amerikai erős közigazgatást összekeverték a korlátokat nem ismerő gépezetével. Azonban Magyary a náci Németországot is autoriter államként írta le, tárgyilagos hangnemben.

⁴⁶⁰ Szaniszló 1977 II. 530-538.

⁴⁶¹ Berényi 1988 772. arra utal, hogy a törvény szövegelemzése is bizonyíthatja ezt a tényt.

Tárgyilagosan szólt a Szovjetunióról is az IIAS 1936. évi kongresszusán, sem ezt, sem szovjetunióbeli utazását nem bocsátották meg neki (a szovjet utazás ekkor igen ritka volt),⁴⁶² maga Bethlen sem nézte ezt jó szemmel, így lett „kommunista ügynök”.

Szaniszló rámutat arra, hogy az átlagtól eltérő igényszintje és tudományos életvitelével Magyary egy ki nem mondott, de tapintható irigységet gerjesztett tanártársaiban önmaga iránt.⁴⁶³ Minderre rímel egy Verebélyi által közzétett Göbel József kézirat részlete, melyben a tanítvány így ír professzoráról, Magyary Zoltánról: „Kortársai hányszor rótták fel terhére a szerintük tudóshoz nem illő gyakorlati gondolkodását, tettvágyát, az „eredményességre” törekvését. Pedig amit ők –nyilván nem kis irigységgel- kifogásoltak Magyary Zoltánban, az volt a legfőbb érdeme. Igazi alkotó volt minden vonatkozásban. Megvolt benne az elméleti és a gyakorlati szakember sok-sok vonása. Igen, megvoltak ezek a vonások, de ezeket mily kevesen értékelték. Példáján tisztán látni a tárgyilagosságra törekvés, a középútkeresés nehézségeit. Aki egyik oldalhoz sem kíván fenntartások nélkül csatlakozni, azt minden oldalról érik támadások. Magyary Zoltán a maga széles, világviszonylatban is számottevő látókörével mindig felülemelkedett a szűk napi politikán. Ezt nehezményezték. Jellemző, hogy egyaránt kifogásolták jobb- és baloldaltól. Baloldaltól szemére vetették olasz- és németországi utazásait, otthoni kapcsolatait. Viszont jobboldaltól éppen ellenkezőleg ítélték, nehezményezték az amerikai kapcsolatokat, a szovjet-oroszországi utat, a nagybirtok és a hitbizományok elleni támadásokat, hiszen emiatt történt 1938 elején a Táj-és Népkutató Központ kiállításának idő előtti bezárása is. Kétségtől volt Magyary Zoltán egyéniségében is valami, ami hozzájárult e támadások létrejöttéhez. Meg nem alkuvó, szókimondó természete, erős bírálata sok hatalmaskodó embernek nem tetszett. Az embereket nem betöltött tisztségük, hanem belső súlyuk szerint mérte.”⁴⁶⁴

A korábban említett *hearsay* körébe tartozik, hogy nem leírtan, de magánbeszélgetésekben felmerül a zsidókérdéshez való viszonya. (Hallani lehetett, hogy állítólag egyetemi jegyzőkönyvek tanúsága szerint tett volna félreérthető megjegyzéseket, de ez egyelőre alaptalan feltevésnek látszik csupán.) A fentiekben említettük 1928-as kiállítását az izraelita hallgatók felvétele ügyében. Magyary maga így vall a zsidókérdéshez való viszonyáról *Küzdelem a haladásért* címmel írt kéziratában⁴⁶⁵ 1944. november 4-én, azaz a

⁴⁶² A korszak egy, csupán 300 példányban megjelent, később szovjetellenesnek mondott, és bezúzásra ítélt könyve a Szovjetunióról: Siklóssy Pál: *Szovjet álmok és valóságok*. Budapest, é.n. 160. Révai.

⁴⁶³ Szaniszló 1993 45-46.

⁴⁶⁴ Verebélyi Imre: Magyary Zoltán gyakorlati közigazgatást korszerűsítő törekvései. *Magyar Közigazgatás* XLV. évf. (1995) 4. sz. 245-248., lásd 246.

⁴⁶⁵ Magyary Zoltán: *Küzdelem a haladásért*. H.n., 1944. MTA Kézirattár, MTAK Ms 10.731/18. Idézi: Szaniszló 1977 II. 366.

nyilas rémuralom napjaiban: „A zsidókérdéssel soha semmi kapcsolatom nem volt. Különösen a zsidóüldözéstől a lehető legtökéletesebben távol állok. Soha antiszemita nyilatkozatot nem tettem, sem ilyen körökkel összeköttetésem nem volt. Teleki Pál gróf a Képviselőházban ezért megjegyzést is tett rám. Azt a tanítványomat, akire a megjegyzés vonatkozott [Elek Péter], tőle [Telekitől] vettem át, azóta is legközelebbi munkatársaim közé tartozik. Neki és másoknak is komoly segítségére voltam a zsidóüldözések nehéz napjaiban.”⁴⁶⁶

Újabban néhány éve felvetették (nem tudományos publikációban, csak médiahírben), hogy Magyary a Nyilaskeresztes Párt tagja volt (Ungváry Krisztián). Ennek okirati bizonyítéka nincsen. Magyary soha, egyetlen pártnak sem volt tagja, a háború végén visszavonultan élt. A nyilas rémuralom idején, az utolsó napokban a rádió többször is beolvasta a légiriadók közötti szünetekben, hogy „Magyary Zoltán professzor jelentkezzék a Miniszterelnökségen.” (Hogy miért, azt nem tudni.) Saád szerint Imrédy Bélához Magyaryt nemcsak a közös piarista diákévek fűzték (hogy mi még, arról hallgat), illetve Szálasi Ferenc kifejezetten számított rá. (Saád utal rá, hogy ezt maga Magyary a *Küzdelem a haladásért* című írásában említi,⁴⁶⁷ de szövegszerűen nem idézi az *inkriminált* részt.) Szálasi naplójában valóban ott van a Saád által idézett rész, mely szerint őt 1944. október 4-én felkereste a náci Németország teljhatalmú megbízottja, Edmund Veessenmayer (ekkor már több ilyen tárgyalás volt közöttük). Szálasi felvetette egy majdan megalakítandó nyitott létszámú szakértői tanácsadó testület tervét (Veessenmayer az Államtanács elnevezést javasolta). Itt tűnik fel a névsorban Magyary Zoltán: Sztójay Döme, Bárdossy László, Rátz Jenő, Ereky Károly, Mecsér András, Magyary Zoltán, Zdravcevic István, és Révész Imre volt a névsor. Saád megjegyzi, hogy a szélsőbb radikalizmushoz fűződő várakozásai ismertek voltak, de nem fejti ki, hogy szerinte ez miben állott pontosan.⁴⁶⁸ Meglehetősen határozatlan, körvonalazatlan sejtésekkel állunk szembe, (egy soha létre nem jött szervről van szó) de az tény, hogy Magyary esetleges 'várakozásai' ellenére sem volt a Nyilaskeresztes Párt tagja, vagy nyílt támogatója, pártolója. Szintén a városi szóbeliség körébe illik az az eset, mely szerint van, aki úgy véli, hogy Magyary mutatta be Szálasit Veessenmayernak. Kezdetben úgy láttam, hogy arra nincs adat, hogy Magyary hányszor találkozott (egyáltalán találkozott-e) Szálasival, vagy volt-e valaha is Veessenmayernél. (Ismert, hogy Szálasi párttársain kívül elsősorban katonákkal, másodsorban politikusokkal érintkezett leggyakrabban.) Könnyen lehet –vélttem–,

⁴⁶⁶ Szaniszló 1977 II. 366.

⁴⁶⁷ Magyary 1944 19., idézi az oldalszámot: Saád 2000 7.

⁴⁶⁸ *Szálasi naplója. A nyilas mozgalom a II. világháború idején* (írta és összeáll.: Karsai Elek). Budapest, 1978. 443-447. Kossuth. A listára lásd: 445., idézi: Saád 2000 64. 1. végjegyzet szövege.

hogy Magyaryt azzal a (Magyaryhoz hasonlóan szintén vitézi címmel bíró) Magyarosy (Magyarossy) Sándor altábornaggyal (későbbi vezérezredes) keverték össze, aki a leventemozgalom és a légierő parancsnoka volt, és neve gyakran szerepel a „*Szálasi naplója*” című kötetben.⁴⁶⁹ Aztán mégis megtaláltam a mondott könyvben a tényt, miszerint Szálasi első találkozása hivatalos német diplomatával, Werkmeister követségi első tanácsossal Magyary Zoltán lakásán történt egy ebéden, még abban az időszakban, amikor Ermannsdorff volt a követ (a napló korábbi szövege 1941-es eseményekre utal).⁴⁷⁰ Nem derül ki, hogy Magyaryék csupán a társasági élet keretei között rendezett ebédjéről van-e szó, vagy Werkmeister illetve Szálasi kezdeményezte-e a semleges terepen való találkozást. Magyary angol, francia, német, orosz személyekkel való érintkezési hajlandósága arra enged következtetni, hogy Werkmeister személye lehetett a kulcs. Az is valószínűnek tűnik, hogy Magyaryék 1944. március 19 után a nyilasok elől bujkáltak, azaz Magyary nyilas érzelmű sem volt. Viszont ez az érintkezés is esetleg oka lehetett, hogy Szálasi rádiófelhívásban kerestette többek mellett Magyaryt is a nyilas rémuralom idején.⁴⁷¹

Verebélyi Imre tanulmánya hívta fel a figyelmemet arra a tényre, hogy a Szálasi perben kötél általi halálra ítélt báró Kemény Gábor nyilaskeresztes külügyminiszter vallomása során a tanácsvezető bíró, Jankó Péter Kemény és Kurt Haller német politikus 1944. augusztus 6-i tárgyalásainak Kemény által írott jegyzőkönyvéből olvasott fel, ahol Kemény baloldaliként utalt Magyary Zoltánra (a per jegyzőkönyvének Magyaryra vonatkozó részét itt szó szerint idézem): [Kemény Gábor] „Támpontul adtam, hogy a kultuszminisztérium nemcsak közismert baloldali, hanem bolsevista ízű beállítottságú a központban. Közismert baloldaliak ott: Stolpa államtitkár, Paikert Géza min. tanácsos, Haász Aladár min. osztályfőnök, közöltem vele egyben, hogy bizalmas nyomozásom szerint is, Magyary Zoltán prof., aki járt Moszkvában és Amerikában is régebben, egy idő óta, mikor Tatáról Pesten van, mozgalmas életet él, Közigazgatás-tudományi Intézetét pedig átállította a baloldalra.”⁴⁷² Ez a közlés még tovább halványítja Magyary esetleges 'várákozásai' komolyabb fennálltát.

Ugyanakkor a tanítványok bizalmas körben azt is rebesgették, hogy a házaspár halála után néhány nappal futár érkezett a szovjet hadvezetéstől, és a professzort kereste. Eszerint Magyary közigazgatási jogi és szervezéstudományi szakértelmére a szovjet-orosz bolsevik

⁴⁶⁹ Karsai 1978 309 skk.

⁴⁷⁰ Karsai Elek-Karsai László: *A Szálasi per*. Budapest, 1988. 55-56. Reform.

⁴⁷¹ A Képes Figyelő című lap szerint 1944 decemberében a magyar rádión keresztül felszólították Magyaryt a nyilasok a Miniszterelnökségen való jelentkezésre, Verebélyi szerint a „hungarista állam építése” során akarták szakértelmét felhasználni. Verebélyi 2005a 396. A lapszámot az MTAK Kézirattára őrzi (Gyarapodási napló 11/1995).

⁴⁷² Karsai –Karsai 1988 202. Részben idézi: Verebélyi 2005a 396.

körök is számítottak. Egy esetleges amerikai övezetbe kerülés esetén is vélhetően hasonló lett volna a kimenetel, hiszen Magyary ismert volt az USA-ban.⁴⁷³

1968 után Magyarországon egy feltételezett nemzetközi határozat alapján szűk közigazgatás-tudományi szakmai berkekben tápot kapott az a híresztelés, mely szerint 1942 májusában Berlinben az IIAS/IISA ellenszervezeteként megalakult *Internationale Akademie für Staats- und Verwaltungswissenschaften* (IASV) azaz Nemzetközi Államtudományi és Közigazgatás-tudományi Akadémia létrehozásában a tudós részt vett, és állítólag az IIAS első, háború utáni kongresszusán Magyaryt ki is zárták volna a szervezetből.⁴⁷⁴ Verebélyi Imre kutatásai idején készült el az a korábban már említett IIAS/IISA 75 éves történetét feldolgozó kötet, melyben Stefan Fisch, a speyeri *Deutsche Universität für Verwaltungswissenschaften* történészprofesszora Magyary személyével is behatóan foglalkozott.⁴⁷⁵ Az ellentétek tisztázása végett szükség szerint idézzük a Fisch tanulmány angol és francia szövegeit, olykor párhuzamosan Verebélyi megjegyzéseivel és a saját meglátásainkkal.

1940. május 10-ét követően történt meg Belgium német megszállása. Az ország katonai kormányzójának Adolf Hitler egy kevésbé vehemensnek mondott tábornokát, a japán, kínai, és palesztinai területeken is szolgált (később a Hitler elleni merényletben való részvétele miatt a dachau koncentrációs táborba deportált, de azt túlélő) Alexander von Falkenhausen nevezte ki, akit felelősség terhelt 30.000 belgiumi zsidó deportálásáért.⁴⁷⁶ Az 1939-re tervezett, de a háború miatt 1940-ben megtartani kívánt IIAS/IISA kongresszus helyett egy, Berlinbe áthelyezett székhelyű IIAS/IISA kongresszus megvalósításán kezdtek el gondolkodni. Ennek jegyében a Gestapo bezárta a brüsszeli IIAS/IISA központot.⁴⁷⁷ (Ekkoriban az elnök a belga Albert Devèze,⁴⁷⁸ később a svájci Oscar Leimgruber⁴⁷⁹ a főtítkárra a belga Edmond Lesoir, a két alelnök az amerikai Leonhard White és Magyary Zoltán voltak.)⁴⁸⁰ A bezárás 1941. május 8-án történt, elvitték először a leltárjegyzéket (a könyvek jegyzékét), majd 1941 szeptemberében mindent Berlinbe szállítottak.⁴⁸¹

⁴⁷³ Az orosz és az amerikai kérdésről: Saád 2000 7.

⁴⁷⁴ Verebélyi Imre: A közigazgatás szervezési, jogi, és demokratikus fejlesztése, annak hiányai, az IIAS és magyar elnökének két világháború közötti tevékenységében. *Magyar Közigazgatás* LV. évf. (2005) 10. sz. 590-597.

⁴⁷⁵ Lásd az angol szövegű tanulmányra: Fisch 2005a, a francia szövegre: Fisch 2005b.

⁴⁷⁶ Életére lásd bővebb forrásként: Falkenhausen, Alexander Freiherr von (Holokauszt Emlékközpont honlap) URL: <http://www.hdke.hu/tudastar/enciklopedia/falkenhausen-alexander-freiherr-von>

⁴⁷⁷ Verebélyi 2005b 591.

⁴⁷⁸ Fisch 2005a 41., 57., 59. és Fisch 2005b 7., 26., 28.

⁴⁷⁹ A Svájci Államszövetség alkancellárja, katolikus neveltetésben részesült. Róla: Fisch 2005a 39., Fisch 2005b

⁴⁸⁰ Kissé tágabb kontextusban: „Immediately after the IIAS Vienna Congress in 1933 the American Guy Moffet, who spent over a year as executive director of the Spelman Fund in Europe, held private conversations about the

Bár Fisch többször ír pozitívan Magyaryról (említi, hogy Gulickkal is találkozott),⁴⁸² de utal az IIAS/IISA felváltása céljából alapított *Internationale Akademie für Staats- und Verwaltungswissenschaften* (IASV) azaz Nemzetközi Államtudományi és Közigazgatástudományi Akadémia létrehozásában vállalt szerepére.

Említi Fisch azt is, hogy Leimgruber egy, a svájci Külügyminisztériumnak írt német nyelvű levelében Magyaryt úgy jellemzi, mint aki rokonszenvezik a totalitáriánus

idea of holding a Round Table with IIAS *Vice-Présidents* Leonard White and Zoltán Magyary (1888-1945), professor of administrative law at Budapest University and founder of the Hungarian Institute of Administrative Sciences in 1931, and the IIAS *Sécrétaire Général* Edmond Lesoir (1874-1966) head of the *Office Central de Statistique* of Belgium.” Lásd: Fisch 2005a 42-43.

„Juste après le congrès IISA de Vienne en 1933, l’Américain Guy Moffett, qui passa plus d’un an en Europe comme directeur exécutif du Spelman Fund, discuta en privé de l’idée de tenir une telle table ronde avec les *Vice-Présidents* de IISA, Leonard White et Zoltán Magyary (1888-1945), professeur de droit administratif à l’Université de Budapest et fondateur de l’Institut hongrois des Sciences Administratives en 1931, et avec le *Sécrétaire Général* de IISA Edmond Lesoir (1874– 1966), chef de l’*Office Central de Statistique de Belgique*.” Lásd: Fisch 2005b 9.

⁴⁸¹ „The consequence was the seizure of IIAS offices on 8 May 1941 by *Gestapo* men. In July 1941 an inventory of the Institute’s Library was taken, and in September 1941 all (according to Lesoir *nos livres, nos dossiers, notre comptabilité, nos fiches*) was transported to Berlin.” Lásd: Fisch 2005a 52.

„S’en suivit la saisie des bureaux de IISA le 8 mai 1941 par les hommes de la *Gestapo*. En juillet 1941, la bibliothèque de IISA fut inventoriée et en septembre 1941, tout (d’après Lesoir, *nos livres, nos dossiers, notre comptabilité, nos fiches*) fut transporté à Berlin.” Lásd: Fisch 2005b 20.

⁴⁸² Egy 1934. július 23 és 27. között tartott párizsi tudományos tanácskozással kapcsolatosan ezeket írja Magyary vonatkozásában: „The clearest abstract reflection of the different approaches and administrative cultures was represented in Magyary’s contribution. He had gained much administrative experience since 1910 and acted as *chef de cabinet* of the Hungarian Ministry for Education in the late 1920s when the research structures of the country were reformed; he also became professor of administrative law at Budapest (Catholic) University in 1930/1931. He was even special commissioner of the Hungarian Prime Minister for the rationalisation of Hungarian Public Administration from 1931 to his resignation in 1932. Thanks to the Rockefeller Foundation he was visiting professor in the USA from November 1932 to February 1933 and met Gulick and others, shortly before the Paris conference. He had just published an article after a stay at the London Institute of Public Administration and expressed the idea that whereas traditional bureaucracies in old Europe were impregnated by the preponderance of administrative law, especially in France with its *Conseil d’État* tradition, American administration had developed later and therefore in parallel with what he called „big concerns”. The United States had thus become far more open to adopting new management methods, especially with regard to ‘scientific management’ in a taylorist sense. For Magyary, a typical problem of modern administration was the question of the „chief executive” and his supporting „administrative general staff”. In that context, he even proposed including the Soviet Union in the survey and holding a meeting there.” Lásd: Fisch 2005a 43.

„La contribution de Magyary reflétait de manière abstraite, mais le plus clairement, les différentes approches et cultures administratives. Il était non seulement professeur de droit, mais il avait acquis une expérience administrative comme *chef de cabinet* du ministère hongrois de l’Éducation lorsque les structures de recherche de son pays furent réformées à la fin des années 20; de 1931 à 1933 il fut également commissaire du Premier Ministre hongrois chargé de préparer la rationalisation de l’administration hongroise. Grâce à la Fondation Rockefeller, il fut professeur invité aux USA de novembre 1932 à février 1933, et il rencontra Gulick et les autres peu avant la conférence de Paris. Il venait de publier un article à la suite d’un séjour au London Institute of Public Administration et exprimait l’idée que si les bureaucraties traditionnelles de la vieille Europe étaient imprégnées de la prépondérance du droit administratif – en particulier en France, avec la tradition de son *Conseil d’État* – l’administration américaine s’était développée plus tard et était donc parallèle à ce qu’il appelait les « grandes préoccupations ». Les États étaient donc beaucoup plus ouverts à l’adoption de nouvelles méthodes de gestion, en particulier concernant ‘l’administration scientifique’ dans le sens où Taylor l’entendait. Pour Magyary, un problème typique de l’administration ‘moderne’ était la question du « chef exécutif » et de son « équipe administrative générale ». Dans ce contexte, il proposait même d’inclure l’Union soviétique dans l’enquête et d’organiser une réunion là-bas.” Lásd: Fisch 2005b 10.

rezsimekkel, míg a demokratikus és köztársasági államrendszerektől inkább idegenkedik.⁴⁸³ Kérdés, hogy itt nem értékeli-e túl Leimgruber Magyary szimpátiáját.

Az ellenszervezet felállítása a következőképpen zajlott. A német diplomáciai szolgálatnak húsz együttműködő személyről kellett listát összeállítania, akik alkalmasak az IASV-vel történő együttműködésre.⁴⁸⁴ Fisch utal rá, hogy e húsz fő közül csupán négy volt korábbi IIAS/IISA tag (*former IIAS member; les anciens membres de IISA*): a francia Joseph Barthélemy, professzor, 1941-től a Pétain-féle Vichy kormány igazságügyi minisztere, a portugál Marcello José Caetano, a Lisszaboni Egyetem közigazgatási jogi professzora, a Salazar rezsimben az ifjúsági mozgalom vezetője, későbbi miniszterelnök, a spanyol José Gascón y Marín, Primo de Rivera diktatúrája idején közoktatási és szépművészeti miniszter (sp. *ministro de Instrucción Pública y Bellos Artes*), és Magyary Zoltán.

A nemzetiszocialisták Barthélemyt megbízhatatlannak (*unreliable, pas confiance*) találták, és helyébe az olasz (de ez esetben a Vichy Franciaországot képviselő) Achille Mestre-t javasolták, aki a *Pariser Rundfunk*-nál dolgozott ugyan, bár kevésbé tudott németül, ámde folyóiratcikkek írása útján be tudott kapcsolódni a szervezet munkájába.⁴⁸⁵ Fisch megjegyzi, hogy Gascón y Marín már több mint 60 éves volt (66 esztendő egész pontosan), és ezért vajon akart volna-e együttműködni az új vezetéssel?⁴⁸⁶ Fisch szerint (és ezt Verebélyi is hasonlóan állapítja meg az ő nyomán) egyedül (az ekkor 53 éves) Magyaryt tartották őszintén németbarátnak, mivel publikált egy cikket Stuckart és Höhn lapjában (ennek címe: *Reich-Volksordnung-Lebensraum. Zeitschrift für völkische Verfassung und Verwaltung*), Magyary tanulmánya pedig a Kiss Istvánnal együtt írt, a tatai mintajárásról szóló *Közigazgatás és az emberek* című kötettel azonos címen publikált a folyóiratba.⁴⁸⁷ Magyary élete során 178 művet jelentetett meg. Ebből kilenc monográfia (öt magyar, egy angol, egy francia, egy német, egy lengyel), idegen nyelven írt ezen felül öt angol, nyolc francia, egy holland és tizenhat német cikket vagy különlenyomatot. Az is tény, hogy a Fisch által említett

⁴⁸³ „Leimgruber wrote confidentially to the Swiss foreign department, that Magyary showed great sympathy for totalitarian régimes and was rather reluctant to democratic and republican systems (*sodass er grosse Sympathien für das totalitäre Regiment zeigte und sich gegenüber den demokratischen und republikanischen Staatssystemen eher ablehnend verhielt*).” Fisch 2005a 45.

„Leimgruber écrivit confidentiellement au ministère suisse des Affaires étrangères que Magyary montrait beaucoup de sympathie pour les régimes totalitaires et était plutôt hostile aux systèmes démocratique et républicain (*sodass er grosse Sympathien für das totalitäre Regiment zeigte und sich gegenüber den demokratischen und republikanischen Staatssystemen eher ablehnend verhielt*).” Fisch 2005b 12.

⁴⁸⁴ Fisch 2005a 53., Fisch 2005b 21., Verebélyi 2005b 591.

⁴⁸⁵ Fisch 2005a 53-54., Fisch 2005b 21-22.

⁴⁸⁶ Fisch 2005a 54., Fisch 2005b 22.

⁴⁸⁷ Magyary Zoltán: *Die Verwaltung und der Mensch. Ein Beitrag zum Verwaltungsrecht und zur Verwaltungslehre* Ungarns. *Reich-Volksordnung-Lebensraum. Zeitschrift für völkische Verfassung und Verwaltung* Vol. I. (1941) 230-255. A megállapításra: Fisch 2005a 54., Fisch 2005b 22., Verebélyi 2005b 591.

volt az utolsó külföldi cikke. Adott esetben a jövőben helyénvaló lehet megvizsgálni e német cikket szövegszerűen, ha a német kollaborálás felvetésével szemben ez szükséges.⁴⁸⁸

1942. május 9-én történt meg az IASV létrehozatala Berlinben. Magyary 1944-es *Küzdelem a haladásért* című kéziratát idézi Verebélyi, eszerint Wilhelm Stuckart, a német Belügyminisztérium főtisztviselője, az IIAS német szekcióvezetője meghívójában nem jelezte, hogy új szervezetet hoznak létre, a tartalom alapján általában a nemzetközi közigazgatási együttműködés kérdéseit kívánták megtárgyalni. Az előkészítés Magyary szavaival élve tehát puccsszerű volt.⁴⁸⁹ Fisch szerint köröztették az alapszabály tervezetét.⁴⁹⁰ Ez azonban már a tanácskozás első ülésén, a megnyitó beszédet követően történt, melyet Stuckart az IIAS/IISA német szekcióvezetőjeként tartott. Ezt követően megkezdődtek a két- és többoldalú tárgyalások. A németek a bolgár küldöttel „javasoltatták” hogy a német államtitkár Stuckart legyen az új nevet kapott szervezet elnöke.⁴⁹¹

A németek nem szavazással, hanem közfelkiáltással mondták ki, hogy Stuckart legyen a szervezet elnöke. A helyettesi pozíciókba kerülőket Stuckart nevezte meg. Az elnökhelyettesek (ang. *Deputy-President*; fr. *président adjoint*) Magyary, a spanyol Gasón y Marín és a harmadik hely Olaszországnak lett fenntartva. Hat egyéb személyt alelnöknek (ang. *Vice-President*; fr. *vice-président*). A főtitkár (ang. *General Secretary*; fr. *Sécrétaire Général*) Paul Ritterbusch lett, Höhn pedig a tudományos igazgató (ang. *Academic Director*; fr. *Directeur Académique*). Az IASV alapító tagjai voltak Németország mellett (a Fisch által felsorolt sorrendben): Japán, Spanyolország, Magyarország, valamint a németekkel szövetséges Norvégia, Románia, Szlovákia, és később Horvátország. (A Vichy Franciaország és Olaszország végül is nem csatlakozott).⁴⁹² A szervezet tehát érdemben nem tudott működni. Nem alakultak nemzeti szekciók, kivéve a fegyelmezett Japánt (1943).⁴⁹³

Az ülésen Magyary abbéli reményét fejezte ki, hogy az akadémia értékes elméleti tudományos eredményeket tud majd felmutatni (ang. *attain valuable academic achievements*; fr. *obtiendrant des résultats académiques valables*), ezzel szemben spanyol kollégája csak a

⁴⁸⁸ A tervezett IIAS berlini konferenciával kapcsolatban Höhn tudományos jelentésének végkicsengése az volt, hogy teljességgel el kell vetni a háború előtti közigazgatás-tudományokat. Ezzel ellentétes következtetésre egyedül a Magyary által jegyzett anyag jutott, amely kiemelte a normák, a közigazgatási eljárás törvényessége, valamint a közigazgatás eredményességének jelentőségét. Lásd: Fisch 2005a 55., Fisch 2005b 23. Magyary cikkének Fisch általi értékelése: Fisch 2005a 57-58., Fisch 2005b 26., eszerint érdekes anyag Höhn erősen ideológiai folyóiratában a közigazgatás-tudomány és a *Rechtsstaat/rule-of-law* összevetésével találkozni.

⁴⁸⁹ Verebélyi 2005b 591.

⁴⁹⁰ „The draft of statutes was circulated for informal discussion, and the following day, 9 May 1942, the new Academy was founded.” Fisch 2005a 55. „Ensuite, un projet de statuts fut distribué en vue d’une discussion informelle et le jour suivant, le 9 mai 1942, la nouvelle Académie fut fondée.” Fisch 2005b 24.

⁴⁹¹ Verebélyi 2005b 592.

⁴⁹² Fisch 2005a 56., Fisch 2005b 25.

⁴⁹³ Fisch 2005a 57., Fisch 2005b 26., Verebélyi 2005b 592.

spanyol-német barátságot, a két nép bajtársiasságát emelte ki (ang. *mentioned that Spain and Germany were already brothers in arms*; fr. *mentionna que l'Espagne et l'Allemagne étaient déjà des frères d'arme*).

Két dolog merült fel az IASV kapcsán Magyarország ellen. Az egyik személyesen Magyarót érinti. Fisch említi, hogy 1942. augusztus 9-én 8 oldalas kutatási programtervezetet ír az IASV számára Stuckartnak *Denkschrift über die Forschungsaufgaben der Internationalen Akademie für Staats-und Verwaltungswissenschaften und deren Lösung* címmel. Fisch leírása alapján Magyaró a töle megszokott módon összehasonlító közigazgatási jogi igényességgel lép fel, Duguit-t, Forsthoff-ot, és angolszász szerzőket idéz (a közjog változásai, a szükségletkielégítő/szolgáltató közigazgatás, és a *science of administration* vonatkozásában). Kiemeli saját munkáját idézve a *fact-finding survey* alkalmazásának jelentőségét, a gazdaságot, a hatékonyságot, és –Fisch szavaival élve– kedvenc témáját, a közigazgatási vezérkart. Nem kevesebb, mint 17 összehasonlító témakör lehetőségét körvonalazza. Kiemeli, hogy az intézet szervezetének a kiel *Institut für Weltwirtschaft*hoz, míg székházának a *Brookings Institute* washingtoni két, tízsintes épületéhez kell hasonlítania, amely a Fehér Házzal van szemben. Mindezt olyan időszakban írta, amikor az IASV 30 képviselője számára Stuckart ebéd gyanánt fejenként 125 gramm kenyeret és 50 gramm húst juttatott. Fisch némi malíciával mutat rá, hogy az IASV-t vezető két SS tiszt, Wilhelm Stuckart és Reinhard Höhn aligha sokat értettek abból, amit Magyaró írt, aligha volt sok fogalmuk az amerikai közigazgatásról, és merőben idegennek tűnhetett fel előttük Magyaró számos gondolata.⁴⁹⁴ (Ténykérdés, hogy mindketten jogászok, sőt, tudományművelő, tudományos fokozattal rendelkező, és közigazgatási joggal is foglalkozó emberek voltak, de aligha tudtak kibújni a *Lebensraum* által rájuk húzott ideológiai kényszerzubbonyból.) Azaz Magyaró itt is csak önmagát adta, és nem vezette rossz szándék.

Felmerült egy budapesti konferencia gondolata az IASV kapcsán, mivel a magyar diplomácia nagyon dolgozott ezen, és szerettek volna egy magyar szekciót az 1941 és 1944 között a Közigazgatási Bíróság elnökeként tevékenykedő Rakovszky Iván vezetésével. A kormány egyenesen az IASV első rendes ülését szerette volna Budapesten látni, de a magyar és a német külügyminisztériumok együttműködése nem hozott eredményt.⁴⁹⁵ Az IASV tudományos eredményei igen szerények: mindössze az 1889-es Meiji alkotmány első német

⁴⁹⁴ Lásd: Fisch 2005a 58., Fisch 2005b 26., valamint érintőleges említését: Verebélyi 2005b 592. 33. lábjegyzet. A levél feltalálási helye: Berliini Szövetségi Levéltár R 1501/1377.

⁴⁹⁵ A részletekre: Verebélyi 2005b 592. 32. lábjegyzet.

fordítását sikerült publikálni egy folyóiratcikkben⁴⁹⁶ (ez a jogi japanisztika szempontjából természetesen akár még tudományosan értékes anyag is lehet, azonban évi 100.000 márka állami támogatásért cserébe ez soványka produktum) illetve feltehetően ezzel lehet azonos a Verebélyi professzor által említett megszállt országok joganyagának összegyűjtésére való utalás.⁴⁹⁷

Magyary azonban kapcsolatban maradt a brüsszeli IIAS/IISA képviselőivel, Edmond Lesoir főtitkárral is levelezett (francia nyelven).⁴⁹⁸ (Megjegyzendő, hogy Stuckartnak írt német levelét sem elnökhelyettesként írta alá.)⁴⁹⁹ Ennek fényében Verebélyi joggal kifogásolja Fisch azon megfogalmazását, mely szerint Magyary volt IIAS alelnök (ang. *former IIAS Vice-President*; fr. *l'ancien vice président*) volna, azért téves, mert ő sem az IASV alakuló ülésén, sem később nem mondott le a posztjáról.⁵⁰⁰

Fisch végső kérdésfeltevésének Magyaryval kapcsolatban van némi erős negatív éle: „Magyary állásfoglalása vajon valódi kollaboráció volt, vagy téves felfogás –bizonyos fokú naivitás, vagy olyan félreértési stratégia, amelyhez hasonlóan ír Jaroslav Hašek *Svejk, a derék katona és más különleges történetek* című, 1912-ben kiadott könyvében?”⁵⁰¹

A kollaboráció ez esetben az ellenséggel való közreműködést jelenti. Természetesen valamifajta tevékenységkifejtést végzett Magyary (javaslat Stuckartnak, a budapesti kongresszus körüli kérdések), de a szervezet valójában nem működött. Ekkor már Magyary is valamennyire kényszerpályán mozgott, egy nyílt lemondás és szembefordulás katasztrofális eredménnyel járt volna, ezt mások sem tették meg az IIAS/IISA-ban és az IASV-ben is szerepet vállaló három másik személy közül, akik ráadásul totalitárius államokban vállaltak miniszteri szerepet, míg Magyary valóban elméleti ember volt (és nemcsak kapott egy katedrát), akinek nem szabad felróni önmagában, ha publikált olykor. Ugyanakkor idővel rájött, hogy állást kell foglalnia, így választotta az önkéntes kivonulást a világból. Ekkor már annyiféle külkapcsolata volt, hogy bárki vádolhatta bármely szélsőség melletti kiállással, még ha gyakorlatilag alap nélkül is. Tény az, hogy Magyaryval szemben nem volt az IIAS/IISA levéltárában a Magyarországon vízionált elitélő nyilatkozat, és ezt bizonyítja Michael Dugget

⁴⁹⁶ Fisch 2005a 57. 112. lábjegyzet, Fisch 2005b 25. 112. lábjegyzet.

⁴⁹⁷ Verebélyi 2005b 592. 34. lábjegyzet.

⁴⁹⁸ Levelének részlete: Fisch 2005a 58-59., Fisch 2005b 27., a kapcsolat tényét említi: Verebélyi 2005b 593.

⁴⁹⁹ Verebélyi 2005b 592.

⁵⁰⁰ Verebélyi 2005b 593.

⁵⁰¹ „Was Magyary's position that of real collaboration, or was it a misunderstanding —a certain *naïveté*, or even a strategy of misunderstanding in the line of Jaroslav Hašek's *Good Soldier Schweik and other Strange Stories* (1912)?” Lásd: Fisch 2005a 59. „La position de Magyary était-elle celle d'une réelle collaboration ou était-ce un malentendu dû à la naïveté ou même une stratégie de malentendu, en ligne avec les *Good Soldier Schweik and Other Strange Stories* de Jaroslav Hašek (1912)?” Lásd: Fisch 2005b 27.

IIAS/IISA főtitkár által írt levél 2005 szeptemberéből Verebélyi Imre IIAS/IISA alelnöknek. Elítélő nyilatkozatot tehát nem küldött a főtitkár, volt azonban a *Revue internationale des Sciences administratives* 1948. évi 2. számának 114-115. lapjain egy elismerő nekrológ a magyar tudósról, melyet Verebélyi fordításában közlünk: „Magyary Zoltán, a Budapesti Egyetem professzora, a Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet igazgatója, intézetünk alelnöke és hivatalos megbízottja elhunyt a háború alatt Budapesten. Dr. Magyary Zoltán aktívan részt vett intézetünk munkájában és értékes jelentéseket küldött a kongresszusokra. Neki köszönhetjük a magyar nemzeti szekció megalakítását. A második világháború előtt az intézet számára végzett odaadó munkájára örökké emlékezni fogunk.”⁵⁰²

Van még egy említendő momentum. Az IIAS/IISA 1946. június 24-25 között Brüsszelben rendezte első, háború utáni tudományos ülését, felvéve a kapcsolatot Nagy Britanniával, Franciaországgal, Luxemburggal, és Svájjal. (Az első háború utáni elnök a svájci Leimgruber volt.) Fisch úgy fogalmaz, hogy egyéb tárgykörök mellett „folytatták Magyary Európa és Amerika különbségeivel foglalkozó témáját.”⁵⁰³ Egy náci kollaboránsnak aligha tettek volna ekkora szívességet. Ugyanakkor nyilvánvalóan érthető az akkor élt és háttérbe szorított főként belga tudósok és leszármazóik, valamint tanítványaik esetleges keserű szájíze az ügyel kapcsolatban.

Magyary egy belülről vezérelt, és az adott kor magyar (és európai) társadalmával szemben kritikus egyéniség volt. Olyan ember, aki ragaszkodott a véleményéhez. Aki joggal várta el, hogy ne pletykák, és mások róla alkotott felületes képe alapján, hanem műveinek olvasásával alakítsanak ki róla véleményt. Ez a bánásmód minden tudóst megillet.

III. Tudományos pályája

Feljegyezték róla, hogy bár jogi tanulmányai során a római jog iránt mutatott érdeklődést, de mégsem római jogász lett.⁵⁰⁴ A tudományos pálya egyes főbb eseménytörténeti elemeit az életrajzon belül ismertettük (egyetemi habilitációja, egyetemi tanársága, nemzetközi tudományos karrierje). Tagadhatatlan, hogy Magyary professzor közigazgatás-tudományunk legnagyobb alakja volt és maradt. Jelentőségét az Amerikai Egyesült Államokban szárnyra kapott igazgatástudományi irányzat (ang. *science of administration*), valamint az üzemszervezési (tudományos üzemvezetési) irányzat (ang.

⁵⁰² Verebélyi 2005b 590.

⁵⁰³ Fisch 2005a 59., Fisch 2005b 27.

⁵⁰⁴ Verebélyi 1995 246.

Scientific management) európai önálló interpretálása, és közigazgatás-tudományi iskolája adta. (Egyes bírálói ezért nem is tartották őt jogtudósnak, mivel a fenti irányzat nem a közigazgatási jogdogmatikát állítja előtérbe, bár tény, hogy a Magyary iskolának volt közigazgatási jogi és közigazgatáspolitikai irányzata is).

Ugyanakkor világos, hogy Magyary nem valamiféle amerikai *manager* közigazgatás szimpla európai interpretátora. Ma, amikor a jogtudomány szellemi horizontjára sokan egyre inkább angolszász szemellenzővel tekintenek, nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy Magyary a francia, a német, sőt, a szovjet-orosz közigazgatás eredményeinek is jó ismerője volt. De figyelemmel volt a környező államok fejlődésére is (az elcsatolt magyarság miatt ez akkor húsba vágó kérdés volt). Van azonban egy másik nagyon fontos tényező. Magyary Zoltán ugyanis indulásakor (és később is) egyértelműen közigazgatási jogi kérdésekkel (is) foglalkozott, jól ismerte a közigazgatási jogdogmatika műfogásait. Életművének ívéből kiérezhető, hogy a *scientific management* korszaka lezárása után szeretett volna egy megreformált, működőképes közigazgatásban újra a jogi kérdések vizsgálatára visszatérni. Nem szabad benne tehát olyan embert látnunk benne, aki ne lett volna tisztában a magyar közjog alapfogalmaival, mint a történeti alkotmány, és a Szent Korona-tan, és ne magyar jogásként gondolkodott volna.⁵⁰⁵

Külföldi fogadtatása és mai külföldi ismertsége kivételes helyet biztosít számára a magyar társadalomtudósok pantheonjában. Kiemelendő, hogy monográfiái angolul, franciául, lengyelül és németül is megjelentek.⁵⁰⁶ (Ezen kívül kisebb munkái az említett négy idegen nyelv mellett megjelent holland tanulmánya⁵⁰⁷ is, továbbá egy szovjetunióbeli előadását ismerteti a *Sovjetskoje Gosudarstvo* is.)⁵⁰⁸ Ez a magyar társadalomtudományban nem mindennapos dolog, abban a korban pedig szinte példa nélkül áll a jogtudósok között. Ezek a monográfiák önmagukban és egyenként is olyan színvonalat képviselnek (és a tankönyve is),

⁵⁰⁵ Berényi Sándor helyesen mutat rá a jog művelésének szerepére Magyary életművében: „Magyary egyes korai és későbbi bírálataitól eltérően a közigazgatás jogtudományi művelését nem kívánta mellőzni, sőt jelentős mértékben hozzájárult annak műveléséhez is.” Berényi Sándor: Magyary Zoltán szellemi öröksége. *Állam-és Igazgatás* XLIII. évf. (1988) 9. sz. 769-778. Lásd különösen: 772.

⁵⁰⁶ A külföldi (amerikai, orosz) elismerő recenziók értékelése: Szaniszló 1977 II. 524-530. A német tudományosság is recenzeálta Magyary munkáit. A professzor munkásságának nemzetközi kontextusba ágyazott ismertetése: Lőrincz 1995 241-244. Jelentős munka még: Berényi 1988 769-778. Magyary összehasonlító közigazgatási munkásságára: Koi Gyula: Magyary Zoltán, mint az összehasonlító közigazgatás úttörő művelője. *Jogtudományi Közlöny* LXVIII. évf. (2008) 7-8. sz. 352-360.

⁵⁰⁷ Magyary Zoltán: Hongarije. In: *Gedenkboek uitgeven door de Vereniging van Nederlandsche Gementen ter gelegenheid van haar en twintig-jarig bestaan op 28 februari 1937*. s'Gravenhage, 1937. 378-394. k.n. A kötet 28 ország községi közigazgatását ismerteti, és a Németalföldi Községek Szövetségének 25 éves fennállása alkalmából készült. Lásd: Szaniszló 1993 166. (Göbel József: Magyary Zoltán tudományos műveinek jegyzéke 92. tétel.)

⁵⁰⁸ *Sovjetskoe Gosudarstvo* Vol. 13 (1935) No. 5. 109-112., lásd: Szaniszló 1977 II. 527., és ennek nyomán: Saád 2000 289.

hogy a rossz sors számlájára kell írunk, hogy sosem lehetett a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Az IIAS/IISA keretei között kifejtett aktív alelnöki tevékenysége igen jelentős fegyvertény.

Magyary professzor jelentős életművet hagyott maga után. Ezt ékesen bizonyítja, ha csupán monográfiáit vesszük számba.⁵⁰⁹ Ezért is kívánczik ezek közül egyeseknek az értékelése.

IV. Egyes tudományos monográfiáinak jelentősége

Ezen írásban Magyary Zoltán öt nagyobb terjedelmű munkáját választottuk ki. Közülük az első a nevezetes tankönyv, a *Magyar közigazgatás*. A második munka, amellyel foglalkozunk, amely magyar nyelven a *Közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból* címet viseli; tanulmányként⁵¹⁰, valamint könyvformában⁵¹¹ is napvilágot látott. A harmadik mű, amelyet csak szintén elemzünk, az Amerikai Egyesült Államok közigazgatását dolgozza fel *Amerikai államélet* címen.⁵¹² A negyedik és az ötödik kötet két közigazgatási jogi írásmű: *A magyar állam költségvetési joga*, és az igen ritka, kevés példányban fennmaradt *Magyar pénzügyi jog* című jegyzet.

Ezeket a műveket két fő szempontból elemezzük: az egyik maga a közigazgatás körében képviselt módszertan kérdésköre, a másik, hogy milyen mennyiségű, minőségű, merítésű szakirodalmakat használnak fel, és ez által milyen eredmény elérésére képesek, miben áll hatásuk.

⁵⁰⁹ Magyary Zoltán tizenkét monográfiának volt önálló szerzője, társszerzője, vagy szerkesztője. Ezek közül egy önálló műve angolul, egy másik saját kötete franciául (és lengyelül), egy általa szerkesztett kötet németül is megjelent. Főbb műveit, angolul, illetőleg franciául megjelent kötetét jelen mű érinti, ezért csupán a német nyelvű mű adatait iktatjuk ide. Magyary Zoltán (ed.): *Die Entstehung einer internationalen Wissenschaftspolitik. Die Grundlagen der ungarischen Wissenschaftspolitik*. Leipzig-Budapest, 1932. 683. Felix Meiner-Egyetemi Nyomda. (A magyar tudománypolitika alapvetése német átdolgozása). A főbb művek felsorolására lásd: Koi Gyula: Vitéz kismagyari Magyary Zoltán. *Jogtörténeti Szemle* XIII. évf. (2011) 4. sz. 81.

⁵¹⁰ Az alábbi mű magyar változatáról van szó: Magyary Zoltán: *L'organisation des autorités et surtout le rôle du chef du gouvernement au sein de l'administration publique*. Varsovie, 1936. 160. Congrès International des Sciences Administratives. A tanulmányok megjelenési adatai: Magyary Zoltán: A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból. [Négy részben]. *Városi Szemle* XXIII. évf. (1937) 1-2. sz. 281-311. 3. sz. 394-421. 4. sz. 513-556. 5. sz. 676-715. A mű lengyel változata: Magyary Zoltán: *Organizacja władz a zwłaszcza rola szefa rządu w administracji publicznej*. Warszawa, 1937. 152. Towarzystwo Pracy Społeczno-Gospodarczej.

⁵¹¹ Magyary Zoltán: *A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból*. Budapest, 1936. 150. Budapest Székesfőváros Házinyomdája.

⁵¹² Magyary Zoltán: *Amerikai államélet. A közigazgatás útja az Észak-Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, 1934. 302. Egyetemi Nyomda.

IV.1. Magyar közigazgatás

A *Magyar közigazgatás* című művet⁵¹³ a hazai szakirodalom közel egyöntetűen Magyary Zoltán fő művének, a Magyary-iskola eredményei összegzésének tartja.⁵¹⁴

Véleményem szerint nem kizárt, hogy egy hosszabb tanulmány akár ezzel ellentétes nézet igazságára mutathatna.⁵¹⁵

A kezdés is roppant érdekes. Ugyanis a kötet mottója egy, az államügyekről szóló ókori, ritkán citált Platón idézet.⁵¹⁶

A kötet kimerítő elemzésére terjedelmi korlátok miatt nem vállalkozom, és mások azt már előttem egyébként is megtették.⁵¹⁷

A tankönyv egyik kiemelendő lényege a szerkezetet illetően az, hogy a magyar közigazgatás-tudományban korábban nem ismert módon az általános rész-különös rész (ném. *allgemeiner Theil, besonderer Theil*) német, és francia közigazgatás-tudományban annyira jellemző felosztásán túllép, és egy trichotomikus distinkcióval élve⁵¹⁸ (a módszer maga már a római jogból is ismeretes, lásd Gaius *persona-res-actiones* jogfelosztási modelljét⁵¹⁹, vagy akár Werbőczy *Tripartitumát*) az alapfogalmak-közigazgatás szervezete-közigazgatás működése kategóriapárok mentén, e részekre tagolva kívánja a magyar közigazgatás képét adni.

Igen fontos a monumentális tankönyv-monográfia eddig kevésbé figyelembe vett céltételezése, amely az előszóban olvasható: eszerint a kötet a közigazgatás-tudomány válságos korszakában jött létre, a régi minták már elavultak, új még nincs.⁵²⁰ Elveti mind a közigazgatást csak jogi szempontból figyelembevevő közigazgatási jogias irányzatot, mind az angolszász technicista *manager*-felfogást, és a kettő szintézisének megalkotására tesz

⁵¹³ Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. század államában. A magyar közigazgatás szervezete, működése, és jogi rendje*. Budapest, 1942. XV., 674. Egyetemi Nyomda.

⁵¹⁴ A hazai közigazgatás-tudomány egyik vezető művelőjének igenlő véleményére: Lőrincz Lajos: *Magyary Zoltán helye a magyar közigazgatás-tudományban*. In: Hosszú Hortenzia-Gellén Márton (eds.): *Államszerep válság idején. Magyary Zoltán emlékkötet*. Budapest, 2010. 231. Complex. Hasonló állásponton van: Szaniszló 1977 II. 487., Saád 2000 61., és sorok között, nem *expressis verbis* kimondva: Szamel 1977 186 skk.

⁵¹⁵ Magyary fő művének kérdéséhez, kritikai aspektusból: Kői Gyula: *Magyary Zoltán*. In: *Magyar jogtudósok* IV. (ed.: Hamza Gábor). Budapest, (megjelenés alatt) ELTE ÁJK.

⁵¹⁶ Platón: Protagoras 319 B-320 A sorok, melyek szerint az államügyek a kovácsnak, a cipésznek, a hajótulajdonosnak, a gazdagnak (tehát a népnek) nem tanítható, bár a nép tanácsokat alakítva államügyekkel foglalkozik, míg a maga mesterségét mindenki egyénileg végzi, a mesterség viszont tanítható.

⁵¹⁷ Csak példaként: Szamel 1974 121-123., Szaniszló 1977 II. 487-502.

⁵¹⁸ A hármas felosztás és az általános-rész különös rész megkülönböztetésén való túllépésről: Szamel 1977 189.

⁵¹⁹ Sőt, a római katolikus teológia atyja, Aquinói Szent Tamás is három könyvre osztotta *Summa theologiae* című művét (1266-1573), melyet korai halála miatt azonban egy függelék-kötet is követett.

⁵²⁰ Magyary 1942 V.

kísérletet.⁵²¹ Eleddig nem hangsúlyoztuk eléggé, hogy bizonyos tekintetben a munka egyes részei az előszóból is kitűnően a tanítványok tollából kerültek ki. A 22. § amely a Magyar föld címet viseli, Elek Péter közgazdász, Magyary tanársegédének munkája, a 23. §, mely Az emberek címmel lett ellátva, Kiss István tanársegéd műve.⁵²²

Saad helyesen mutat rá, hogy a kötet „a cselekvés államának”, a posztindusztriális államnak a kézikönyve.⁵²³

A mű sok tekintetben iránymutató, a hazai, és a külföldi irodalmat jól összefoglalja, stílusa is újszerű. Sajátossága, és ezzel rokona a Récsi-, Biasini-, Csiky-, Kmety-, Boér-féle tankönyveknek, hogy a kiadvány elején bemutatja a hazai és a külföldi közigazgatás történeti és jelenkori irodalmát.⁵²⁴

A mű felépítésének részletes ismertetésétől eltekintünk, részben ezt Szaniszló József megtette korábban,⁵²⁵ részben pedig a kötet reprint kiadásának megjelenése miatt ez kevésbé szükséges, mivel a könyv így könnyebben hozzáférhető, mint Zsoldos vagy Récsi rendkívül ritka fő művei.

Megjegyzendő, hogy Magyary *Magyar közigazgatásában* is csak annyira vannak jelen összehasonlító elemek, amennyiben azokra az adminisztráció fogalmának bemutatása során, valamint a külföldi közigazgatási rendszerek képének megrajzolásakor (francia, német, angol, olasz, amerikai példák) a szerző szükségét érzi. Ugyanakkor csodálatra méltó, és ez a könyv nagy erénye, hogy a különböző angolszász, francia, német művelők (gyakran szervezéstanal, adott esetben joggal, vagy szociológiával foglalkozók: Charles Beard, Luther Gulick, Gaston Jèze, Maurice Hauriou, Herbert Hoover, Henri Fayol, Fritz Fleiner, Robert Mohl, Lorenz Stein, Leonard D. White) kontextusait miképpen vegyíti egyes magyar tételes jogi intézményekkel. Azaz tévesek az olyan nézetek, melyek szerint a jog csupán a mű utolsó, a jogi rend ismertetésére szorítkozó IX. fejezetben van, hiszen ahogy a *rocquefort* sajtban is jelen van az éreztet, valójában e tankönyvet is át-meg átszövi a jogintézmények ismertetése.

Jól ismeri a magyar elődöket is: elég Kassics Ignácra, Zsoldos Ignácra, Récsi Emilre, vagy Boncz Ferencre utalni.

A közigazgatás fogalmának⁵²⁶ kibontása után rögtön bemutatja a közigazgatás és a jog összefüggéseit is (itt igen jelentős a közigazgatás kifejlődéséről szóló rész).⁵²⁷ Képzetébresztő

⁵²¹ Magyary 1942 VI. Utal e tényre: szaniszló 1977 II. 487.

⁵²² Magyary 1942 uo.

⁵²³ Saad 2000 61.

⁵²⁴ Magyary 1942 101-102.

⁵²⁵ Szaniszló 1977 II. 491-502.

⁵²⁶ Magyary 1942 39-41.

⁵²⁷ Magyary 1942 48-54.

még a mai magyar közigazgatás történeti kialakulása,⁵²⁸ a közigazgatás túlsúlyának kifejlődése,⁵²⁹ a közigazgatás-tudomány⁵³⁰ a közigazgatás dologi eszközei,⁵³¹ de számos egyéb címet is említhetnék.

Az is roppant nagy érdeme a műnek, hogy nemcsak a legmodernebb szervezési elveket, a kor *mainstream* vezéreszméit mutatja be, hanem a közigazgatási jog és közigazgatástudomány hazai és külföldi eszmetörténetét és tételes jogát is igen magas szinten dolgozza fel.

Magyary nézetrendszerének sajátossága éppen abban állt, hogy nem mindig és nem mindenben osztotta a közigazgatási jogdogmatisták, vagy a közigazgatástan követőinek nézeteit. Ám az egyoldalú jogtudományi megközelítés hiányából eredő előnyöket sokszor nagyon is, de olykor nem feltétlenül a legjobban sikerült a műben kihasználnia.

Sokat tanulhatunk egyes címszavakból is. Vannak alapvető, és nagyon izgalmas, ma már elfeledett, vagy történeti érdekességük miatt csábító vezérszók.

A kötet nem egyszer alig lép túl (a Récsivel és Zsoldossal kezdődő hazai elődök sorában oly' gyakori) szimpla leírásokon - elemzés helyett. Ámbár gyakran a mai közigazgatási jogi (és más tételes jogi) tankönyvekben sincs ez másképp (legfeljebb egyes munkák nélkülözik a jogi dogmatika szigora adta előnyöket, szemben az 1945 előtti munkákkal).

Pozitívum a kötetet követő *elenchusok* példaszerű kivitelezése. A névmutató, tárgymutató, jogszabálymutató, és az ábrajegyzék magas szintű feldolgozás példája.

IV.2. A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból

A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból ugyan tanulmányformában is megjelent, de eredetileg könyvként látott napvilágot.⁵³² Mi a kötetet illetően főleg az összehasonlító közigazgatási jogi vonulat, a külföldi közigazgatások hatásai szempontjából elemezzük.⁵³³ Három fő részre tagolódik: az állam átalakulása,⁵³⁴ a közigazgatás átalakulása,⁵³⁵ a kormányfő és segéd szervei.⁵³⁶

⁵²⁸ Magyary 1942 55-70.

⁵²⁹ Magyary 1942 71-74.

⁵³⁰ Magyary 1942 84-102.

⁵³¹ Magyary 1942 441-517.

⁵³² Magyary Zoltán: *A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból*. Budapest, 1936. 150. Budapest Székesfőváros Házinyomdája.

⁵³³ Más szempontú elemzésre lásd: Szamel 1977 179-184.

⁵³⁴ Magyary 1936 4-31.

⁵³⁵ Magyary 1936 31-67.

⁵³⁶ Magyary 1936 68-150.

Az első részben főként Taylor, Fayol, és Hoover elméleteit mutatja be. Vizsgálatunk szempontjából az érdemi összehasonlítást a második rész tartalmazza, itt angol, amerikai, olasz, német, szovjet-orosz, osztrák, lengyel példákat hoz a közigazgatás, a bürokrácia, a közszolgálat átalakulása, új alkotmányok megjelenése vonatkozásában. A harmadik rész is csak példaképp ismertet összehasonlító közigazgatásba tartozó kérdéseket, ezeknek csak a főbb fejlődési irányvonalára utalunk.

A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból című munka az IIAS számára készült jelentés volt eredetileg, egész pontosan főreferátum, nem pedig kristálytiszt, csillogó módszertani bravúrokat összegyűjtő elméleti nagymonográfia. Az sem jelenthető ki, hogy a mű összehasonlító közigazgatási jellegűnek volt szánva. A szerző csak válogatva közöl ismereteket némely országok közigazgatásáról, mégpedig különféle szempontok alapján. A közigazgatás átalakulását ismertető rész egyfelől a nagy közigazgatási rendszerek átalakulását ismerteti (angol, amerikai, német, szovjet-orosz), másfelől kitér egyéb példákra (olasz), valamint olyanokra, amelyek újdonságként figyelemfelhívóak (a közszolgálat kereteinek tágítása az új osztrák és lengyel alkotmányban).

Nem szabad tehát az egyes összevetésekben azonos elveken nyugvó összehasonlító tendenciákat keresnünk, azonban az eredményként kapott jelentős szellemi hozadék még így is figyelemreméltó, főleg, ha tudjuk, hogy az adott korban nem az összehasonlító közigazgatás volt a jellemző (még talán az Amerikai Egyesült Államokban sem). Az angol és az amerikai közszolgálat fejlődését értelemszerűen angol nyelvű források alapján mutatja be, általánosságban az adott ország nyelvére támaszkodik, a Szovjetuniót zömmel német, kicsiny részben angol nyelvű források alapján mutatja be.

A nagy közigazgatási rendszerek című rész anyagából csupán néhány jellemzőt ragadunk ki. Érdekesség, hogy a hivatásos közszolgálatra, a versenyvizsga-rendszerre való áttérés az angol világbirodalom indiai csücskében történt meg először 1853-ban. Ezt követte 1855-ben a kezdetben háromtagú *Civil Service Commission* felállítása. Érdekesség, hogy a közszolgálat irányításában nagy szerepe volt a *Treasury*nek is ekkoriban.

Az Amerikai Egyesült Államokban 1787 és 1829 között élethossziglan tartott a tisztviselők megbízatása. 1820-ban, Monroe elnök alatt hoztak egy törvényt arról, hogy a köztisztviselők négy évre kapják a megbízatásukat (ang. *Four year law*).

Jackson elnök azonban 1829-ben 600 tisztviselőt leváltott, ezzel kezdetét vette a zsákmányrendszer (ang. *spoils system*). Ezt az esetet számos, hasonló volumenű elbocsátás követte, mígnem 1883-ban George H. Pendleton szenátusi reformbizottsági elnök elfogadtatta az érdemes személyek kiválasztását előíró érdemrendszert (ang. *merit system*). Ennek

elfogadását Garfield elnök 1882-es meggyilkolása segítette elő, akit egy elkeseredett állástalan amerikai hivatalnok ölt meg (bár Garfield a zsákmányrendszer reformját sürgette).⁵³⁷

Az olasz és német irányvonal elemzésekor Magyary kiemeli, hogy ezek az országok elvetették a parlamentarizmust, a kormány törvényhozástól való függését megszüntették, és autoriter útra léptek.

Ügyesen szövi bele ebbe a képbe a Szovjetuniót is, ahol Marx és Lenin, valamint Sztálin eszméit hosszasan ismerteti. Itt a központi kategória a proletárdiktatúra. Fontos megfigyelése, hogy a proletárállam sem tudja nélkülözni a közigazgatásban a szakképzett és állandó alkalmazottakat. (Azt ugyan nem írja le, hogy Lenin például erről nem így vélekedett. Ugyanis *Állam és forradalom* című műve szerint a közigazgatást olyanná kell tenni, hogy a legegyszerűbb szakácsné is megértse). Érdekes párhuzamként mutat rá Magyary professzor arra a tényre, hogy a tiszti rangjelzéseknek a (Munkás-Paraszt) Vörös Hadseregben való 1935-ös bevezetése párhuzamba hozható a kontinentális államok XVIII. századi azon fejlődési tendenciájával, amely szerint a hivatásos bürokráciát megelőzendően vezették be a hivatásos hadsereget.

A közszolgálat kereteinek kitágítása az osztrák és lengyel alkotmányban fejezet meglehetősen rövid. Az 1934. május 1-jén életbeléptetett új osztrák alkotmány Magyary szerint rendi állammá (ném. *Berufsständischer Staat*) alakította át Ausztriát. A fordítás kevésbé szerencsés. A rendi állam felemlítése a középkori rendiség, rendek (lat. *ordines*, ném. *Ständewesen*, fr. *État*, ang. *estate*) képét juttathatja eszünkbe. Itt azonban hivatásrendekről, korporációkról van szó, amelyek sem nem állami, sem nem helyi-területi önkormányzatként nem értelmezhetőek, hanem csak testületi önkormányzatokként (ang. *independent agencies*, ném. *öffentlich-rechtliche Körperschaften*, ol. *corporazioni*). A *Berufsständisch* szó elsősorban szakmai, foglalkozási réteget érintőt jelent. Tehát nagyjából elfogadható lenne a hivatásrendi államként való fordítás. A hivatásrendi csoportok egyike a közszolgálat.

Az 1935. évi lengyel alkotmány 72. §-a kimondta, hogy az állami adminisztráció közszolgálat, amelyet a kormánysszervek, a helyi önkormányzatok szervei, és a gazdasági önkormányzatok szervei végeznek.

Mindhárom autoriter állam életében taglalja, és összeveti az „egyetlen párt”, az egypártrendszer szerepét.

⁵³⁷ A korábbi korszak elnevezése *patrician (guardian) Administrative Culture*, azaz előjogokon alapuló, gyámkodó közigazgatás.

A harmadik részben a kormány funkcióját vizsgálja Magyary. Itt a módszertan annyiban változik, hogy két részre osztja az általa vizsgált államokat, egyfelől parlamentáris államokra (Anglia, Franciaország, Belgium, Svájc, Amerikai Egyesült Államok); valamint autoriter államokra (Olaszország, Németország, Szovjetunió).

Itt néhány jellemző példát ragadnék ki csupán. A módszertan egyszerűségében is nagyszerű, a kettéválasztás helytálló és bátor dolog (1936-ot írunk!).⁵³⁸

Az egyik legjelentősebb megfigyelés, hogy a többi állam az angol parlamentarizmust veszi át, és alkalmazza monarchiában és köztársaságban egyaránt a példát. A nyelvi sokszínűséget a francia források nagyban színezik a műben, ám Magyary átvesz a belga és a lengyel nemzeti jelentésből is részeket. Fontos, hogy mindig az egyes országok alkotmányos berendezkedéséből kiindulva ismerteti a kormány funkcióit.

Franciaországban érdekesség, hogy a köztársasági elnököt felelőtlensége vonatkozásában ugyanolyannak tekintik, mint a királyt, azzal a különbséggel azonban, hogy a köztársasági elnököt csupán hét évre választják. A köztársasági elnök hét évre választott parlamentáris király (fr. *un roi parlementaire de sept ans*).

Belgiumban a miniszteri ellenjegyzés a király hivatalos cselekményeinek alapvető kelléke az 1831-es belga alkotmány óta. A kormány bukása esetén a miniszterek felelőssége a parlament mindkét házával szemben fennáll.

Svájc jellegzetessége, hogy a szövetségi elnök miniszterelnök és államfő is egy személyben, „*primus inter pares*”, azonban ő is függ a parlamentiől. A miniszterek a mű írásakor szakértők, nem politikusok, és akár évtizedekig is tevékenykedhetnek.

Az Amerikai Egyesült Államokban prezidenciális rendszer és *strong executive* szisztéma van. Itt az elnök a választók által választott, maga nevezi ki kormánya tagjait, akik egyedül neki felelősek.

Az autoriter államokról hosszasan értekezik a szerző, de mindezt egy külön alfejezetben teszi meg.

Olaszországban a liberális eszmékkel könyörtelen harcban álló fasizmus ismertetésére kerül sor, főleg Vincenzo Corsini műve alapján. Bemutatásra kerül az olasz fasiszta korporációk rendszere is.

Németországban a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt 1933. január 30-án vette át a hatalmat. Hitlert kinevezték birodalmi kancellárrá. A birodalmi kormány maga is hozhat

⁵³⁸ Azonban természetesen az effajta kiállítás a korban nem egyedi jelenség. Csekey István, Egyed István, Ereky István, vagy Moór Gyula is hasonlóan járt el.

törvényeket, és ezek a törvények az alkotmánytól is eltérhetnek. Csupán ez az egyetlen tény is jól mutatja a rendszer antidemokratikus és embertelen voltát.

A Szovjetunió Magyary szerint az államhatalmi ágak elválasztásának és a parlamentarizmusnak elvetésével az új hatalmat a tanácsokra (or. *csovet*) építette fel. A szovjeteket a városi és falusi dolgozók alkotják, ezek kiterjednek a községekre, városokra, *rajonokra*, *oblastokra*, az Unió hét tagállamára, és magára az Unióra. Ezek után hosszasan idézi az 1923. évi szovjet alkotmányt.

Az olasz, a német, és a szovjet rendszer közös elemeként állapítja meg a végrehajtó hatalom súlyának növelését, és a törvényhozó hatalom szupremáciájának csökkentését.

Lengyelországot is az autoriter államok közé sorolja. Az 1935-ös alkotmány túlhatalmat ad a miniszterelnöknek a köztársasági elnök rovására.

IV.3. Amerikai államélet

Magyary Zoltánnak az *Amerikai államélet* címmel megjelent monográfiája angolul is napvilágot látott.⁵³⁹ Előjáróban meg kell említeni, hogy maga az eredeti magyar kiadás is ritka, kevés példányban fennmaradt mű. A kötet monografikus országtanulmány, amely a maga nemében a korban (legalábbis hazánkban) egyedülálló. A könyv nem kisebb feladatra vállalkozik, mint az Amerikai Egyesült Államok közigazgatásának és államszervezetének ismertetésére (szükség szerint utalva a kontinentális példákra keresztül az európai és az amerikai rendszer különbségeire).⁵⁴⁰

Magyary ezt a könyvét a *Rockefeller Foundation* ösztöndíjasaként, vendégprofesszorként (ang. *visiting professor*) tett amerikai egyesült államokbeli tanulmányútján szerzett tapasztalatai alapján írta (1932 novembere és 1933 februárja között szerezte mélyebb benyomásait). Magyary professzor főként Luther Gulick-kal találkozott személyesen, a Columbia Egyetem professzorával, aki egyben a New-York-i székhelyű *Institute of Public Administration* igazgatója volt.

Szamel Lajos helyesen állapítja meg, hogy a munka a közigazgatás-tudomány mellett alkotmányjogi és politikai szociológia kérdésekkel is foglalkozik.⁵⁴¹

A módszer a közigazgatás szintjeihez igazodik. A bevezetést a közigazgatás amerikai útját hivatott felvázolni. Ezt követi az USA alkotmányának feldolgozása. Az egyes

⁵³⁹ Magyary Zoltán: *The Industrial State* (ed.: Raymond Leslie Bouell). New York, 1938. 203. T. Nelson.

⁵⁴⁰ Elemzésére: Szamel 1977 173-179.

⁵⁴¹ Szamel 1977 174.

tagállamok alkotmányát és közigazgatását is felvillantja Magyary professzor, végül a helyi hatóságok zárják a területi közigazgatást: a megyék, a községek, a városok, és a nagyvárosi körzetek. Ezután a pártrendszer, a pártok bemutatása, majd a Kongresszus működésének felvázolása kap helyet. Az elnöki hatalom bemutatása a mű egyik legjelentősebb pontja, e körben később az egyik Magyary-tanítvány az amerikai elnökválasztás kérdését fel is dolgozza.⁵⁴²

Központi kérdés az amerikai közszolgálat. Magyary vizsgálja még a centralizációt, fontos témája a közigazgatást kutató intézetek számba vétele, ez érthető egy jeles tudományszervező és iskolateremtő egyéniség esetében. Elemzi a bíróságok és a közigazgatás kapcsolatát is.

Rendkívül érdekes a közigazgatás (ang. *public administration*) és a magánigazgatás (ang. *private administration*) elválasztása. Közös elemként emeli ki a szervezeti jelleget, a mindkét igazgatásban jelenlévő emberi pszichikumot, a dologi elemeket, a gazdaságosságot, az eredményességet. A köz igazgatásában megkülönböztető elemként az állami hatalomgyakorlást, az *impériumot* említi.⁵⁴³

A mű jelentős hozadéka a szakirodalom összefoglalása, ez a maga nemében teljességgel úttörő, és nem túlzás kijelenteni, hogy amerikai szemmel is figyelemre méltó⁵⁴⁴ (a mintegy 180 mű közül az angol nyelvűeken túl öt német és két francia munkát is megemlít.).

Nem véletlen, hogy az Amerikai Egyesült Államokkal kapcsolatos közjogi irodalom egyik csúcspontjának, sőt, a talán legjobb amerikai közjogról szóló műnek James Bryce nagy munkáját tartják maguk az amerikai szakemberek, olyannak, amely „hosszú vizsgálat és megfontolás eredményeit tartalmazza.”⁵⁴⁵ Jelentős eleme a kötetnek az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának (1787) magyar szövege, amely a Magyary-tanítvány Göbel József fordítása.⁵⁴⁶

⁵⁴² Vecseklőy József: Elnökválasztás Amerikában. Magyar Közigazgatástudományi Intézet, Budapest, 1942. 40. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 39.

⁵⁴³ Magyary 1934 7-8.

⁵⁴⁴ Magyary 1934 258-269.

⁵⁴⁵ Magyary 1934 256. Bryce műve az alábbi: Bryce, James: *The American Commonwealth* I.-II. New York, 1898³. 724.; 904. Macmillan.

⁵⁴⁶ Magyary 1934 270-293. Egy újabb alkotmányfordítás: Mitchell, Ralph: Az Egyesült Államok alkotmánya. Történet, dokumentumok, mutatók (Ford.: Balázs Tamás-Holló Dóra-Sándor István-Tóth Ádám; Ed.: Hamza Gábor). Budapest, 1998. 125-153. Nemzeti Tankönyvkiadó. (Az alkotmány eredeti angol szövegét is közli a kötet).

IV.4.A magyar állam költségvetési joga

Magyary tevékenységének elemzésekor elfelejtik gyakran figyelembe venni, hogy a jogi vénáján belül van egy erős pénzügyi jogi meghatározottság. Legkorábbi, 35 évesen írott monográfiája⁵⁴⁷ is erről tanúskodik. A mű 1923-ban jelent meg, és 2010-ben jött ki a *facsimile* kiadása. Ezt az új kiadást értékes előszó gazdagítja.⁵⁴⁸ A művet korábban Szamel Lajos is elemezte.⁵⁴⁹ Meg kell állapítani, hogy az ifjú Magyary rendkívül érett és dogmatikailag kicsiszolt munkát alkotott. E kötetben, mint őstojásban, valamennyire megmutatkozik a jövő nagy professzorának ígérete.

A mű alcíme közigazgatási jogi tanulmány. Ma már tény, hogy a költségvetési jogot nálunk a pénzügyi jog tárgyalja. Magyary a közigazgatás centrális kérdésének tartja a költségvetést.⁵⁵⁰ Szamel rámutat, hogy a korban a költségvetési jog alkotmányjogi kategória, bár ez csak részigazság. Ha elfogadjuk, hogy a pénzügyi jog a közigazgatási jog része volt a korban (hol bennfoglaltan, hol elváltan) akkor Magyary megközelítése sem véletlen. (A pénzügyi közigazgatás kérdéseit a mai pénzügyi jog művelői általában a közigazgatási jog részének tekintik).

A kötet nagy újítása, hogy beosztása tekintetében a könyvtári tizedes osztályozást alkalmazza, igen helyesen. A könyv megjelenését az MTA Jogi Monográfiabizottsága támogatta, amely egyfajta kitüntetést is jelentett a korban.

Érdekes az előszóból idéznünk: „A közigazgatás feladata a cselekvés. Jogállamban ezt a jogrend szabályozza. A jogszerű közigazgatásnak azonban számos komoly problémája van, amelyek megoldására nem a jogszabályok, hanem a jogtudomány van hivatva. A közigazgatás közegeinek ezért van alapos jogi képzettségre is szükségük, ezt elérni azonban nem könnyű. A közigazgatás elbürokratizálása többnyire a közigazgatás aktivitásának csökkenéséhez vezet, anélkül azonban, hogy a közigazgatás jogszerűsége tekintetében kárpótlást nyújtana. Sajnos közigazgatásunk jogi szempontból sok kritikára szolgált rá, az ezért való felelősséget részben a jogtudomány viseli, amely még számos kérdésnek megoldásával adós.”⁵⁵¹

⁵⁴⁷ Magyary Zoltán: *A magyar állam költségvetési joga. Közigazgatási jogi tanulmány*. Budapest, 1923.¹ 2010.² XII., 224. Studium/Országgyűlés Hivatala.

⁵⁴⁸ Nyikos László: Előszó a facsimile kiadáshoz. In: Magyary Zoltán: *A magyar állam költségvetési joga. Közigazgatási jogi tanulmány*. Budapest, 2010.² XII., 224. Országgyűlés Hivatala.

⁵⁴⁹ Szamel 1977 169-173.

⁵⁵⁰ Magyary 1923 3.

⁵⁵¹ Magyary 1923 uo.

A kötetet áttanulmányozva leszűrhető a szerző nagy nyelvi jártassága (angol, francia, német) és történeti érdeklődése. Kossuth egy kéziratot anyagának idézése jól megvilágítja a mai magyar adómorál állapotának is a történeti háttérét: „A magyar nemzet maga volt egyedül minden alkotmányos nemzet között, mely a fonák kormányzati rendszer következtében politikai maximái közé volt kénytelen számítani azt a törekvést, hogy a kormánynak minél kevesebb jövedelme legyen; sónál, harmincadnál, adónál mindig leszállítást sürgetett, a kincstári javakat minden kivetésnél lehetőségig terhelte s minden adóeszmétől összeborzadt. A közjövödelmek gyarapítása mindeddig nem igen tartozott az ország jogai közé.”⁵⁵²

A költségvetési jog egy adott költségvetési év kérszétéű jogi keretének tekintendő, azonban nyilvánvalóan ezen jogterületnek is vannak konstans elemei.

A költségvetés közigazgatási szempontból való elemzését vegyük most csupán göröső alá.⁵⁵³ Eszerint a gazdálkodás az emberi élettől elválaszthatatlan feladat. Az állam, amely sok tekintetben jogi organizáció, szintén nem kivétel e szabály alól. Az államháztartás szükségletei nemcsak nagyszámúak, hanem az állam egész területén elszórva találhatóak, azaz e területi vetület nagyban befolyásolja a feladat összetettségét (például az állami szükséglet külföldön jelentkezik). Az organizáció pedig nem egyéb, mint a részek egységbe foglalása. Figyelemreméltó, ahogy Magyary a tételesjogi témánál is teret tud adni a szervezeti kérdéseknek.

A mellékletek közül igen hasznos a Költségvetési felhatalmazásra vonatkozó törvények táblázata.⁵⁵⁴ A könyv számos jogforrást feldolgoz⁵⁵⁵ valamint kiváló a név-és tárgymutató is.⁵⁵⁶

IV.5. Magyar pénzügyi jog

A professzor *Magyar pénzügyi jog* című jegyzetét egy hallgatója, név szerint Váczy Ernő jogszigorló jegyezte le Magyary Zoltán egyetemi nyilvános rendes tanár úr előadása és engedélye alapján.⁵⁵⁷ (Váczy készített hasonló feldolgozást Magyary közigazgatási jogi előadásairól is, de abból nem állt rendelkezésünkre példány.) A gépiratos mű papírkötése és

⁵⁵² Kossuth Lajos: Magyarország pénzügyei 1848-ban. 1848 és 1849. évi költségvetések és javaslatok. (Kézirat). H.n., é.n. (Az Országgyűlési Könyvtárban). Idézi: Magyary 1923 14.

⁵⁵³ Magyary 1923 84-96.

⁵⁵⁴ Magyary 1923 208-217.

⁵⁵⁵ Magyary 1923 218-220.

⁵⁵⁶ Magyary 1923 221-224.

⁵⁵⁷ Magyary Zoltán: *Magyar pénzügyi jog. Dr. Magyary Zoltán egy. ny. r. tanár úr előadásai és engedélye alapján készült jegyzet. Készítette: Váczy Ernő jogszigorló.* [Budapest], [1931] 311. [k.n.]

címlapja nyomtatott. A kötet maga igen ritka, könyvtári példányokból egyelőre csak analógiákra vagyunk hagyatkozva.

Jegyzet volta ellenére a munka több mint 300 oldal. Igényesen gépelt, tanulható, számos elméleti és jogszabályi hivatkozást tartalmaz. Annak bizonyítéka, hogy Magyaryban ott élt a jogdogmatista is.

Érdeemes néhány témát áttekinteni. A bevezető részt⁵⁵⁸ a számviteli rendszer⁵⁵⁹ követi (ez állami számvitelre és önkormányzati számvitelre van osztva (ez a számviteli jog egy korai megjelenése). Ezt követi a pénzügyigazgatás szervezete,⁵⁶⁰ majd az állami egyenesadók⁵⁶¹ rendszeres kifejtése. Ezután jön a közadók kezelése,⁵⁶² és a közadók módjára behajtás,⁵⁶³ valamint a jövedéki büntetőjog.⁵⁶⁴ A tartalomjegyzék hat oldalra rúg.⁵⁶⁵

Itt csupán a pénzügyi jog természetéről szóló fejtegetésekre utalunk. A pénzügyi jog legfőbb jellemzője Magyary szerint, hogy részletesen szabályozott. a szabályozás törvényben, vagy törvényi felhatalmazás alapján álló miniszteri rendeletben lehetséges. Természetesen a pénzügyi hatóságok is alá vannak vetve a jogszabályoknak, és jogvita esetén a Közigazgatási Bíróság jogosult eljárni.

V. Zárógondolatok

Hol is helyezhetnők el Magyary Zoltán alakját a világ közigazgatás-tudósainak *Panteonjában*? Nemzetközi ismertsége nagyfokú, tudományos munkásságának vannak egyedi vonásai, bár követi a külföldi (amerikai, nyugat-európai) mintákat, ez alapján őt a közigazgatás-tudomány alapítóit követő helyek valamelyike illeti meg.

Sajnálatos, hogy 1945 után, Magyary halálát követően a 25 szűkebben vett tanítványt, és 400 feletti egyéb segítőt (kevésbé szorosan kapcsolódó jogászok, történészek, néprajzosok, mérnökök, térképészek, fordítók, egyéb személyzet) számláló Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet, a Magyary-iskola nem maradt fenn. A külföldi közigazgatások példáival, a hazai és külhoni problémák megoldásaival olyan sokat foglalkozó Magyary Zoltán nem végezhetette be feladatát. Ha az iskola fejlődhetett volna, és a közigazgatás-tudomány

⁵⁵⁸ Magyary 1931 1-17.

⁵⁵⁹ Magyary 1931 18-39.

⁵⁶⁰ Magyary 1931 40-75.

⁵⁶¹ Magyary 1931 76-199.

⁵⁶² Magyary 1931 200-269.

⁵⁶³ Magyary 1931 270-293.

⁵⁶⁴ Magyary 1931 294-305.

⁵⁶⁵ Magyary 1931 306-311.

virágozhatott volna, ma lehetséges, hogy sokban előbbre tartanánk. Azonban másoknak kellett egy más nevű tudományban (államigazgatási jog) újrakezdeni a munkát.

Az életmű mégis teljes. Magyary professzor akár költségvetési jogról, akár tudománypolitikáról, akár szociális igazgatásról ír, legyen témája a szervezéstan, a racionalizálás, a külföldi közigazgatás-tudomány megismertetése, a világnyelveken kiválóan tudó kutató, egyetemi tanár az elmélet felülmúlhatatlan ismerője életpályájából kitűnően is tudója volt a közigazgatási gyakorlatnak, minisztériumi tapasztalatai, racionalizátori vénája, és a tatai mintajárással kapcsolatos empirikus kutatásai révén is. Az utódoknak ma is Magyary Zoltán a példa.

(üres)

Befejezés: vale, lectorem-búcsú az olvasótól

Az olvasó nem kis fába vágta a fejszéjét, mikor arra vállalkozott, hogy négy magyar közigazgatás-tudós életpályájával és műveivel ismerkedjen. Bátor lépés ez egy olyan világban, amikor a műveltségre törekvés a kevesek erénye.

Választ ígértünk a hazai közigazgatás-tudományban jelentkező *kontinuitás* és *diszkontinuitás* problematikájára. Felmerül a kérdés, mennyiben mondható el, hogy a közigazgatás-tudomány művelése szintjén megőrizték az utódok Zsoldos Ignác emlékét, vagy éppen *diszkontinuus* módon viszonyultak hozzá? Későbbi tankönyvek (gyakran mintegy kötelességszerűen) felemlítik a szakirodalmak között (így Récsi,⁵⁶⁶ Concha⁵⁶⁷ és Magyary⁵⁶⁸ is). A közigazgatás-tudomány (szak)tudomány-történetével foglalkozó kevés számú 1945 előtti művelői közül Ereky István ugyan nem értékeli Zsoldos életművét, de számos témakörben, hosszasan és méltatólag hivatkozik rá.⁵⁶⁹ 1945 után Szaniszló kötetét és néhány kisebb cikket leszámítva Zsoldos kiesik a tudományos köztudatból.

Récsi sorsa még mostohább. Ennek oka, hogy munkája a Bach-rendszerben keletkezett. Ugyanakkor a főbb 1945 előtti tankönyvek a hazai irodalom előzményeiként említik művét, így tesz Magyary⁵⁷⁰ (de Concha és Szamel már nem). Azonban tételei, megállapításai (Szaniszló értékelésért és néhány kisebb cikket leszámítva) alig élnek tovább. Mindazonáltal van az emberben egy olyan érzés, hogy nagyjából Csiky Kálmán 1888. évi fellépése előtti korszak vonatkozásában sokan úgy tekintenek a magyar közigazgatási irodalomra, mint merőben leíró jellegű, jogszabályokat kivonatoló tevékenységre, holott ez csak részben igaz.

⁵⁶⁶ Récsi 1854-1855 I. 16.

⁵⁶⁷ Concha 1905 II. 238., ahol Zsoldost „nemes érzésű, világos, rendszeres gondolkodásúnak” mondja, és a *Szolgabírói hivatal* II. kötetét, a *Közrendtartási részt* ugyan tételes jogi jellegűnek, de Robert Mohl *Die Polizeiwissenschaft* című 1832-es közrendészeti jellegű munkája szellemében fogantjaként jellemezi. Szamel Lajos korábban említett véleményének ez lehet az előképe.

⁵⁶⁸ Magyary 1942 100. említi Zsoldos művét a hazai szakirodalom korai darabjai között (a korábbiak művek közül csak Kassics Ignác *Praxis politica* című 1841-es munkáját két kötetes latin nyelvű normálégyűjteményét említi, amely a Helytartótanács rendeleteinek kivonatos összeállítása, noha ez inkább az 1825-ös három kötetes *Enchiridion seu Extractus benignarum normalium ordinationum Regiarum* című munkára igaz). Magyary Zsoldos munkájáról röviden meg is emlékezik: „Hogy a vármegye közigazgatási teendői az 1848 előtti időkhöz hogyan szaporodtak fel, azok hogyan voltak szabályozva, milyen eljárás és milyen bürokratikus segédeszközök segítségével látták el az adóügyeket, a bíraskodást, és a többi ügyeket, az kitűnik Zsoldos Ignác hasznos művéből [...]” Magyary 1942 63.

⁵⁶⁹ Ereky István: *A modern magyar közigazgatás kialakulása*. Pécs, 1942. 65. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda. Pannónia Könyvtár 58. Lásd különösen: 30-41. passim, ahol számos szakigazgatási kérdésben hozza régi magyar példaként Zsoldos nézeteit.

⁵⁷⁰ Magyary 1942 100. úgy említi Récsi munkáját, mint az abszolutizmus alatti helyzetet is figyelembe vevő művet.

Annak megválaszolása, hogy az utódok miért (és mennyiben) hagyták figyelmen kívül az elődök munkáját, és mi volt ennek az oka (vagy mennyiben áll fenn a probléma ma is, és más országokban mi a helyzet) ezen kismonográfia keretei között azért nem kellően megválaszolható kérdés, mert ez egy önálló kötet témája lehetne. Annyit mégis megjegyeznék, hogy valójában Magyary előtt nem voltak a közigazgatás-tudományban (tudományos) iskolák, és ma amiket annak hívunk, gyakran csak jelzésszerűen azok.

Az olvasó reményeim szerint egy kis lépést megtett azon az úton, amely a múlt világából a jelen színterére vezet, hiszen gyakran a közigazgatás-tudomány múltjának problémái egyben jelenünk égető gondjai is. A közigazgatás-tudomány kérdései nem ismerhetők meg (és nem ismerhetők fel) egy erős humán alapműveltség bázisa nélkül. Ugyanakkor hazai tudományművelőink életútja és munkáik ismerete szintén segítheti a szakmai és a tudományos világlátás kiszélesedését.

Mindezen előrelépések kívánásával zárom le a kötetet, és bízom benne, hogy az olvasóknak e munka –ha csak részben is- de tükröt tartott a hazai közigazgatás-tudomány részperiódusa bemutatásának szándékával.

Koi Gyula

Rövidítésjegyzék (és egyéb jelölések)

/	Több kiadás esetén a megjelenési helyek, s a kiadók e jellel választatnak el
(!)	A szóalak, írásforma az eredeti forrásban így (tévesen, vagy sajátosan) áll
[]	Külső forrásból pótoltt hiányzó adat (bibliográfiai leírásban); pótlás (idézetben)
A.A.	Anonymus Auctor, szerző nélküli kiadvány
ang.	angol
Cs. k.	Császári és királyi
Cs. kir.	Császári és királyi
ed.	<i>editor</i> , szerkesztő, szerkesztette
eds.	<i>editorok</i> , szerkesztők, szerkesztették
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem
ELTE ÁJK	Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar
é.n.	évszám nélkül
ford.	fordító, fordította
fr.	francia
h.n.	hely nélkül
id.	idősb
ifj.	ifjú, ifjabb
IASV	<i>Internationale Akademie für Staats- und Verwaltungswissenschaften</i>
IIAS	<i>International Institute of Administrative Sciences</i>
IISA	<i>Institut international des Sciences administratives</i>
i.m.	idézett mű
Kir.	királyi
KJK	Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
K.n.	Kiadó nélkül
Kr. u.	Krisztus után
K. und K.	<i>kaiserlich und königlich</i> , császári és királyi
lat.	latin
MÉL	<i>Magyar életrajzi lexikon</i> (Kenyeres)
MÍÉ	<i>Magyar írók élete és munkái</i> (Szinnyei)
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTAt	A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 (Glatz)
ném.	német
No.	<i>Numero</i> , szám
ny.r.	nyilvános rendes (tanár)
ol.	olasz
or.	oroszl
összeáll.	összeállította
passim	elszórtan
skk.	soron következők
sp.	spanyol
szab.	szabad
szerk. biz.	szerkesztőbizottság
tc.	törvénycikk
tv.	törvény
UMÉL	<i>Új magyar életrajzi lexikon</i> (Markó)
uo.	ugyanott

Vacat	hiány (kéziratban, bibliográfiában)
vál.	válogatta
VKM	Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium
vm.	vármegye
Vol.	<i>volume</i> , kötet

Forrásjegyzék⁵⁷¹

I. Zsoldos Ignác

I.1. Élete (és a róla szóló irodalom)

Kenyeres Ágnes (ed.): *Magyar életrajzi lexikon* II. L-Z (szerk. biz.: Bortnyik Sándor-Csűrös Zoltán-Király István-Mátrai László-Németh Lajos Pamlényi Ervin). Budapest, 1969. 1077. Akadémiai. URL: <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC17155/17423.htm>.

Markó László: *Zsoldos Ignác*. In: Balogh Margit - Burucs Kornélia – Hay Diana – Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002* III. (ed.: Glatz Ferenc). Budapest, 2003. 1443. MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár.

Mészöly Gedeon: Zsoldos Ignác és gróf Széchenyi István. *Akadémiai Értesítő* LXVII. évf. (1917) 1-10.

Mészöly Gedeon: Zsoldos Ignác jogi műszavai. (Emlék Szily Kálmánnak). Budapest, 1918. 10. K.n.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* XIV. Telgárti – Zsutai. Budapest, 1914. 1952-1953. Hornyánszky.

URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/z/z31363.htm>,

Tóth Lőrinc: *Emlékbeszéd Zsoldos Ignác a M. T. Akadémia rendes tagja felett*. Budapest, 1886. 55. MTA.

Zsoldos Ignác – Wikipédia.

URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/Zsoldos_Ignác.

I.2. Egyes művei

Zsoldos Ignác: *Népszerű erkölcsstudomány*. Buda, 1840.¹ 54. MTA.

Zsoldos Ignác: *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840: IX. törvénycikkely nyomán*. Pápa, 1842.¹ 48. 1843.² 48. Pápai Református Kollégium.

Zsoldos Ignác: *A szolgabírói hivatal* I. *Törvénykezési rész*. II. *Közrendtartási rész*. Pápa, 1842.¹ XVIII, 401. Pápa, 1844.² XII., (6), 417. Pest, 1861.³ XII., (6), 417. Pest, 1866.⁴ XII., 406.; 1842. 528. Pápai Református Kollégium.

⁵⁷¹ A forrásjegyzék a kötet forrásait és felhasznált irodalmát tartalmazza. A bibliográfiai leírás során a könyvészet általánosan ismert, a jogtudományban is elfogadott szabályait alkalmaztuk azzal, hogy azonos cím esetén, ahol ez indokolt volt, az egyes művek kiadásait felső indexszámmal jelöltük meg. Eltérő címek, vagy egyazon alpmű többféle, például kétnyelvű vagy többnyelvű kiadása esetén a címlapvariánsokat önállóan írtuk le. A világhálós hivatkozások esetében az utolsó megtekintést külön nem jelöltük, ez a kézirat lezárásával (2013. március 15.) esik egybe.

Zsoldos Ignác: *A bírásokról s bíraskodásról általában*. In: *A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei V. 1838-1840*. Buda, 1842. 353-375. Egyetemi Nyomda.

Zsoldos Ignác: *A mezei rendőrség főbb szabályai*. Az 1840: IX. törvénycikkely nyomán. Pápa, 1842¹. 48. 1843². 48. Pápai Református Kollégium.

Zsoldos Ignác: *Olvasó könyvecske (!). A mezei rendőrség főbb szabályai*. Az 1840-ik IX. törvénycikkely nyomán. Книжица чтения главна правила полоског редохренительства... (Knižica čtenia glavna pravila poloskog redohrenitelstva...). Buda, 1844.³ 71. Egyetemi Nyomda.

Zsoldos Ignác: *Olvasó könyvecske (sic!). A mezei rendőrség főbb szabályai*. Az 1840-ik IX. törvénycikkely nyomán. *Regulele maj de kepetenije a policiej de kamp. Preînt. de Alexie Popoviči*. Buda, 1844.⁴ 77. Egyetemi Nyomda.

Zsoldos Ignác: *Volkstümliche Sittenlehre*. Aus dem Ungarischen frei übersetzt von A. Frankenburg. Bécs, 1854¹. 52.; Leipzig-Pest-Wien, 1873². VIII, 52. Zilahy-Wodianer.

Zsoldos Ignác–Zádor (Stettner) György (ford.): *Ausztriai általános polgári törvénykönyv: kihirdetett az 1852. november 29. nyílt paranccsal Magyar-, Horvát- és Tótországban, a Szerbvajdaságban és a Temesi Bánságban, az ezen törvénykönyvre vonatkozó, a függelékben foglalt utólagos rendeletekkel együtt*. Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch: kundgemacht mit dem Patente vom 29. November 1852 in den Königreichen Ungarn, Croatien und Slavonien, der serbischen Woiewodschaft und dem Temeser Banate, sammt den auf dieses Gesetzbuch sich beziehenden in dem Anhang enthaltenen nachträglichen Verordnungen I.-III. Bécs-Wien, 1853. XXI., (4) XXI., (4) 110., 110.; 395., 395.; 56., 56., CLXXV., 122., 122. Cs. Kir. Udvari és Állami Nyomda – K. und K. Hof- und Staatsdruckerei.

Zsoldos Ignác: *Népszerű erkölcsstan*. Pest, 1872.² 54. Eggenberger-Athenaeum.

Zsoldos Ignác: *Egy elhunytak levelei*. H.n., é.n. [kézirat].

Zsoldos Ignác: *Töredékek magam és kortársaimnak életéből*. H.n., é.n. [kézirat].

Zsoldos Ignác: *Adalékok Zsoldos Ignác élettöredékeihez*. H.n., é.n. [kézirat].

I.3.Egyéb irodalom

A.A.: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára az 1915-1917. évben. *Magyar Könyvszemle* LIII. évf. (1919) 1-4. sz. 145-149. (Különösen lásd: 146.). <http://epa.oszk.hu/00000/00021/00171/pdf/139-157.pdf>

Barta László: A szolgabírói tisztség eredete és hatásköre. In: Barta László: *A községjegyzői intézmény története Magyarországon, tekintettel hazánk helyhatóságainak szervezetére I*. Budapest, 1882. 35-48. Szerző – Wilckens és Waidl.

Béli Gábor: *A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268-1351*. Budapest-Pécs, 2009. 208. Dialóg Campus. Doktori értekezések a Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Karán 1.

Bognár Krisztina-Kiss József Mihály-Varga Júlia: *A Nagyszombati Egyetem fokozatot szerzett hallgatói 1635-1777*. Budapest, 2002. 417. Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára.

Concha Győző: A municipális rendszer jelen állása Európában (1869). In: Concha Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálatai*. Budapest, 1928. 8-62. MTA.

Földi András: *Adalékok a történeti jogi iskolának a magyar jogi romanisztikára gyakorolt hatásának kérdéséhez*. In: *Befogadás és eredetiség a jogban és a jogtudományban. Adalékok a magyarországi jog természetrajzához* (Ed.: Sajó András). Budapest, 2004. 14-31. Áron Kiadó. URL: http://zeus.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/702_belso.htm

Gáldi László: *Magyar-román szellemi kapcsolatok*. Budapest, 1942. 79. Magyar Szemle Társaság. A Magyar Szemle Társaság Kis Könyvtára (!) 126.

Jakab András: A közigazgatási jog tudománya és oktatása Magyarországon. *Új Magyar Közigazgatás* III. évf. (2010) 9-10. sz. 31-44.

Kiss Albert (összeáll.): A kassai kir. Állami Jogakadémia könyvtárának szakkatalógusa. Kassa, 1917. (2), 582. (2). Szent Erzsébet Nyomda.

Koi Gyula: Egyetemi jogirodalmi könyvkiadás 1775-1800. 66 könyvészetileg ismeretlen nyomtatvány az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában. *Jogtörténeti Szemle* VII. évf. (2005) 2. sz. 81-93.

Koi Gyula: Adatok 1800 utáni jogirodalmi könyvkiadásunkhoz. Könyvészetileg ismeretlen nyomtatványok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában, valamint az ELTE Egyetemi Levéltárában. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae* Tom. XLVII. (2005) 241-280.

[Koi Gyula] Legislator (összeáll.): *Magyar jogász akademikusok listája - Wikipédia* http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_jogász_akadémikusok_listája. Budapest, 2011. Wikipédia.

Koi Gyula: *Scholars and Community. Foreign Influences in Hungarian Administrative Sciences with Regard to Municipality*. In: *COFOLA 2012. The Conference Proceedings*. [Compact Disc] (ed.: Vojtech Vomacka). Brno, 2012. 425-434. Masaryk University Faculty of Law.

Leszkoven László: *Váltójogunk fejlődésének rövid áttekintése*. In: Leszkoven László: *A váltó, mint kötelelem*. Miskolc, 1999. 72-74. Novotny Kiadó.

Mályusz Elemér: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai 1790-1795*. Budapest, 1926. XII., 940. Magyar Történelmi Társulat. Magyarország újabb kori történetének forrásai-Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris, Kormányzat- és közigazgatás-történeti iratok (1.)

Nyomárkay István: *Filológia – a nyelvi kapcsolatok kutatásának tudománya. (Magyar hatás a XVI. századi horvát jogi terminológiában.) Székfoglaló előadás.* Budapest, 2010. MTA. Abstract: http://mta.hu/i_osztaly_cikkei/szekfoglalok-127204

Patyi András: *Közigazgatás – alkotmány – bíráskodás.* Győr, 2011. 271. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar – Universitas-Győr Nonprofit Kft.

Pesti Napló. In: *Pallas nagy lexikona. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben XIII. Nemes ág – Pillér* (Ed.: Bokor József). Budapest, 1897. 977-978. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.

URL: <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/081/pc008148.html#10> I

Pesti Napló. In: *Révai nagy lexikona XV. Ottó-Racine* (Ed.: Révay Mór János). Budapest, 1922. 806. Révai Testvérek Irodalmi Intézete. URL: <http://mek.oszk.hu/06700/06758/>

Pomogyi László: Szolgabíró. In: Pomogyi László (összeáll.): *Magyar alkotmány- és jogtörténeti kéziszótár.* Budapest, 2008. 1082-1083. Mérték.

Puky Károly, bizáki: *Politikai igazgatás, avagy a magyarországi tekintetes vármegyék politikai szerkesztetéseinek és igazgatások módjainak, úgy nemkülönben azon nemes megyék, mely politikai igazgató székek által, és miképpen való kormányoztatásoknak rövid leírása.* Pest, 1828. VI, 112. Trattner-Károlyi.

Tamás András: *Bíró és társadalom. A jogtudat és a jogérvényesülés dialektikája.* Budapest, 1977. 469. KJK.

Tigyi József: Hol teremnek az akadémikusok? *Magyar Tudomány* CLXVI. évf. (2006) 3. sz. 344-355.

Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777-1848 (ed.: Király Péter). Budapest, 1983. 503. Akadémiai Kiadó.

II. Récsi Emil

II.1. Élete (és a róla szóló irodalom)

Horváth Attila-Kardos Gábor-Kelemen Miklós-Mezey Barna-Siklósi Iván-Varga István: *A Jogi Kar professzorainak hozzájárulása a hazai jogtudomány fejlődéséhez 1667-1948. Könyvkiállítási katalógus. Contributio professorum Facultatis Iuridicae ad Iurisprudentiam Hungariae provehendam. Catalogus ostentationis librorum. Contribution of the professors of the Faculty of Law to the Development of Hungarian Legal Science. Visitors' Guide to a Book Exhibition* (ed.: Földi András). Budapest, 2010. 169. ELTE Eötvös Kiadó.

Kenyeres Ágnes (ed.): *Magyar életrajzi lexikon II. L-Z.* (szerk. biz.: Bortnyik Sándor-Csűrös Zoltán-Király István-Mátrai László-Németh Lajos Pamlényi Ervin). Budapest, 1969. 493. Akadémiai. URL: <http://mek.niif.hu/00300/00355/html/ABC12527/12809.htm>.

Koi Gyula: Récsi Emil, az első magyar közigazgatási jogtudós. Előtanulmány életművéről, és közigazgatás-tudományi munkássága jelentőségéről. *Közjogi Szemle* II. évf. (2008) 3-4. sz. 159-164.

Markó László: *Récsi Emil*. In: Balogh Margit - Burucs Kornélia – Hay Diana – Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 III.* (ed.: Glatz Ferenc). Budapest, 2003. 1062. MTA Társadalomkutató Központ – Tudománytár.

Pauler Tivadar: *Récsi Emil. (Emlékbeszéd)*. In: Pauler Tivadar: *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez*. Budapest, 1878. 257-273. Magyar Tudományos Akadémia.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái XI.* Popeszkú–Rybay. Budapest, 1906. 646-651. Hornyánszky. URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/r/r21270.htm>.

Wenzel Gusztáv: *Emlékbeszéd, melyet néhai Récsi Emil... felett 1865. évi július hó 13-án az egyetem nagy dísztermében tartott --.--.* Buda, 1865. 20. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

II.2.Egyes művei

Récsi Emil: *Erinnerungsrede womit die am 18 Februar d. J. (1850.) i der juridischen Facultät der königliches ungarisches Landes-Universität begonnenen Vorlesungen aus der politischen Gesetzkunde Emil von Récsi eröffnet hat.* Ofen, 1850. 15. Egyetemi Nyomda.

Récsi Emil: *[A] politikai gazdaszat tankönyve. Dr. Kudler József után I.-II.* Buda, 1850-1851. Heckenast.

Récsi Emil: *Az ausztriai birodalom közönséges és a koronaországok különös alkotmányjogának alaprajza. Vezérfonalul hallgatói számára.* Pest, 1851. 229. Heckenast.

Récsi Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint különös tekintettel Magyarországra I.-IV. kötet. I. kötet Az összes közigazgatási szervezet és az államszolgálati viszonyok rendszeres előadása. (1854) II. kötet A politikai és rendőri közigazgatás ügyei. (1854) III. kötet Rendőri közigazgatás (vége). Közoktatási ügyek. (1854) IV. kötet Földművelési, ipar-, kereskedelmi és közlekedési ügyek; tökéletes betűsoros tárgymutatóval az egész munka tartalmáról. (1855) Pest, 1854-1855. XII., 396.; VIII., 355.; VIII., 347.; VIII., 408. Heckenast Gusztáv.*

Récsi Emil: *A római jog elvei, tekintettel történeti fejlődésére. Scheurl Adolf után.* Pest, 1857. XII., 198. Emich.

Récsi Emil: *Magyarország közjoga a mint (!) 1848-ig s 1848-ban fennállott.* Buda - Pest, 1861. IV., 530. (1) Pfeiffer.

Récsi Emil: *[A] római jog rendszere, tekintettel mai alkalmazhatóságára. Vázlatban Puchta után.* Pest, 1862. 276. Emich.

II.3.Egyéb irodalom

Csizmadia Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976. 14. Akadémiai Kiadó.

Eckhart Ferenc: *A jog – és államtudományi kar története 1667 – 1935.* Budapest, 1936. 407. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Deé Nagy Anikó: A marosvásárhelyi Teleki Téka. *Könyvtári Figyelő* XLI. évf. (1995) 2. sz. 1-10. URL: http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/1995/2/dee_h.html.

Erekly István: *A modern magyar közigazgatás kialakulása*. Pécs, 1942. 65. Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda. Pannónia Könyvtár 58.

1832/6-ik évi Ország-gyűlésén (!) alkotott törvény cikkelyek (!). Articuli Comitiorum Anni 1832/6-ti. Pozsony [1836] 368. Országgyűlési nyomtatványok kiadói.

Fazekas Marianna: *A politico-cameralis tudományok oktatásának 225 éve*. In: Takács Péter (ed.): *A jogásképzés múltja, jelene és jövője. Ünnepi tanulmányok, konferencia-előadások, kerekasztal-beszélgetések*. Budapest, 2003. 97-102. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar.

Jogtudomány. In: *Újabb kori ismeretek tára. Tudományok politikai és társas élet encyclopaediája* IV. *Girod de Lain – Kazan (pótlékcikkek)*. Pest, 1852. 540-549. Heckenast.

Négyesi György: *A Pesti Sakk-kör történetéből*. Budapest, 2001. URL: <http://www.homoludens.hu/htmlm/cik/8034/pesm.htm>

Papp József: *Az egyetem díszdoktorainak névsora*. In: Papp József: *Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Loránd Tudományegyetemen*. Budapest, 1982. 350. ELTE. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 7.

Pauler Tivadar könyvtárának az Egyetemi Könyvtárban fennmaradt kéziratos könyvjegyzékének kézirata (1134. tétel)
URL: <http://konyvtar.elte.hu/regi/kincseink/kezirat/pauler.htm#I>

Stubenrauch, Moritz: *Handbuch der österreichische Verwaltungs-Gesetzkunde. Nach dem gegenwärtigen Stande der Gesetzgebung bearbeitet* I. - II. Wien, 1851. 794. Manz.

Südost Musik Lexikon. h.n., é.n., Gesellschaft für Deutsche Musikkultur im Südostlichen Europa e. V. URL: <http://www.suedost-musik.de/html/lexikon/Filtsch.html>

Szaniszló József: *A közigazgatás-tudomány oktatásának és tanszékeinek története az ELTE Jog – és Államtudományi Karán 1777 – 1977 között* I. Budapest, 1977. 151-165. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam – és Jogtudományi Kar Államigazgatási Jogi Tanszéke.

III.Concha Győző

III.1.Élete (és a róla szóló irodalom)

Arczt Ilona: *A „Politika tudományok” oktatása a budapesti egyetem (ELTE) Jogi Karán és elődintézményeiben*. Budapest, 2004. 111-127. Rejtjel Kiadó.

Csizmadia Andor: (Concha Győző). In: Csizmadia Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, 1976. 18. Akadémiai Kiadó.

Csizmadia Andor-Máthé Gábor-Nagy Endre: *Magyar közigazgatás-történet*. Budapest, 1990. 7-10. Államigazgatási Főiskola Házinyomdája.

Egresi Katalin: Concha Győző konzervatív állameszméje. *Jog Állam Politika* I. évf. (2009) 1. sz. 77-107.

Erekly István: *Emlékbeszéd Concha Győző ig.[azgatósági] és t.[iszteleti] tagról*. In: *Concha Győző ig.[azgatósági] és t.[iszteleti] tag emlékezete*. Budapest, 1935. 1-74. MTA. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XXII. kötet 10. szám.

Fazekas Marianna: Győző Concha. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Juridica* Vol. XLI-XLII. (2000-2001) 235-241.

Hegedüs Loránt: *Concha Győző Politikája*. In: *Concha Győző ig.[azgatósági] és t.[iszteleti] tag emlékezete*. Budapest, 1935. 75-97. MTA. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek XXII. kötet 10. szám.

Jakab András: A közigazgatási jog tudománya és oktatása Magyarországon. *Új Magyar Közigazgatás* III. évf. (2010) 9-10. sz. 31-44.

Kápolnai Iván: 75 éve hunyt el Concha Győző. *Jogtudományi Közlöny* LXIII. évf. (2008) 9. sz. 464-466.

Kenyeres Ágnes (ed.): *Magyar életrajzi lexikon I. A-K* (szerk. biz.: Bortnyik Sándor-Csűrös Zoltán-Király István-Mátrai László-Németh Lajos Pamlényi Ervin). Budapest, 1969. 289. Akadémiai. URL: <http://mek.niif.hu/00300/00355/html//ABC17155/17423.htm>.

Koi Gyula: A magyar közszerződési jog kezdetei a jogirodalomban. *Jogtörténeti Szemle* VIII. évf. (2006) 2. sz. 49-59.

Koi Gyula: Francia és német hatások Concha Győző közigazgatás-tudományi munkásságában. (Vázlat). *Jogtörténeti Szemle* XIII. évf. (2011) 4. sz. 40-46.

Lövetei István: Concha Győző. In: Lövetei István-Szamel Katalin: *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874-1947* (szerk.: Lőrincz Lajos). Budapest, 1988. 207-209. KJK.

Markó László: *Concha Győző*. In: Balogh Margit-Burucs Kornélia-Hay Diána-Markó László: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825-2002 I.* (ed.: Glatz Ferenc). Budapest, 2003. 202-203 MTA Társadalomkutató Központ.

Markó László: *Concha Győző*. In: *Új magyar életrajzi lexikon I. A-CS* (ed.: Markó László). Budapest, 2001. 1011-1012. Magyar Könyvklub.

Nagy Endre: *A polgári kori magyar közigazgatás-tudomány története*. In: Nagy Endre-Rácz Lajos: *Magyar alkotmány-és közigazgatás-történet* (ed.: Máthé Gábor). Budapest, 2007. 452. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft.

Ruber József: Concha Győző. *Társadalomtudomány* XIII. évf. (1933) 1-2. sz. 76-79.

Schweitzer Gábor: „A zsidókérdés két világ ütközésének problémája.” Tuka Béla levele Concha Győzőnek 1918-ban. *Világosság* XLIII. évf. (2002) 2-3. sz. 116-130.

Szabó Imre: *A burzsoá állam- és jogbölcselet Magyarországon*. Budapest, 1955.¹ 305-306. Akadémiai Kiadó.

Szamel Lajos: *A magyar közigazgatás-tudomány*. Budapest, 1974. 28-40. MTA Igazgatótudományi Bizottsága Közigazgatás-tudományi Szekció.

Szamel Lajos: *A magyar közigazgatás-tudomány*. In: Lőrincz Lajos-Nagy Endre-Szamel Lajos: *A közigazgatás kutatásának tudományos irányzatai*. Budapest, 1976. 395-400. KJK.

Szamel Lajos: *A magyar közigazgatás-tudomány*. Budapest, 1977. 55-78. KJK.

Szamel Lajos: *Államigazgatás-tudomány (Közigazgatás-tudomány)*. In: *Jogtudományi enciklopédia* I. (ed.: Szabó Imre). Budapest, 1980. 240-260. KJK.

Szamel Lajos: *A közigazgatási dolgozók fogalma és jogállásuk szabályozása*. In: Fonyó Gyula (szerk.): *A közigazgatás személyi állománya. (Tanulmányok az összetétel, az anyagi és erkölcsi megbecsülés köréből)*. Budapest, 1980. 19-76. KJK.

Szamel Lajos: *A polgári magyar közigazgatás-tudomány*. In: *Közigazgatás-tudományi antológia* II. (ed.: Lőrincz Lajos). Budapest, 1996. 121-138. Államigazgatási Főiskola-ELTE [ÁJK] Államigazgatási Jogi Tanszék.

Szaniszló József: Concha Győző. In: Szaniszló József: *A közigazgatás-tudomány oktatásának és tanszékeinek története az ELTE Jog- és Államtudományi Karán 1777-1977 között* I. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Államigazgatási Tanszék, Budapest, 1977. 212-221. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Államigazgatási Tanszék.

Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* II. Caban-Exner. Budapest, 1893. 99-101. Hornyánszky.

URL: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/c/c02861.htm>

III.2.Egyes művei

Concha Győző (ford.): *A kislány vánkosa. [Marceline] Desbordes - Valmore után*. h.n., 1862. k.n.

Feuillet, Octave: *Szibill története* (ford.: Concha Győző). Kisfaludy Társaság, Pest, 1868.¹ 1909.² 1910.³ 1928⁴. 368. Kisfaludy Társaság.

Concha Győző: *A közigazgatási bíráskodás az alkotmányosság és az egyéni joghoz való viszonyában*. Budapest, 1877. 123. Athenaeum.

Concha Győző: *Újkori alkotmányok* I.-II. Budapest, 1884-1888. XII., 314.; 510. (1) MTA Kiadóvállalata.

Concha Győző: *A[z ezerhétszáz]kilencvenes évek reformeszméi és következményeik. Irodalomtörténeti vázlat.* Budapest/Máriabesnyő-Gödöllő, 1885.¹, 1898.² 2005.³ 243. Franklin/Attraktor. Olcsó Könyvtár 195.

Concha Győző: *Egyéni szabadság és parlamentarizmus Angliában.* [Székfoglaló értekezés MTA I. tagság elnyerése alkalmából, elhangzott: 1887. november 7-én]. Budapest, 1888. 32. MTA. Értekezések a társadalmi tudományok köréből IX. köt. 8.

Concha Győző: *Politikai jegyzetek. dr. Concha Győző kolozsvári m. k. tud. egyetemi ny. r. tanár úr előadásai után jegyezve. Kiadták a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete által 1891. október hó 27-én és november hó 25-én tartott rendkívüli közgyűlések megbízásából Nyerges Zsigmond e.i. elnök és Harmath Jenő e.i. könyvtárnok, mint a választmány által kiküldött bizottság tagjai.* I. rész *Alkotmánytan.* II. rész *Közigazgatástan.* Kolozsvár, 1891¹ 264.; 141. A kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi joghallgatók segélyező egylete-Közművelődés Irodalmi és Műnyomdai Rt.

Concha Győző: *Politikai jegyzetek Nagys. dr. Concha Győző egyetemi ny. r. tanár úr előadásai nyomán. Jegyezte Semsey Kálmán joghallgató* I. rész *Alkotmánytan és társadalomtan.* Függelék: *Társadalomtan.* II. rész *Közigazgatástan.* Budapest, 1893². VIII, 374.; 65.;163. Politzer.

Concha Győző: *Politika I. köt. Alkotmánytan. II. köt. (első fele) Közigazgatástan.* Budapest, [I. köt.] 1895³., 1907⁴. XII, 619.; [II. köt.] 1905³. VII, 447. Grill.

Concha Győző: *A rendőrség természete és állása a szabad államban. Székfoglaló értekezés* [MTA r. tagság elnyerése alkalmából]. *Elhangzott az MTA II. Osztálya 1901. április 15-i ülésén.* Budapest, 1901. 48. MTA.

[Concha Győző] Viktor Concha: *Die Gentry in Ungarn. Ungarische Rundschau für Historische und Soziale Wissenschaften* Vol. I. (1912) No. 1. 525-550; 821-841.

[Concha Győző] Victor Concha: *La gentry, sa genèse et son rôle en Hongrie. Par Victor Concha.* (Athenaeum, Budapest, 1913. 73. (Különlenyomat a Revue de Hongrie 1913. 1-5. számokból).

Concha Győző: *Eötvös és Montalembert barátsága. Adalék a magyar katolikusok autonómiájának kezdeteihez.* Budapest, 1918.¹, 1922.² II., 333. (3). Szent István Társulat.

Concha Győző: *Hatvan év tudományos mozgalmi között. Concha Győző igazgató és tiszteleti tagnak összegyűjtött értekezései és bírálatai.* Budapest, 1928-1935. 293.; 317. MTA.

Concha Győző: *A konzervatív és a liberális elv: válogatott tanulmányok* (Sajtó alá rendezte: Szegő Yvette). Máriabesnyő-Gödöllő, 2005. 284. Attraktor.

III.3.Egyéb irodalom

Aucoc, Léon: *Les controverses sur la décentralisation. Revue politique et parlementaire* 1895. avril-mai.

Berényi Sándor: A magyar államigazgatási rendszer szervezeti felépítése. In: Berényi Sándor-Madarász Tibor-Toldi Ferenc: *Államigazgatási jog általános rész*. Budapest, 1975. 566. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség.

Bluzet, Albert: *Les attributions des sous-préfets*. Berger-Levrault Paris-Nancy 1902. [III], 584. Berger-Levrault.

Digitális Törvényhozási Tudástár-Concha Győző

URL:<http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoi-eletrajzok/item/295-concha-gyozo>

Ducrocq, Théophile: *Cours de droit administratif et de législation française des finances avec introduction de droit constitutionnel et les principes du droit public I-VII*. Paris, 1897-1905.⁷ XXXVI, 540.; 654.; 848.; 594.; 604.; 608.; 173., [3]. A. Fontemoing.

Eckhart Ferenc: *A Szentkorona-eszme története*. Máriabesnyő-Gödöllő, 2003. 212. Attraktor.

ELTE bölcsészkar helyesírási segédlet

URL: <http://akadalymentes.tortenelemszak.elte.hu/segedlet/helyesseg1.html>

Hesse, Alexandre: *L'administration provinciale et communale en France et en Europe 1785-1870*. Genève, 1976. 800. Slatkine-Megariotis Reprints.

Gángó Gábor: *Eötvös József uralkodó eszméi: kontextus és kritika*. Argumentum-Bibó István Szellemi Műhely, [Budapest], 2006. 350. Argumentum-Bibó István Szellemi Műhely.

Koi Gyula: A közérdek, mint érték a közigazgatásban. In: Smuk Péter (ed.): *Az állam és jog alapvető értékei I. Széchenyi István Egyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola Konferenciája*. Győr, 2010. 188-201. Széchenyi Egyetem Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola.

Koi Gyula: Adminisztratív komparatiztika: tegnap, ma, holnap. *Közjogi Szemle* III. évf. (2010) 1. sz. 41-45.

Koi Gyula: *Rendészeti igazgatás. Tansegédlet*. Budapest, 2011. 40. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Alapozó Intézet, Honvédelmi igazgatási Tanszék.

[Koi Gyula] Legislator (összeáll.): *Magyar jogász akademikusok listája-Wikipédia* http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyar_jogasz_akademikusok_listaja. Budapest, 2011. Wikipédia.

Koi Gyula: Közigazgatás-tudomány és metodológia. *Magyar Közigazgatás* II. évf. (2012) 2. sz. 2-12.

Majoros Ferenc: *Die Etablierung der Verwaltungslehre in der sowjetischen Fachliteratur*. Köln, 1970. 71. Bundesinstitut für Ostwissenschaftliche und Internationale Studien.

Meyers Großes Konversations-Lexikon XVI. Leipzig-Wien, 1908.⁶ 651. Bibliographisches Institut.

Patyi András: *Közigazgatási bíráskodásunk modelljei. Tanulmány a magyar közigazgatási bíráskodásról.* Budapest, 2002. 24-27. Logod Bt.

Petrik Géza: *Magyar könyvészet 1712-1920. Petrik Géza retrospektív bibliográfiája és a pótlások.* Budapest, 2003. Arcanum.

Katalog der I. Klasse des Schuljahres 1856/57. Gymnasium Pápa. (Pápa) [1927] kézirat.

Stein, Lorenz von: *Die Verwaltungslehre I-VII. Von dr. Lorenz Stein.* 1865-1869.² XVIII., 440.; XVI., 352.; X., 131.; XIV., 198.; X., 299.; X., 149.; VIII., 347.

URL: <http://archive.org/search.php?query=Verwaltungslehre>

IV. Magyary Zoltán

IV.1. Élete (és a róla szóló irodalom)

Berényi Sándor: Magyary Zoltán szellemi öröksége. *Állam-és Igazgatás* XLIII. évf. (1988) 9. sz. 769-778.

Fisch, Stefan: Origins and History of the International Institute of Administrative Sciences: from Its Beginnings to Its Reconstruction After World War II (1910-1944/47). In: Dugget, Michael-Rugge, Fabio (eds.): *IIAS/IISA Administration & Service 1930-2005-*. Amsterdam-Berlin-Oxford-Tokyo-Washington, DC, 2005. 35-60. IIAS-IOS Press.

Fisch, Stefan: Origines et histoire de l'Institut International des Sciences administratives: de son commencement à sa reconstruction après la Seconde Guerre Mondiale (1910 – 1944/47). In: Dugget, Michael-Rugge, Fabio (eds.): *IIAS/IISA Administration & Service 1930-2005-*. IIAS-IOS Press, Amsterdam-Berlin-Oxford-Tokyo-Washington, DC, 2005. [CD melléklet az angol szövegek francia, és a francia szövegek angol változatával, valamint az IIAS történetét illusztráló fényképekkel].

Greiner Tibor: Magyary Zoltán utolsó napjai. *Magyar Közigazgatás* XLV. évf. (1995) 4. sz. 239-241.

Hosszú Hortenzia-Gellén Márton (eds.): *Államszerep válság idején. Magyary Zoltán emlékkötet.* Budapest, 2010. 231. Complex.

IIAS Berlin Conference 20th to 23rd September 2005. Public Administration and Private Enterprise: Co-operation, Competition and Regulation. Berlin, 2005. IIAS [CD lemez].

Koi Gyula: Magyary Zoltán, mint az összehasonlító közigazgatás úttörő művelője. *Jogtudományi Közlemény* LXVIII. évf. (2008) 7-8. sz. 352-360.

Koi Gyula: Vitéz kismagyari Magyary Zoltán. *Jogtörténeti Szemle* XIII. évf. (2011) 4. sz. 81.

Koi Gyula: Magyary Zoltán. In: *Magyar jogtudósok IV.* (ed.: Hamza Gábor). Budapest, (megjelenés alatt) ELTE ÁJK.

Lőrincz Lajos: Magyary Zoltán munkássága nemzetközi összehasonlításban. *Magyar Közigazgatás* XLV. évf. (1995) 4. sz. 241-244.

Lőrincz Lajos: Magyary Zoltán helye a magyar közigazgatás-tudományban. In: Hosszú Hortenzia-Gellén Márton (eds.): *Államszerep válság idején. Magyary Zoltán emlékkötet*. Budapest, 2010. 39-45. Complex.

Nagy Ferenc (ed.): *In memoriam Magyary Zoltán*. Budapest, 1995. 80. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.

Nyikos László: Előszó a faximile kiadáshoz. In: Magyary Zoltán: *A magyar állam költségvetési joga. Közigazgatási jogi tanulmány*. Budapest, 2010.² XII., 224. Országgyűlés Hivatala.

Saad József: A racionalizátor. In: Saad József (ed.): *Magyary Zoltán*. Budapest, 2000. 7-66. Új Mandátum Könyvkiadó. Magyar Panteon 8.

Saad József (ed.): *Magyary Zoltán*. Budapest, 2000. 295. Új Mandátum Könyvkiadó. Magyar Panteon 8.

Schweitzer Gábor: Magyary Zoltán emlékezete-három tételben. *Állam-és Jogtudomány* XXVII. évf. (1995) 3-4. sz. 221-231.

Szamel Katalin: Magyary Zoltán. In: Lövétei István-Szamel Katalin: *A magyar közigazgatás-tudomány klasszikusai 1874-1947* (ed.: Lőrincz Lajos). Budapest, 1988. 273-274. KJK.

Szamel Lajos: Magyary Zoltán és a közigazgatás-tudományi iskola. In: Szamel Lajos: *A magyar közigazgatás-tudomány*. Budapest, 1974. 106-184. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Szaniszló József: Magyary Zoltán. In: Szaniszló József: *A közigazgatás-tudomány oktatásának és tanszékeinek története az ELTE Jog- és Államtudományi Karán 1777-1977 között* II. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Államigazgatási Tanszék, Budapest, 1977. 281-299. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Államigazgatási Tanszék.

Szaniszló József: *A Magyary-iskola és háború utáni sorsa. Közigazgatástudomány-történeti visszapillantás*. Budapest, 1993. 211. ELTE Verzál.

Verebélyi Imre: Magyary Zoltán gyakorlati közigazgatást korszerűsítő törekvései. *Magyar Közigazgatás* XLV. évf. (1995) 4. sz. 245-248.

Verebélyi Imre: Memorandum dr. Magyary Zoltán, az IIAS 1945 előtti alelnökének nemzetközi rehabilitálása és méltó elismerése érdekében, *Magyar Közigazgatás* LV. évf. (2005) 7. sz. 389-397.

Verebélyi Imre: A közigazgatás szervezési, jogi, és demokratikus fejlesztése, annak hiányai, az IIAS és magyar elnökének két világháború közötti tevékenységében. *Magyar Közigazgatás* LV. évf. (2005) 10. sz. 590-597.

Verebélyi Imre: A közigazgatás és kormányzás alapkérdései Magyary Zoltán életművében. In: Hosszú Hortenzia-Gellén Márton (eds.): *Államszerep válság idején. Magyary Zoltán emlékkötet*. Budapest, 2010. 15-38. Complex.

IV.2.Egyes művei

Magyary Zoltán: *A magyar állam költségvetési joga. Közigazgatási jogi tanulmány*. Budapest, 1923.¹ 2010.² XII., 224. Studium/Országgyűlés Hivatala.

Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás racionalizálása. A m. kir. miniszterelnök úr elé terjesztett javaslat*. Budapest, 1930. 184. Egyetemi Nyomda. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 1.

Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása. A m. kir. miniszterelnök úr elé terjesztett javaslat*. Budapest, 1931. 31. Athenaeum. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 2.

Magyary Zoltán: *Magyar pénzügyi jog. Dr. Magyary Zoltán egy. ny. r. tanár úr előadásai és engedélye alapján készült jegyzet. Készítette: Váczy Ernő jogszigorló*. [Budapest], [1931] 311. [k.n.]

Magyary Zoltán: *A magyar közigazgatás racionalizálásának programja*. Budapest, 1932. 16. Egyetemi Nyomda. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 4.

Magyary Zoltán (ed.): *Die Entstehung einer internationalen Wissenschaftspolitik. Die Grundlagen der ungarischen Wissenschaftspolitik*. Leipzig-Budapest, 1932. 683. Felix Meiner-Egyetemi Nyomda.

Magyary Zoltán: *Amerikai államélet. A közigazgatás útja az Észak-Amerikai Egyesült Államokban*. Budapest, 1934. 302. Egyetemi Nyomda.

Magyary Zoltán: *L'organisation des autorités et surtout le rôle du chef du gouvernement au sein de l'administration publique*. Varsovie, 1936. 160. Congrès International des Sciences Administratives.

Magyary Zoltán: *A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból*. Budapest, 1936. 150. Budapest Székesfőváros Házinyomdája.

Magyary Zoltán: *Organizacja władz a zwłaszcza rola szefa rządu w administracji publicznej*. Warszawa, 1937. 152. Towarzystwo Pracy Społeczno-Gospodarczej.

Magyary Zoltán: Hongarije. In: *Gedenkboek uitgeven door de Vereniging van Nederlandsche Gementen ter gelegenheid van haar en twintig-jarig bestaen op 28 februari 1937*. s'Gravenhage, 1937. 378-394. k.n.

Magyary Zoltán: *The Industrial State* (ed.: Raymond Leslie Bouell). New York, 1938. 203. T. Nelson.

Magyary Zoltán: *Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. század államában*. Budapest, 1942. XV., 674. Egyetemi Nyomda.

Magyary Zoltán: Die Verwaltung und der Mensch. Ein Beitrag zum Verwaltungsrecht und zur Verwaltungslehre Ungarns. *Reich-Volksordnung-Lebensraum. Zeitschrift für völkische Verfassung und Verwaltung* Vol. I. (1941) 230-255.

Magyary Zoltán: Küzdelem a haladásért. (Kézirat). H.n., 1944. MTA Kézirattár, MTAK Ms 10.731/18.

IV.3.Egyéb irodalom

A közigazgatás szervezése és fejlesztése. Válogatás Magyary Zoltán közigazgatástudományi iskolájának szellemi hagyatékából. (Vál., eds.: Csuth Sándor-Gáspár Mátyás). Budapest, 1988. 495. MTA.

Falkenhausen, Alexander Freiherr von (Holokauszt Emlékközpont honlap)
URL: <http://www.hdke.hu/tudastar/enciklopedia/falkenhausen-alexander-freiherr-von>

Hantos Gyula: *A magyar közigazgatás területi alapjai. Bevezetéssel ellátta gr. Teleki Pál, a m. kir. miniszterelnök úr elé terjeszti Magyary Zoltán.* Budapest, 1931. 14. Athenaeum. Magyar Közigazgatás-tudományi Intézet 3/a. (58 melléklettel).

Karsai Elek-Karsai László: *A Szálasi per.* Budapest, 1988. 766. Reform.

Kossuth Lajos: Magyarország pénzügyei 1848-ban. 1848 és 1849. évi költségvetések és javaslatok. (Kézirat). H.n., é.n. (Az Országgyűlési Könyvtárban).

Magyary Zoltánné Techert Margit: *Levelek a Boldog Tótól. Dr. Magyary Zoltánné, Techert Margit dr. önéletrajza.* (Kézirat). H.n., 1944. MTA Kézirattár. MTAK Ms. 10.640/8.

Mártonffy Károly-Máté Imre-Némethy Imre: *A magyar közigazgatás tükre. Közigazgatásunk ügyei és eljáró szervei. --.--közreműködésével szerkesztette és a m. kir. miniszterelnök úr elé terjeszti Magyary Zoltán egyetemi tanár, a közigazgatás racionalizálásának kormánybiztosa.* Budapest, 1932. 782. M. kir. Állami Nyomda.

Siklóssy Pál: *Szovjet álmok és valóságok.* Budapest, é.n. 160. Révai.

Szamel Lajos: *Rendészet. (Államtudori értekezés a „Politikából”. Bírálta: Magyary Zoltán-Szandtner Pál.* Újpest, 1943. 50. [Pázmány Péter Tudományegyetem Jog-és Államtudományi Kar]. (Gépirat).

Szálasi naplója. A nyilas mozgalom a II. világháború idején (írta és összeáll.: Karsai Elek). Budapest, 1978. 490. Kossuth.

Névmutató

I.Személynév-mutató⁵⁷²

A

Amadé (család)
Andrássy (család)
Arczt Ilona
Aucoc, Léon

Á

Árpád-házi Szent Erzsébet

B

Bach, Alexander
Balázs István
Balogh Jenő
Barthélemy, Joseph
Beard, Charles
Bencsik József
Benedek Lajos id.
Benedek Lajos ifj.
Bereményi Géza
Berényi Sándor
Besenbach Berta
Bethlen István
Biasini Domokos, kibédi
Bihari Ottó
Bluzet, Albert
Boér Elek
Boncz Ferenc
Bouell, Raymon Leslie
Brencsán Julianna
Brencsán Polyxena
Bryce, James
Burgstaller, Franz

⁵⁷² A névmutató elsősorban a főszövegben említett személyek lajstromozására szolgál. A másodlagos szakirodalmat alkotó személyeket külön nem sorolja fel, azok a nevek a forrásjegyzékben találhatóak. Kivételt ez alól csak azon esetben teszünk, ha a másodlagos irodalmat alkotó személyre nézve akár a főszöveg, akár a lábjegyzet érdemi információt közöl. A családnév melletti nemesi előneveket (amelyek az azonos családnévűeket egymástól megkülönböztették) a lajstromban a családnév és keresztnév után kisbetűvel, de folyó szövegben, vagy szerzői mű idézésekor a családnév és a keresztnév előtt nagybetűvel kezdve írtuk. A nyugati névsorrendet követő külföldi nevek esetében a családnév és a keresztnév között vessző áll. Mivel a magyar nyelv a keleti névsorrendet követi (a családnév áll elől, a keresztnév pedig hátul), ezért a magyar neveknél nem szükséges a családnév és a keresztnév közé vesszőt tenni. Az ókori *auctorok* neveit a magyar nyelv helyesírási szabályainak megfelelően tüntettük fel. Ha valaki a közismert családnévén kívül egyéb családnevet is viselt (pl. születéskor) és a szakirodalom is így ismeri, akkor ezt a korábbi családnevet második helyen és tárójelben közöljük. A nemesi címeket nem tüntetjük fel (azonban, mint fentebb mondtuk, a családnév részét képező nemesi előneveket igen).

C

Caetano, Marcello José
Concha Győző
Concha János
Corsini, Vincenzo
Cziráky János

Cs

Csekey István
Csengery Antal
Csiky Kálmán
Csizmadia Andor

D

Darányi Kálmán
Deák Ferenc
Desbordes-Valmore, Marceline
Devèze, Albert
Dickens, Charles
Dolliner, Thomas
Ducrocq, Théophile
Dugget, Michael
Duguit, Léon
Dumas, Alexandre ifj.

E

Eckhart Ferenc
Egresi Katalin
Egyed István
Elek Péter
Eöry János
Eöry Terézia
Eötvös József
Ereky István
Ereky Károly
Erkel Ferenc
Eszterházy János

F

Falkenhausen, Alexander
Fayol, Henri
Fazekas Marianna
Ferenc József, I.

Feuillet, Octave
Fésüs György
Fieba Lajos
Filtsch, Carl
Fisch, Stefan
Fleiner, Fritz
Forster Emília
Forster Gyula
Forster János
Forsthoff, Ernst
Földi András
Freitag, Gustav
Fust, Johann
Füßy Tamás

G

Gaius
Gajduschek György
Garfield, James A.
Gascón y Marín, José
Gosztonyi Miklós
Göbel József
Grünwald Béla
Gulick, Luther
Gutenberg, Johann

H

Haász Aladár
Habsburg Sándor Lipót
Haendel Vilmos, Szepesváraljai
Haimberger, Anton
Haller, Kurt
Hamza Gábor
Hauriou, Maurice
Hegedüs Lóránt
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich
Henfner János
Hesse, Alexandre
Hoblik Márton
Hoover, John Edgar
Horthy Miklós, Nagybányai
Horváth Boldizsár
Horváth Cirill József
Höhn, Reinhard
Huber Ferenc

I

Imrédy Béla

J

Jakab András
Jankó Péter
Járányi Franciska
Jászi Viktor

K

Karvasy Ágoston
Kassics Ignác
Kautz Gyula
Károlyi Gyula
Kemény Gábor
Kerkapoly Károly
Kilényi Géza
Kisfaludy Zsigmond
Klebensberg Kunó
Kmetz Károly
Kornis Gyula
Kossuth Lajos
Kovács Béla
Kozma Imre
Krisztics Sándor
Kudler, Josef

L

Lechner Ágoston
Leimgruber, Oscar
Lenin, Vlagyimir Iljics
Lessoir, Edmund
Lónyay Menyhért
Lőrincz Lajos
Löw Tóbiás

M

Magyarosy (Magyarossy) Sándor
Magyary Géza
Magyary Lajos
Magyary Zoltán, Kismagyari
Magyary Zoltánné Techert Margit
Malchus, Carl August

Mályusz Elemér
Mariska Vilmos
Markovics János
Markó László
Marx, Karl
Márffy (család)
Márffy Ede
Márton István, Mándi
Máthé Gábor
Mecsér András
Megerle-Mühlfeld, Eugen Alexander
Mezey Barna
Méry Etel
Mocsáry Lajos
Mohl, Robert
Montalembert, Charles
Moór Gyula

N

Nádasdy Ferenc
Noszlopy Ignác

Ny

Nyomárkay István

P

Patyi András
Paikert Géza
Pauler Gyula
Pauler Tivadar
Pendleton, George H.
Petrik Géza
Platón
Plósz Sándor
Plótinosz
Popescu (család)
Popoviči (család)
Puchta, Georg Friedrich
Puky Károly, bizáki
Pulszky Ferenc

R

Ráday Gedeon
Rátz Jenő
Remekházy József
Reviczky József

Récsi Emil
Récsi Emil id.
Révész Imre
Ritterbusch, Paul
Rozgonyi József
Rómer Flóris
Ruber József
Rudnay Sándor
Rummel Arnulf
Rusz Károly

S

Scheurl, Adolf
Schilling, Bruno
Schmerling, Anton
Schweitzer Gábor
Seneca, Lucius Annaeus
Sonnenfels, Joseph
Soós Erzsébet
Spiegel, Ludwig
Stein, Lorenz (Wasmer Jacob Lorentz)
Steinbach Antal
Stolpa József
Stubenrauch, Moritz
Stuckart, Wilhelm

Sz

Szalay László
Szamel Katalin
Szamel Lajos
Szaniszló József
Szálasi Ferenc
Szász Károly
Szentkirályi László
Széchenyi István
Széll Imre
Szén József
Szép Ábrahám
Szilágyi Dezső
Szily Kálmán
Szlemenics Pál
Szinnyei Ferenc
Szinnyei József
Szitás Jenő
Szontagh Vilmos
Sztálin, Joszif Visszarionovics
Sztójay Döme

T

Tamás András
Tarnóczy Kázmér
Taylor, Frederick Winslow
Techert Margit=>Magyary Zoltánné Techert Margit
Teleki Pál
Teleki Sándor
Thackeray, William Makepeace
Thun-Hohenstein, Leo
Tisza István
Tisza Kálmán
Tocqueville, Alexis de
Torkos Julianna
Torkos Sándor
Toscano István
Tóth Lőrinc
Török János
Trefort Ágoston
Tuka Béla
Tuka, Vojtech => Tuka Béla

U

Ungváry Krisztián

V

Vajkay (Zenger) Károly
Valló József
Vasváry Ferenc
Vaszary Kolos
Váczy Ernő
Vecseklőy József
Veesenmayer, Edmund
Véghelyi Dénes
Virozsil Antal
Visinszkij, Andrej Januarjevics

W

Weber, Max
Wenzel Gusztáv
Werbőczy István
White, Leonard D.
Wilson, Thomas Woodrow
Winiwarter, Johann
Wlassics Gyula

Z

Zachariä, Karl Salomo
Zadraveczi István
Zádor (Stettner) György
Zichy Antal
Zichy István

Zs

Zsoldos Ignác
Zsoldos János

II.Szervezeti névmutató

A

Académie française=>Francia Akadémia
Académie des sciences morales et politique

B

Bécsi Egyetem
Bécsi Egyetem Jogi Kara
Bécsi kormány
Bécsi Református Egyházközség
Brookings Institute

C

Collegium Hungaricum
Competenz-Gerichtshof
Competenzhof

E

Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet
Erdélyrészi Nőiparegylet

F

Francia Akadémia

H

Hétszemélyes Tábla

I

International Institute of Administrative Sciences
Internationale Institut für Verwaltungswissenschaften
Institut International des Sciences administratives
Institut pour l'abolition de l'Esclavage en Afrique
Институт Советского Строительства и Право=>Szovjet Építés és Jog Intézete

J

Jogakadémia, kolozsvári
Jogakadémia, pozsonyi
Jogi Kar, Bécsi Egyetemé

K

Katolikus Gimnázium, kolozsvári
Kolozsvári Katolikus Gimnázium
Kolozsvári Királyi Jogakadémia
Kolozsvári Törvényhatósági Bizottság
Kormány, bécsi
Könyvtára, MTA-nak

L

Legfőbb Ítélo-és Semmítőszék
Legfőbb Ítélo-és Semmítőszék Magyar Osztálya
Lembergi (Lvivi) Egyetem

M

Magyar Osztálya, Legfőbb Ítélo-és Semmítőszéknek
Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Tudományos Akadémia Törvénytudományi Osztály
Magyar Tudós Társaság=>Magyar Tudományos Akadémia
MTA Könyvtára
MTA II. (Jogtudományok) Osztálya
MTA V. (Törvénytudományi) Osztálya

N

Nemzetiszocialista Német Munkáspárt
NSDAP=> Nemzetiszocialista Német Munkáspárt

O

Oberster Gerichts- und Kassationshof=>Legfőbb Ítélo-és Semmítőszék

P

Pápai Akadémia
Pesti Királyi Magyar Tudományegyetem
Poitiers-i Egyetem Jogi Kara
Pozsonyi Jogakadémia

R

Reichsrat
Református Egyházközség, bécsi
Reformpárt

SZ

Szent István Akadémia
Szovjet Építés és Jog Intézete

T

Teleki Téka
Torontói Egyetem
Törvénytudományi Osztály, Magyar Tudományos Akadémiáé

V

Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium
Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium Felsőoktatási Osztálya
Váltó-, Csőd-és Bányáügyek Szakosztálya

Tárgymutató

A

Absentius ablegatus

Action

Akadémiai tagság

Akadémikus

Akadémikus, bölcész

Akadémikus, jogász

Alaki büntetőjog

Alapjogok

Alkotmányellenes

Állama, Szentatyának=>Apostoli Szentszék

Amerikai (USA-beli)

Angol

Anyagi büntetőjog

Apostoli Szentszék

Arab nyelv

Aulikus

Autodidakta módszer

Avis

Á

Állama, Szentatyának

Államelmélet, konzervatív-organikus

Államigazgatás

Államszolgálat

Államszolgálati *pragmatica*

B

Bakó

Bányászegyenruha

Becsületvédelem

Belgium

Birtokvédelem

Bizalmi férfiú

Bíróági fogalmazó

Bíróági segédfogalmazó

Bolsevikok

Bölcséleti tanfolyam

Bölcsész akadémikus

Büntetőjog, alaki

Büntetőjog, anyagi

Bűnhesztés

C

Calculus, praeclare

Cameral-und Policeywissenschaft=>Policeywissenschaft

Cirillbetűs, román

Civilisták

Conduit-Listen

Consuli szolgálat

Controversia

D

Deákisták

Defensio

Degradirung

Dékán

Délibération

Département

Dictator

Dictator, szelíd

Dictatura

Diéta

Dilettáns

Díszdoktorátus

Doyen

Droit administratif

E

Egyenruha

Egyesülés szabadsága

Egyházi jog

Egyházközség

Egyszerűsítése, közigazgatásnak

Ellenpárt

Elméletek embere

Elparentál

Első *eminens*

Ember, reneszánsz

Embere, elméleteknek

Emeritus professzor

Eminens, első

Eminens, második

Emléktörvény

Erkölc, feddhetetlen

Exemplum

É

Érsek

Értelmi terrorizmus

Évszázadok mezsgyéjén

F

Facsimile

Feddhetetlen erkölcs

Feldpolizei

Felhatalmazás

Felsőpapság, katolikus

Férfiú, bizalmi

Finnország

Fogalmazó, bírósági

Forrás, szekunder

Forum juridicum

Főjegyző

Főjegyző, világi

Főpapság=>Felsőpapság

Főrend, távollévő

Főszolgabíró

Francia

G

Genialitás

Görögország

Grammatikai tanfolyam

H

Habsburg-Lotharingiai uralkodóház

Hagyomány, pamfletírói

Hagyomány, tudós

Háborúpárti

Hearsay

Helyi igazgatás

Hivatal, szolgabírói

Hollandia

Horvát

Horvátország

Humánigazgatás

I

Igazgatás=>Közigazgatás

Igazgatás, helyi

Igazgatás, központi

Igazgatás, rendészeti
Illír
Inneren Staatsverwaltung
Intelligentia
Iratmintatár
Iudex
Iudex nobilium
Iurisperitus
Izraelita

J

Joganyag, osztrák
Jogász akadémikus
Jogászfjak
Jogelv
Jogi szakértő, *top level*
Jogtudós
Judge
Judge, noble
Jurátus
Jurátusélet
Juridica

K

Kameralisztika
Kanada
Katedra
Katolikus
Katolikus felsőpapság
Katolikus, római
Kiküldetés, különös
Kisajátítás
Kitüntetés
Koncsa
Konha
Konyha
Konka
Konsa
Konzervatív-organikus államelmélet
Kormány
Kormányhivatalnok
Követ, országgyűlési
Közigazgatás egyszerűsítése
Közigazgatási jog
Központi igazgatás
Közrendtartási rész
Kultuszminisztérium=>Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium
Különös kiküldetés

L

Latin
Lebbezés
Lefokozás
Lejjebbítés
Lelebbezés
Lengyel
Lengyelország
Lett (népnév)
Lipcse
Lovagias út=>Párbaj
Luxemburg

M

Magnum opus
Management
Második *eminens*
Mellékfoglalkozások tilalma
Membre président d'honneur
Mezei rendőrség
Mezőváros
Mozgásszabadság
Municipium
München

N

Nagy-Britannia
Nagy közigazgatási rendszerek
Nagymonográfia
Nemzetellenesek, *ultramontánok*
Német
Németország
Norvégia
Noble judge
Novitius
Novosti (hírlap)
Numerus clausus

NY

Nyilvántartás-vezetés
Nyugdíj

O

Oeconomica nationalis et financiae

Oktatási rendszer

Oppugnans

Oraş

Orosz

Országgyűlési követ

Osztárak

Osztárak Általános Polgári Törvénykönyv

Osztárak joganyag

Ö

Örökváltság

P

Pamfletírói hagyomány

Patvaria

Pályaválasztás szabadsága

Párbaj

Pecér

Pénzügyi jog

Poétai osztály

Polgári jog

Polgári eljárásjog

Policeywissenschaft

Policeywissenschaft irodalom

Politia/Policey

Politica

Politika (tantárgy)

Politikatudomány

Politológia

Positiv közigazgatási törvénytan

Praeclare calculus

Pragmatica, államszolgálati

Presbyter

Principális

Private Administration

Procedura criminalis

Prodékán

Protestáns

Provincia

Provincialismus

Provinciálrendszer

Public Administration

Publicisták

R

Reálrendszer

Reichsrat

Rendelet

Rendészeti igazgatás

Rendőrség, mezei

Reneszánsz ember

Res

Román

Román, cirill betűs

Római jog

Római katolikus

S

Sajtószabadság

Sakk

Segédfogalmazó, bírósági

Statutum

Studium

Stuhlrichter

Synaxis tanfolyam

SZ

Szabadkőműves

Szabad mozgathatás=>Mozgásszabadság

Szabadság, egyesülése

Szabadság, mozgása

Szabadság, pályaválasztása

Szabadság, sajtóé

Szakigazgatás

Számviteli rendszer

Számviteli jog

Szekunder forrás

Szelíd *dictator*

Szentatya

Szentatya állama=>Apostoli Szentszék

Szent István Rend

Szlovák

Szociális-kulturális igazgatás=>Humánigazgatás

Szociológia

Szociológiaellenesség

Szolgabíró

Szolgabírói hivatal

Szolgálat, consuli

СОВЕТ

T

Tagság, akadémiai
Találás
Tanácsköztársaság
Tanfolyam, bölcséleti
Tanfolyam, *grammatikai*
Tanfolyam, *syntaxis*
Táblabíró
Távollévő főrend
Terminus technicus
Terrorizmus, értelmi
Thun-féle nyílt parancs
Tiszaisták
Tiszteletbeli jogtudori cím=>Díszdoktorátus
Tiszti ügyész
Tisztviselő
Top level jogi szakértő
Törvényjavaslat
Törvénykezési rész
Törvénykezési szervezeti jog
Törvénytán, *positiv* közigazgatási
Tudományművelő
Tudákos
Tudós
Tudós hagyomány

U

Udvari tanácsos
Ultramontán nemzetellenesek
Unió
Upper Class
Uralkodóház
Uralkodóház, Habsburg-Lotharingiai
USA=>Amerikai Egyesült Államok
USA-beli=>Amerikai

Ú

Újgörög
Útlevél

Ü

Ügyész, tiszti

V

Váltótörvény

Váltófeltörvényszék
Város
Váras
Verwaltungsgesetzkunde
Veteranus
Világi főjegyző
Visiting professor
Visszavetés
Völkischer Beobachter

Z

Zongorázás

Zs

Zsidó

Címmutató⁵⁷³

A

A jogtudományról, mint a jogtételek forrásáról (Récsi)
A kilencvenes évek reformeszméi és előzményeik (Concha)
A közigazgatás legfőbb vezetése szervezési szempontból (Magyary)
A municipális rendszer jelen állása Európában (Concha)
A szolgabírói hivatal (Zsoldos)
A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra (Eötvös)
Amerikai államélet (Magyary)

Á

Állam és forradalom (Lenin)

B

Bírákról és bíraskodásról általában (Zsoldos)

C

Corpus Iuris Civilis
Cours de droit administratif (Ducrocq)

D

Denkschrift... (Magyary)
Die Entstehung einer internationalen Wissenschaftspolitik (Magyary)

E

Enchiridion seu Extractus benignarum normalium... (Kassics)
Eötvös és Montalembert barátsága. (Concha)
Erinnerungsrede (Récsi)

H

Handbuch der österreichische Verwaltungs-Gesetzkunde (Stubenrauch)
Hármaskönyv (Werbőczy)

J

Juris publici Regni Hungariae...jus administrationis (Virozsil)

K

Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve (Récsi)

⁵⁷³ Alapvetően a főszovegben említett és/vagy elemzett műveket soroljuk itt fel. Kivételt ez alól a szabály alól csak a jelentősebb alapmunkák képeznek.

Közigazgatástan (Concha)=>*Politika/Közigazgatástan* (Concha)
Közigazgatástan (Stein) =>*Verwaltungslehre* (Stein)
Küzdelem a haladásért (Magyary)

L

L'organisation des autorités... (Magyary)

M

Magyar közigazgatás (Magyary)
Magyar pénzügyi jog (Magyary)

N

Nemzeti nevelésünk hiányai (Zsoldos)

Ö

Österreichische Zeitschrift für inneren Verwaltung (Stubenrauch)

P

Polgári s büntető törvényhozási értekezések (Bentham/Récsi)
Politika/Közigazgatástan (Concha)
Praxis politica (Kassics)

S

Städtischen Beamten (Mühlfeld)
Systematische Darstellung in...die öffentlichen Beamten... (Winiwarter)

T

The Industrial State (Magyary)
Tanítványok (Bereményi Géza)
Tripartitum=>*Hármaskönyv* (Werbőczy)

Ú

Újkori alkotmányok (Concha)

V

Verwaltungslehre (Stein)
Vierzig Bücher vom Staate (Zachariä)

Jogforrásmutató

I.Amerikai Egyesült Államok

United States Constitution (1787)

II.Ausztria

Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (1811/1853)

Verfassung der Kaiserreiches Österreich (1849)

Silvesterpatent (1851)

Oktoberdiplom (1860)

Bundesverfassung (1920)

III.Lengyelország

Konstytucja marcowa (1921)

IV.Magyarország

Alaptörvény (2011)

Tripartitum (1517)

1836. évi XXV. tc. Az ország közjavát és kereskedését gyarapító magános vállalatokról

1840. évi IX. tc. A mezei rendőrségről

1840. évi XV. tc. A váltótörvénykönyv behozatik

1920. évi XXV. tc. A tudományegyetemekre, a Műegyetemre, a Budapesti Egyetemi Közgazdaságtudományi Karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályairól [*Numerus clausus*]

1925. évi XLV. tc. Széchenyi István gróf, a legnagyobb magyar emlékéről

1927. évi XIII. tc. A külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról

1930. évi VI. tc. A természettudományok fejlesztése érdekében teendő intézkedésekről

370/1931 (I. 30.) ME rendelet A közigazgatás egyszerűsítésének előkészítéséről

2012. évi XCIII. tv. A járások kialakításáról, valamint egyes ezzel összefüggő törvények módosításáról

218/2012. (VIII. 13.) Korm. rendelet A járási (fővárosi kerületi) hivatalokról

V.Római Birodalom

Corpus Iuris Civilis (Kr. u. 529-534)